

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA**

Baudžiamosios justicijos specializacijos
V kurso studento
Dariaus Lukaičio

TEISMO SPRENDIMŲ RŪŠYS BAUDŽIAMAJAME PROCESU
(TYPES OF COURT RULINGS IN CRIMINAL PROCEDURE)

Magistro darbas

Darbo vadovas
asist. V. Kilinskas

Darbo recenzentas
Doc. dr. G. Juodkaitė-Granskienė

Vilnius, 2009

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. TEISMO SPENDIMO SAŲOKA IR PAGRINDINIAI POŽYMIAI	5
2. TEISMO SPRENDIMŲ RŪŠYS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ.....	10
2. 1 PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISMO SPRENDIMŲ RŪŠYS	10
2.1.1 Teismo sprendimai, priimami ikiteisminio tyrimo metu	10
2.1.2 Teismo sprendimai, priimami bylos parengimo nagrinėti teisme metu.....	24
2.1.3 Teismo sprendimų, priimamų bylos nagrinėjimo teisme metu, rūšys	30
2.1.4 Teismo sprendimai, priimami išnagrinėjus bylą pirmos instancijos teisme.....	33
2.1.5 Teismo sprendimai, priimami priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese.....	38
2.1.6 Teismo sprendimai baudžiamojo įsakymo priėmimo procese	41
2. 2 AUKŠTESNĖS INSTANCIJOS TEISMŲ PRIIMAMŲ SPRENDIMŲ RŪŠYS.....	45
2.2.1 Apeliacinės instancijos teismo priimami sprendimai	45
2.2.2 Kasacinės instancijos teismo sprendimai baudžiamajame procese	51
2. 3 TEISMO SPRENDIMAI, PRIIMAMI BYLOS ATNAUJINIMO PROCESĖ.....	56
IŠVADOS.....	59
LITERATŪRA	62
SANTRAUKA.....	66
Priedai.....	688

IŽANGA

Kiekvienas baudžiamojo proceso subjektas, veikdamas baudžiamojo proceso įstatyme numatytu įgaliojimų ribose, turi teisę atlikti tam tikrus proceso veiksmus ir priimti sprendimus. Teismo, kaip vieno iš svarbiausių baudžiamojo proceso subjektų, sprendimai užima ypatingą vaidmenį baudžiamajame teisenoje, kadangi jiems tenka svarbus vaidmuo įgyvendinant baudžiamojo proceso paskirtį. Siekiant baudžiamojo proceso įstatyme išvardintų tikslų teismui yra suteikti labai platus įgaliojimai priimti sprendimus visose baudžiamojo proceso stadijose. Iškyla būtinumas moksliniu pagrindu išskirti tam tikrus kriterijus, pagal kuriuos galima būtų diferencijuoti teismo sprendimų rūšis, kartu parodant teismo vietą ir jo santykius su kitomis valstybės institucijomis, dalyvaujančiomis baudžiamajame procese. Tokio klasifikavimo pagrindu netiesiogiai išreiškiamas valstybės požiūris į teisminę valdžią, kadangi nuo įstatymų leidėjo valios priklauso, kokią teismas turės įtaką baudžiamajame procese. Nuo to, kaip bus skirstomi teismo sprendimai, priklauso teorinių ir praktinių teismo veiklos probleminių klausimų iškėlimas ir išsprendimas. Būtina analizuoti, ar kiekviena teismo sprendimo rūšis yra reikšminga teisiniam reglamentavimui, o gal priešingai reikia išplėsti teismo kompetencijos ribas siekiant dar griežčiau užtikrinti baudžiamojo proceso pagrįstumą ir teisėtumą.

Nagrinėjamos problemos aktualumas, naujumas. Rašant šį darbą pastebėta, kad baudžiamojo proceso teisės moksle nėra nei vieno darbo, kuris bent detaliau skirtų dėmesį sisteminei teismo sprendimų rūšių analizei. Iki šiol buvo nagrinėjamas tik kuris nors vienas šios problemos aspektas. Nežiūrint į tai, kad teismo priimami sprendimai yra vieni iš reikšmingiausių veiklos formų baudžiamajame procese, ši sritis dar nėra pakankamai moksliniu požiūriu išvystyta. Nagrinėjant pavienius šios temos klausimus nėra galimybės susidaryti išsamios ir objektyvios nuomonės apie pačią problemą, todėl būtina kompleksinė analizė. Tiriant teismo sprendimų rūšis, tiesiogiai paliečiamas ir teismo sprendimo definicijos problematika. Reikia pažymėti, kad pačioje doktrinoje nėra susiformavusi vieninga nuomonė šiuo klausimu, turinčio bene reikšmingiausią įtaką teismo sprendimų rūšių klasifikavimui. Be to, doktrinoje paprastai akcentuojamas didesnis dėmesys tik galutiniams teismo sprendimams, priimamiems išnagrinėjus baudžiamąją bylą, tuo nepagrįstai užmirštant kitus teismo sprendimus. Tokiu būdu, neatsižvelgiant į teismo funkcijų universalumą, vienpusiškai sureikšminama teisminės valdžios įtaka baudžiamajame procese. Siekiant išvengti šios problemos ir pakeisti vyraujančią nuomonę, būtina akcentuoti ir kitas, iš pirmo žvilgsnio ne tokias reikšmingas, teismo sprendimų rūšis. Tai daryti reikalinga ir tuo atžvilgiu, kad teismo sprendimai yra priklausomi vienas nuo kito, kadangi pirmesnis teismo sprendimas paprastai lemia paskesnio turinį, kas suponuoja tiesioginę priklausomybę tarpusavio teisėtumui ir pagrįstumui. Šiuo atžvilgiu darbas pasižymi tuo, kad jame bene pirmą kartą Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje vienoje vietoje išdėstoma

sisteminiu, istoriniu lyginamuoju ir kitais metodais atlikta teismo sprendimų rūšių ir jų priėmimo problematikos analizė.

Tyrimo objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas – tai teismo sprendimų rūšys baudžiamajame procese. Teismo sprendimų rūšys analizuojamos plačiaja prasme, t.y. sprendimai, kurie priimami tiek išnagrinėjus baudžiamąją bylą, tiek ir visais kitais baudžiamajame procese iškilusiais klausimais. Be to, būtina pažymėti, kad darbe aptariami teismo sprendimai, priimami tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir kitose baudžiamojo proceso stadijose. Tokiu būdu apibrėžiant tyrimo objektą darbo nagrinėjimo ribos yra ganėtinai plačios, kadangi Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinta didelė sprendimų, kuriuos gali priimti teismas baudžiamajame procese, įvairovė. Todėl išskirtini tam tikri kriterijai, pagal kuriuos galima būtų visapusiškai ir išsamiai išanalizuoti pasirinktą temą. Dėl atskirų teismo sprendimų specifikos nagrinėjant darbą negalima apsiriboti vien tik baudžiamojo proceso teisės mokslu. Šiuo atžvilgiu tyrimo objektui neatsiejama yra ir baudžiamosios teisės doktrina, be kurios nebūtų įmanoma apibūdinti kai kurių teismo sprendimų aspektų.

Tyrimo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas yra atskleisti teismo sprendimų baudžiamajame procese rūšis ir nustatyti teismo sprendimų rūšių teisinio reglamentavimo probleminius aspektus Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamojoje teiseje bei, kiek tai leidžia darbo apimtis, išnagrinėti galimas šių problemų sprendimo kryptis ir būdus. Siekiant šio tikslo ypač svarbu apibrėžti teismo sprendimo sąvoką baudžiamajame procese, išryškinti teismo sprendimų rūšių ypatumus skirtingose baudžiamojo proceso stadijose, išanalizuoti teisinį reglamentavimą, įtvirtintą užsienio valstybėse, ir įvertinti jo privalumus bei trūkumus, išanalizuoti priimamus sprendimus praktinėje teismo veikloje lyginant baudžiamojo proceso teisės normų teorinį pagrindimą ir jų taikymo pagrįstumą.

Tyrimų metodika. Tiriant teismo sprendimų rūšis baudžiamajame procese ir formuluojant šio darbo tam tikras išvadas buvo remiamasi sisteminiu, loginiu, istoriniu, lyginamuoju ir statistiniu tyrimo metodais. Sisteminio metodo naudojimo būtinumą kėlė sisteminė teismo sprendimų rūšių prigimtis. Šis metodas pagelbėjo analizuoti teismo sprendimų rūšių teisinio reglamentavimo problemas atsižvelgiant tiek į baudžiamojo proceso, tiek ir baudžiamosios teisės doktriną, kadangi neatsižvelgus į šiuos du mokslus nėra įmanoma atskleisti tam tikrų teismo sprendimų rūšių prigimtį, jų ypatumus. Pavyzdžiui, teismo sprendimai nutraukti baudžiamąjį procesą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės yra iš esmės baudžiamosios teisės reguliavimo dalykas, kuriuo nesiremiant negalima paaiškinti šių teismo sprendimų vietą baudžiamajame procese.

Loginio metodo naudojimas yra neatskiriama kiekvieno mokslinio tiriamojo darbo priemonė nustatant tikslus, kurie keliami sprendžiant tam tikras problemas, aiškinantis teisės normų turinį, jų tikrąją prasmę ir darant išvadas bei apibendrinimus. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į įstatymo leidėjo įtvirtintą teismo vietą baudžiamajame procese, jam suteiktus įgaliojimus, teismas negali priimti tam

tikrų sprendimų, kuriuos išimtinai gali priimti kitos valdingus įgaliojimus turinčios valstybės institucijos.

Istorinis metodas naudotas analizuojant teismo sprendimų evoliuciją iki įsigaliojant dabartiniam Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymui ir priežastis, kurios galėjo lemti vienokio ar kitokio egzistavusio reglamentavimo pasirinkimą. Pavyzdžiui, šiame darbe yra nagrinėjami teismo sprendimų rūšių raidos tendencijos tokiuose Lietuvos baudžiamojo proceso teisės šaltiniuose kaip 1933 m. tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme ir 1961 m. LTRS baudžiamojo proceso kodekse (toliau – 1961 m. Lietuvos BPK)¹.

Lyginamuoju metodu siekta atskleisti Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo, reglamentuojančio teismo sprendimų rūšis, normų turinį ir išsiaiškinti jų trūkumus, lyginant juos su kitų valstybių baudžiamojo proceso kodeksuose numatytais normomis. Pavyzdžiui, analizuojant teismo sprendimų dėl procesinių prievartos priemonių problematiką, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo nuostatos lyginamos su Vokietijos, Norvegijos, Lenkijos ir kitose valstybėse įtvirtintu teisiniu reglamentavimu.

Statistiniu metodu siekiama analizuoti kiekybinį teismo priimamų sprendimų rūšių kriterijų, darant atitinkamas išvadas, kodėl vieni teismo sprendimai yra priimami dažniau negu kiti. Pavyzdžiui, vertinant turimus statistinius duomenis apie baudžiamojo įsakymo priėmimo dažnumą, teikiami pasiūlymai, kuriais galima būtų sudaryti sąlygas dar labiau padidinti teismo sprendimų priėmimą šia proceso forma.

Darbo struktūrą sudaro įžanga, dvi dalys ir išvados, bet to , pateikiamas naudotos literatūros sąrašas ir priedai. Pirmojoje darbo dalyje analizuojama teismo sprendimo sąvoka ir pagrindiniai jo požymiai. Antrojoje dalyje yra nagrinėjamos teismo sprendimų rūšys, priimamos baudžiamajame procese – ikiteisminio tyrimo metu, bylos nagrinėjimo pirmosios, apeliacinės ir kasacinės instancijose metu ir bylos atnaujinimo etape.

¹ Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksas, galiojęs iki 2003 m. gegužės 1 d.

1. TEISMO SPENDIMO SĄVOKA IR PAGRINDINIAI POŽYMIAI

Prieš pradėdant nagrinėti teismo sprendimų rūšis baudžiamajame procese, yra svarbu pateikti teisinės kategorijos „*teismo sprendimas*“ apibrėžimą, atskleisti jos pagrindinius požymius. Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso teisės moksle nėra skiriama pakankamai dėmesio šio klausimo problematiškumui. Nuo to, kaip yra suvokiama teismo sprendimo definicija ir turinys, priklauso teismo sprendimų rūšių klasifikavimo pagrindai, teorijoje ir praktikoje išylančių klausimų, susijusių su nagrinėjama tema, sprendimas.

Autoriaus nuomone, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti lingvistinę termino „*teismo sprendimas*“ prasmę. Rusijos teisės enciklopedijoje teismo sprendimas apibūdinamas kaip bendrinis terminas, vartojamas visiems teismo priimamiems procesiniams aktams². Iš šio paaiškinimo matyti, kad teismo sprendimais yra pripažįstami teisminės valdžios priimami procesiniai dokumentai – nutartys ir nuosprendžiai. Bendrosios teisinės sistemos valstybėse teismo sprendimas suprantamas *inter alia* kaip sprendimas, priimamas teismui apsvarsčius bylos aplinkybes ir pritaikius klausimą reguliuojančią teisės normą³. Bendrinėje teisės sistemoje, pažymėtina, pagrindinis dėmesys yra kreipiamas į teismo sprendimo priėmimo procesą, t.y. apibūdinami keli faktoriai, kurie lemia, sprendimo pobūdį nagrinėjant baudžiamajame byloje iškilusį klausimą.

Įstatymų leidėjas skirtinguose Lietuvos baudžiamojo proceso kodekso⁴ straipsniuose vartoja teismo sprendimo sąvoką (pvz. Lietuvos BPK 31 str., 80 str. 5 p., 332 str. 4 d. ir kt.), tačiau pačiame baudžiamojo proceso įstatyme nėra tiesiogiai nurodyta, kaip reikėtų suprasti šią teisinę kategoriją. Todėl aiškinantis šį klausimą, reikia analizuoti atskirų baudžiamojo proceso teisės normų tikrąją prasmę pasiremiant baudžiamojo proceso teisės mokslu.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje yra pateikiami keli teismo sprendimo aiškinimai. Pagal vienus autorius, tai yra įstatymo nustatytos formos teisės (baudžiamosios ir baudžiamojo proceso) taikymo aktas, kuriame teismas savo kompetencijos ribose nurodo nustatytas faktines aplinkybes ir išsako savo nuomonę iškilusiais teisiniais klausimais⁵. Remiantis šia teorija, teismo sprendimą reikėtų suvokti kaip baudžiamajame procese teismo priimamą procesinį dokumentą, kuriame yra sprendžiami su baudžiamąja byla susiję klausimai. Tai suponuoja, kad teismo sprendimas yra sutapatinamas su baudžiamajame byloje iškilusių klausimų išsprendimo forma. Remiantis tokia baudžiamojo proceso teisės moksle iškelta koncepcija, teismai baudžiamajame procese gali priimti tik dviejų rūšių sprendimus: nuosprendžius ir nutartis.

Literatūroje galima surasti ir kitokią nuomonę, kuria remiantis negalima tapatinti teismo sprendimų su baudžiamojo proceso dokumentais. Nurodoma, kad turinio prasme baudžiamajame procese priimami dokumentai gali būti skirstomi: 1) dokumentai, kuriuose yra fiksuojamas tam tikras sprendimas; 2) dokumentai,

² ТИХОМИРОВ М.Ю., ТИХОМИРОВА Л.В. *Юридическая энциклопедия*. Москва, 2008, p. 923.

³ GARNER B. A. *Black's Law Dictionary*. St. Paul, Minnesota, 2007, p. 436.

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785 // *Valstybės žinios*. 2002. Nr.37. (Su pakeitimais ir papildymais).

⁵ ЛУПИНСКАЯ П. А. *Уголовно-процессуальное право Российской Федерации*. Москва. 2003, p. 37.

fiksuojantys procesinės veiklos eigą ir rezultatus⁶. Pagal šiuos mokslininkus pirmajai grupei priklauso nutarimai, nutartys, nuosprendžiai, t.y. ir teismo procesiniai dokumentai. Remiantis šia teorija, teismo sprendimas pirmiausia yra teismo nuomonė (pozicija), išsakyta dėl baudžiamojoje byloje iškilusio tam tikro klausimo⁷. Kitaip nei pirmos teorijos šalininkai, šių autorių dėmesys krypta į teismo sprendimo turinį, pavyzdžiui, kaip gali būti išspręstas civilinio ieškinio klausimas baudžiamojoje byloje, kaip teismas argumentuoja patenkindamas, atmesdamas ar palikdamas nenagrinėtą civilinį ieškinį ir pan. Tai, kokiame procesiniame dokumente – nutartyje ar nuosprendyje – yra išreiškiama tokia teismo nuomonė, yra antraeilis susitarimo dalykas, kurio reikalavimus įtvirtina baudžiamojo proceso įstatymas. Pagal šią koncepciją viename procesiniame dokumente teismas gali priimti net keletą sprendimų. Tai akivaizdžiausiai atsispindi priimant nuosprendį, kuriame turi būti sprendžiama dėl asmens kaltės, baismės, civilinio ieškinio, daiktų, reikšmingų bylos nagrinėjimui, likimo ir kitų klausimų.

Remiantis antrąja teorija, teismo sprendimai gali būti skirstomi į įvairias rūšis, pavyzdžiui, teismui išsakant savo poziciją dėl kaltinamojo kaltės gali būti priimamas sprendimas pripažinti asmenį kaltu arba išteisinti kaltinamąjį; dėl ekspertizės skyrimo – sprendimas skirti ekspertizę baudžiamojoje byloje arba atsisakyti skirti ją; dėl kardomosios priemonės – suėmimo skyrimo teismas gali priimti sprendimą skirti šią kardomąją priemonę, atsisakyti skirti suėmimą, skirti kitą kardomąją priemonę, pratęsti suėmimą ir pan. Autoriaus nuomone, tokių teismo sprendimų klasifikavimo pagrindą lemia nagrinėjamo klausimo specifiškumas baudžiamajame procese. Pažymėtina, kad teismo sprendimų klasifikavimas šiuo pagrindu parodo teismo kompetenciją ir jo vietą baudžiamajame procese, kadangi tokių sprendimų rūšys yra tiesiogiai susijusios su šios valstybinės institucijos įgaliojimais, įtvirtintais baudžiamojo proceso įstatyme. Autoriaus nuomone, būtent dėl šios priežasties antroji pozicija yra moksliniu požiūriu reikšmingesnė, kadangi galima pagrįsti teismo sprendimų įvairovę baudžiamajame procese.

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjo įtvirtinta baudžiamojo proceso įstatyme pozicija dėl teismo sprendimo yra gana prieštaringa. Pagal Lietuvos BPK 29 str. prasmę teismo nuosprendis yra dokumentas, kuriuo išsprendžiamas asmens kaltės klausimas. Šiuo apibrėžimu netiesiogiai remiamasi antrosios baudžiamojo proceso teisės moksle suformuluota nuomone, kuria teismo sprendimas dėl kaltės yra atibojamas nuo procesinio dokumento – nuosprendžio. Tokią išvadą patvirtina ir Lietuvos BPK 307 str., kuriame reglamentuojama, kokie sprendimai turi būti nurodomi nuosprendžio rezoliucinėje dalyje. Tačiau Lietuvos BPK 31 str., apibrėždamas nutartį kaip baudžiamojoje byloje priimtą teisėjo ar teismo sprendimą, vienareikšmiškai pasako, kad įstatymų leidėjui teismo nutartis yra viena iš sprendimo rūšių, tokiu būdu įtvirtindamas pirmosios teorijos mokslininkų idėjas. Iškykla klausimas, kodėl įstatymų leidėjas šiame straipsnyje apibūdindamas nutartį vartoja sprendimo, bet ne kaip Lietuvos BPK 29 str. apibrėždamas nuosprendį – dokumento sąvoką. Autoriaus nuomone, toks nuoseklumo nesilaikymas baudžiamojo proceso įstatyme parodo,

⁶ Григорьев В. Н., Победин А. В., Яшин В. Н. *Уголовный процесс*. Учебник, 2-е издание. Москва. 2003, p. 268.

⁷ КОКОРЕВ Л. Д., КОТОВ Д. П. *Уголовно-процессуальные акты*. Воронеж. 1991, p. 29.

kad nėra iki galo išgryninti teismo sprendimo ir nutarties, nuosprendžio atribojimo kriterijai. Todėl manytina, kad turi būti keistinas Lietuvos BPK 31 str.: „*nutartis yra baudžiamojoje byloje priimtas teisėjo ar teismo dokumentas, išskyrus nuosprendį ir teismo baudžiamąjį įsakymą*“.

Pažymėtina, kad anksčiau galiojusio Lietuvos BPK⁸ 25 str. 16 ir 17 p. įtvirtinti nuosprendžio ir nutarties apibrėžimai yra siejami išskirtinai su sprendimais, o ne procesiniais dokumentais. Užsienio valstybėse teisinis reglamentavimas šiuo diskutuotinu klausimu irgi nėra vieninga. Daugumoje užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymų laikosi minėtos antrosios pozicijos (Rusijos BPK⁹ 5 str. 23 p., 28 p.; Norvegijos BPK¹⁰ 30 str.). Tačiau yra valstybių, kuriose laikoma, kad nuosprendžiai ir nutartys yra teismo priimami procesiniai aktai (Bulgarijos BPK¹¹ 32 str., Švedijos teismo proceso kodekso¹² 17 skyriaus 1 d.). Analizuojant praktiką, matyti, kad teismams neiškyla daug problemų išvelgti teismo sprendimo ir nuosprendžio, nutarties tarpusavio santykio specifiką. Pavyzdžiui, aprašomojoje apkaltinamojo nuosprendžio dalyje privalu nurodyti motyvus, pagrindžiančius sprendimą dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo, kurie turi būti išsamūs ir paremti byloje esančiais įrodymais¹³. Autoriaus nuomone, viena ir kita pozicija, įtvirtinama baudžiamojo proceso įstatymuose turi savų pranašumų, tačiau manytina, kad teismo sprendimą reikėtų aiškinti materialiąja prasme, t.y. kaip teismo poziciją dėl iškilusio klausimo, nes per šį aiškinimą yra atskleidžiama teismo kaip baudžiamojo proceso subjekto institutas baudžiamajame procese, įgaliojimų, kuriuos turi ši valstybės institucija, apimtis, didesnė sprendimų rūšinė diferenciacija.

Kitas teorijoje keliamas klausimas – ar kiekviename teismo procesiniame dokumente (nuosprendyje, nutartyje) yra priimamas sprendimas. Ilgą laiką vyravo klasikinė nuomonė, kuri teismo sprendimus siejo su teisingumo vykdymu. Remiantis šia pozicija, teismo sprendimas yra veiklos rezultatas, gautas pritaikius materialinę teisės normą atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes ir sprendžiant klausimą dėl asmens kaltumo ir atsakomybės¹⁴. Todėl, pagal juos, teismo sprendimai yra įtvirtinami tiksliai tuose procesiniuose dokumentuose, kurie yra priimami išnagrinėjus baudžiamąją bylą. Toks požiūris yra pemelyg siauras, kadangi nepagrįstai būtų sumenkinamas teismo vaidmuo baudžiamajame procese. Pastaruoju metu teismo sprendimas yra suvokiamas žymiai platesne prasme, t.y. procesinės veiklos rezultatas, kuris atsiranda teismui sprendžiant bet kokius iškilusius teisinius klausimus nesvarbu kokioje baudžiamojo proceso stadijoje – tiek teismo nagrinėjimo metu, tiek ir ikiteisminio tyrimo metu¹⁵.

⁸ 1961 m. Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksas. Nr. VIII-462. *Valstybės Žinios*, 1997, Nr.97-2447.

⁹ Rusijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: < <http://www.roskodeks.ru/codecs/ygolov-proc.html> > [žiūrėta 2008 11 08].

¹⁰ Norvegijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: < <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19810522-025-eng.pdf> > [žiūrėta 2008 11 08].

¹¹ Bulgarijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: < http://www.mjeli.government.bg/Npk/docs/CRIMINAL_PROCEDURE_CODE.pdf > [žiūrėta 2008 11 09].

¹² Švedijos teismo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: < <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/78/30607300.-pdf> > [žiūrėta 2008 11 09].

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 40 patvirtinta apžvalga dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą. *Teismų praktika*, 2003, Nr. 19.

¹⁴ БОЙКОВ А. Д., КАРПЕЦ А. Д. *Курс советского уголовного процесса. Общая часть*. Москва 1989, p. 29.

¹⁵ ЛАЗАРЕВ В.А. *Судебная власть и её реализация в уголовном процессе*. Самара, 1999, p. 40.

Norint išgryninti teismo sprendimo sąvoką, reikia išsiaiškinti, kokie doktrinoje yra skiriami pagrindiniai požymiai, pagal kuriuos teismo sprendimą galima būtų atriboti nuo kitų baudžiamajame procese dalyvaujančių valstybės institucijų priimamų sprendimų. Literatūroje pagrindinis skiriamasis požymis – teismo kaip baudžiamajame procese dalyvaujančios teisminės valdžios institucijos priimami sprendimai¹⁶. Lietuvos BPK 40 str. apibrėžia teismo sąvoką, kuri apibendrinus reiškia teismo teisėją ar kolegiją, nagrinėjančius ir priimančius sprendimus baudžiamojo proceso įstatyme numatytais klausimais. Įdomu pastebėti, kad ši sąvoka pakito po 2007 m. birželio mėn. 28 d. pakeitimų. Iki tol buvo akcentuojamas tik teismo pagrindinės funkcijos atlikimas, t.y. baudžiamosios bylos nagrinėjimas. Manytina, kad dabartinis teismo sąvokos traktavimas yra tikslesnis. Ankstesnis teismo apibūdinimas bent formaliai neapėmė tam tikros su bylos nagrinėjimu nesusijusios teismo veiklos, pavyzdžiui, teismo sprendimus dėl asmens išdavimo iš Lietuvos Respublikos klausimą. Toks reglamentavimas nevisapusiškai atskleidė teismo vietą ir svarbą baudžiamajame procese.

Be to, iškilęs ir kitas klausimas – kaip suvokti ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinę padėtį baudžiamajame procese. Analizuojant teoriją gali susidaryti įspūdis, kad jis nėra laikytinas teismu, o yra atskiras baudžiamojo proceso subjektas, kuris turi Lietuvos BPK 173 str. įtvirtintus atskirai nuo teismo įgaliojimus. Autoriaus nuomone, toks aiškinimas nėra itin tikslus. Pirmiausia, būtina atsiminti, kad vienas iš ikiteisminio tyrimo stadijos tikslų yra atskleisti nusikalstamą veiką ir nustatyti ją padariusį asmenį. Lietuvos BPK šiam tikslui pasiekti pagrindinius įgaliojimus suteikia prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Ikiteisminio tyrimo teisėjo instituto įtvirtinimu siekiama specifinio uždavinio – ikiteisminiame tyrime užtikrinti tam tikrą teisminę kontrolę, kuri yra riboto pobūdžio. Ja siekiama garantuoti, kad nebūtų nepagrįstai suvaržytos žmogaus teisės, atskirais atvejais spręsti dėl ikiteisminio tyrimo baigtinumo ir kt. Iš to išplaukia, kad šioje proceso stadijoje ikiteisminio tyrimo teisėjui negali būti suteikti tokie patys įgaliojimai, kuriuos turi teismas bylos nagrinėjimo teisme metu. Kita vertus, ikiteisminio tyrimo teisėjai yra apylinkės teismo teisėjai, atliekantys specifines pareigas, kurios yra tik procesinės, o ne tam tikros pareigos teisėjo karjeros požiūriu¹⁷. Tą patvirtina analizuojama praktika, kurioje matyti, kad visos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartys yra priimamos tam tikro apylinkės teismo vardu. Todėl manytina, kad ikiteisminio tyrimo teisėją ir teismą galima traktuoti plačiąja prasme kaip vieningą teisminės valdžios subjektą, turintį tam tikrų modifikacijų priklausomai nuo baudžiamojo proceso stadijos. Neretai dar pasitaiko atveju, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas, pasisakydamas dėl tam tikro klausimo, priklausančio jo kompetencijai, laiko save teismu. Tai reiškia, kad teisėjų teisinėje sąmonėje dar nėra susiformavusi vieninga nuomonė dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo traktuotės ir vietos baudžiamajame procese.

Literatūroje nurodomas kitas požymis – teismo teisė ir kartu pareiga priimti sprendimus savo kompetencijos ribose¹⁸. Teismas neturi diskrecijos priimti bet kokio pobūdžio sprendimų. Lietuvos BPK yra tiksliai reglamentuota, kokius procesinius veiksmus gali atlikti ir sprendimus priimti baudžiamajame procese

¹⁶ ПИКАЛОВ И.А. *Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие*. Москва, 2005, p. 51.

¹⁷ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. I. Vilnius, 2003, p. 53.

¹⁸ ГҮЦЕНКО К. Ф. *Уголовный процесс*. Москва, 1997, p. 45.

dalyvaujantys pareigūnai ir institucijos. Bet koks tokių baudžiamojo proceso teisės normose įtvirtintų reikalavimų nesilaikymas reikštų neteisėtą intervenciją į kito proceso subjekto veiklos sferą. Šių požymių galima vertinti keliais aspektais. Viena vertus, teismas negali priimti sprendimo, kuris yra priskirtas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno kompetencijai, pavyzdžiui, tik prokuroras turi teisę nutarimu pradėti procesą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių (Lietuvos BPK 446 str. 3 d.). Kita vertus, teismai turi laikytis apibrėžtų įgaliojimų teismų sistemos viduje. Vienos instancijos teismas neturi teisės priimti sprendimo, peržengdamas kitos instancijos teismo nustatytą kompetenciją, pavyzdžiui, kasacinės instancijos teismas negali priimti sprendimo panaikinti nuosprendį ir paskesnes teismų nutartis ir perduoti bylą prokurorui, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės Lietuvos BPK reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ir tai trukdo nagrinėti bylą. Šių dviejų negatyvių pareigų įtvirtinimas yra viena iš baudžiamojo proceso teisėtumo garantijų.

Teismas, priimdamas sprendimus baudžiamajame procese, daro įtaką baudžiamojo proceso teisiniams santykiams, t.y. jie pradedami, pakeičiami arba panaikinami. Pačia bendriausia prasme baudžiamojo proceso teisinius santykius galima būtų apibūdinti kaip teisės normų reglamentuojamus baudžiamojo proceso dalyvių santykius, atsirandančius tiriant nusikalstamas veikas ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas¹⁹. Baudžiamojo proceso teisių santykių modifikacija gali pasireikšti labai įvairiai, pavyzdžiui, teismas savo sprendimu turi teisę į baudžiamąjį procesą įtraukti ekspertą paskirdamas ekspertizę, kai yra nustatoma, kad nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos specialios žinios. Pažymėtina, kad tik nuo teismo sprendimų gali atsirasti tam tikros specifinės pasekmės, pavyzdžiui, gali būti paskiriama asmeniui bausmė arba, pripažinus asmenį kaltu padarius nusikaltimą, atsiranda jam teistumas.

Be to, teismas sprendimus priima nustatyta tvarka ir įtvirtina juos baudžiamojo proceso įstatyme nurodyta forma²⁰. Pažymėtina, kad Lietuvos BPK detaliau reglamentuoja tik nuosprendžio priėmimo tvarką, kadangi tai yra svarbiausias procesinis dokumentas, kuriuo baigiamas baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme. Nuosprendžio priėmimo slaptumo, įrodymų vertinimo pagal teisėjo vidinį įsitikinimą ir kitais principais siekiama, kad būtų priimti nešališki, teisėti ir teisingi sprendimai. Be to, Lietuvos BPK aiškiai įtvirtina, kokiuose procesiniuose dokumentuose turi būti priimami konkretūs sprendimai. Pavyzdžiui, aukštesnysis teismas, išnagrinėjęs skundą, nutartimi priima vieną iš sprendimų (Lietuvos BPK 442 str.). Reikalavimų, nustatančių sprendimo įtvirtinimo formą, nepaisymas yra pagrindas panaikinti tokį procesinį dokumentą.

Apibendrinus viską, kas buvo prieš tai išdėstyta, teismo sprendimą galima būtų apibūdinti kaip teismo, t.y. baudžiamojo proceso subjekto, savo kompetencijos ribose išreikštą nuomonę (poziciją) sprendžiant baudžiamajame procese iškilusį klausimą, kuri įtvirtinama procesiniame dokumente – nuosprendyje ar nutartyje.

¹⁹ ПИКАЛОВ И.А. *Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие*. Москва, 2005, p. 85.

²⁰ ЛУПИНСКАЯ П. А. *Уголовно-процессуальное право Российской Федерации*. Москва. 2003, p. 37.

2. TEISMO SPRENDIMŲ RŪŠYS BAUDŽIAMAJAME PROCESU

Teismo sprendimų rūšis galima nagrinėti atsižvelgiant į įvairius kriterijus. Pavyzdžiui, teismo sprendimų ypatumai gali būti analizuojami pagal dalyką (dėl procesinių prievartos priemonių taikymo, civilinio ieškinio ir pan.), baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens ypatumus (dėl nepilnamečių, juridinių asmenų, nepakaltinamų ar riboto pakaltinamumo asmenų ir kt.), proceso subjekto (įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo, nukentėjusiojo ir kt.) interesus ir pan. Tačiau, autoriaus nuomone, nuosekliai, visapusiškai ir išsamiai ši darbo tema bus išnagrinėta, jeigu teismo sprendimų rūšys bus aptartos pagal baudžiamąjį proceso stadijas (etapus) ir teismų instancinę sistemą.

2.1 PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISMO SPRENDIMŲ RŪŠYS

2.1.1 Teismo sprendimai, priimami ikiteisminio tyrimo metu

Kadangi, kaip minėta, teisminės valdžios funkcijas baudžiamąjį proceso metu įgyvendina ikiteisminio tyrimo teisėjas ir teismas, tai būtina apžvelgti šioje darbo dalyje šių abiejų proceso subjektų priimamus sprendimus atsižvelgiant į baudžiamąjį proceso įstatyme jiems suteiktus įgaliojimus ikiteisminio tyrimo metu. Toliau darbe apžvelgiami tokie teismo sprendimai, priimami ikiteisminio tyrimo metu: 1) dėl procesinių prievartos priemonių taikymo; 2) dėl proceso dalyvių skundų; 3) dėl bendradarbiavimo su užsienio valstybių įstaigomis ir tarptautinėmis organizacijomis; 4) dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo ir atnaujinimo; 5) kitais ikiteisminio tyrimo metu iškilusiais klausimais.

Sprendimai dėl procesinių prievartos priemonių

Procesinių prievartos priemonių taikymas yra svarbi baudžiamąjį proceso sudėtinė dalis. Jomis siekiama surinkti tyrimui ir bylos nagrinėjimui reikšmingų duomenų, užtikrinti netrukdomą baudžiamąjį proceso vykdymą ir kitokių tikslų. Tačiau nepagrįstas procesinių prievartos priemonių taikymas, piktnaudžiavimas jomis sudaro prielaidas neteisėtai suvaržyti žmogaus teises. Todėl Lietuvos BPK numato tam tikras apsaugos garantijas siekiant išvengti tokių pažeidimų. Viena iš jų – suteikti įgaliojimus baudžiamąjį proceso subjektui, kuris nešališkai spręstų dėl procesinių priemonių taikymo pagrįstumo. Ikiteisminio tyrimo metu dėl griežčiausių, labiausiai varžančių žmogaus teises procesinių prievartos priemonių šią funkciją atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas. Bylos nagrinėjimo teisme metu išimtinė prerogatyva šiuo klausimu priklauso teismui.

Analizuojant Lietuvos BPK, darytina išvada, kad teismo sprendimų rūšys skiriasi priklausomai nuo procesinių prievartos priemonių rūšių. Todėl tikslinga atskirai aptarti, kokius baudžiamąjį proceso įstatymas numato teismui įgaliojimus skiriant kardomasias priemones ir kitas procesines prievartos priemones. Pažymėtina, kad dabar galiojantis Lietuvos BPK nors ir numato, kad ikiteisminio tyrimo metu ikiteisminio

tyrimo teisėjas gali skirti bet kurią kardomąją priemonę, tačiau praktikoje prokuroras paprastai kreipiasi su prašymu tik dėl tų kardomųjų priemonių, kurias yra įgaliojtas išimtinai skirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Kitos kardomosios priemonės yra skiriamos prokurorui priimant nutarimą. Tokia praktika yra pagrįsta, kadangi, jeigu prokurorai visą laiką kreiptųsi dėl švelnesnių kardomųjų priemonių, tai apsunkintų ikiteisminio tyrimo teisėjų darbą. Kita vertus, tokia įstatymo leidėjo pozicija paaiškintina tuo, kad teismas atskirais atvejais gali pakeisti suėmimą kitomis kardomosiomis priemonėmis (Lietuvos BPK 123 str. 3 d.).

Pačia bendriausia prasme dėl kardomųjų prievartos priemonių teismas gali priimti sprendimą paskirti, pratęsti, atsisakyti taikyti ar tęsti, modifikuoti (panaikinti, pakeisti) jau paskirtą kardomąją priemonę. Pažymėtina, kad teismo sprendimo rūšis iš dalies priklauso ir nuo pačios kardomosios priemonės pobūdžio, pavyzdžiui, pratęsti kardomąją priemonę galima tik tada, jeigu ji gali būti nustatyta tam tikram terminui (suėmimas, namų areštas)²¹.

Teismas paskiria konkrečią kardomąją priemonę, atsižvelgdamas į Lietuvos BPK 119 str. nurodytus kardomųjų priemonių skyrimo tikslus ir laikydamasis jų skyrimo taisyklių. Pažymėtina, kad pagal dabar galiojantį Lietuvos BPK teismas turi platesnius įgaliojimus skiriant kardomasias priemones. Šiuo metu suėmimą, namų areštą ir įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo skiria išimtinai teismas. Ankstesnis šio klausimo teisinis reguliavimas iš esmės skyrėsi. Tarpukario Lietuvoje galiojęs 1933 m. Baudžiamojo proceso įstatymas numatė, kad tardymo metu procesinių prievartos priemonių taikymas yra tardytojo reikalas²². Tardytojas, manydamas, kad yra tam būtinumas, galėjo skirti bet kurią baudžiamojo proceso įstatymo leidžiamą kardomąją priemonę – suėmimą, laidavimą ir kt. Pagal 1961 m. Lietuvos BPK įstatymų leidėjas teismui jau suteikė tam tikrus įgaliojimus – teisę paskirti suėmimą. Tiesa, teismas šia kompetencija dalinosi su prokuroru, kuris turėjo teisę sankcija skirti suėmimą dėl nusikaltimų, už kuriuos numatyta laisvės atėmimo bausmė daugiau nei 1 metai (1961 m. Lietuvos BPK 104⁽¹⁾ str.). Tik 1996 metais, siekiant įgyvendinti Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, Lietuvos BPK buvo padaryti pakeitimai, numatantys, kad griežčiausia kardomoji priemonė – kardomasis kalinimas – gali būti taikoma tik teisėjo sprendimu²³. Panaši situacija buvo ir su kita kardomąją priemone – namų areštu. Iki naujojo Lietuvos BPK įsigaliojimo namų areštą skirdavo tardytojo nutarimu ir tik esant prokuroro sankcijai (1961 m. Lietuvos BPK 101² str.). Tokių nuostatų įtvirtinimas yra kritikuotinas, kadangi neatmetama galimybė, kad šiomis kardomosiomis priemonėmis galėjo būti piktnaudžiaujama ir tokiu būdu nepagrįstai suvaržoma asmens laisvė.

Apibendrintai galima teigti kad, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjui yra pagrindo manyti, kad yra retrospektyviniai ir perspektyviniai kardomosios priemonės skyrimo pagrindai, tai jis priima sprendimą paskirti kardomąją priemonę²⁴. Retrospektyvinį pagrindą sudaro ikiteisminio tyrimo metu surinkti duomenys, kurie leidžia manyti, kad įtariamasis galimai padarė nusikalstamą veiką. Perspektyvinį pagrindą apibūdina Lietuvos

²¹ СМИРНОВ А. В., Калиновский К. Б. *Уголовный процесс: учебник*. Москва, 2007, p. 233.

²² KAVOLIS M. *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais*. Kaunas, 1933, p. 319.

²³ GODA G. Procesinės prievartos priemonės samprata. *Teisė. Mokslo darbai*. Nr. 32, 1998, p. 63.

²⁴ СМИРНОВ А. В., Калиновский К. Б. *Уголовный процесс: Учебник для вузов*. Москва, 2004, p. 302.

BPK 119 str. nurodyti tikslai, kurių galima bus pasiekti tik paskyrus vieną ar kelias kardomasias priemones. Pažymėtina, kad tarp retrospektyvinių ir perspektyvinių pagrindų yra priežastinis ryšys. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, įvertinęs visus ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis, sprendžia, ar Lietuvos BPK 119 str. numatytiems tikslams užtikrinti taikytina kardomoji priemonė.

Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamojo proceso įstatymas numato, kad suėmimo klausimui spręsti ikiteisminio tyrimo teisėjas gali priimti tam tikrus specifinius sprendimus. Tokių sprendimų priėmimo pagrindas yra suėmimo skyrimo tvarkos ypatumai. Lietuvos BPK 123 str. 2 dalyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas priima nutartį skirti suėmimą laisvėje esančiam įtariamajam nenustatant konkretaus termino kuriam laikui apribojama asmens laisvė. Analizuojant praktiką matyti, kad tokia suėmimo skyrimo tvarka ir sprendimas yra priimamas retai, paprastai tada, kai yra surinkta pakankamai duomenų, kad asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką, tačiau jis slapstosi nuo teisėsaugos pareigūnų arba gyvena užsienio valstybėje. Teismas paskiria kardomąją priemonę nenustačius termino, jeigu baudžiamojoje byloje yra priimtas nutarimas pripažinti asmenį, esantį laisvėje, įtariamuoju ir paskelbta paieška dėl jo.

Sprendimas pakeisti kardomąją priemonę yra teismo įsitikinimas, kad nutartimi paskirtas suėmimas yra neadekvati kardomoji priemonė Lietuvos BPK 119 str. numatytiems tikslams pasiekti, o tai galima padaryti švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis. Būtina pastebėti, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė priimti tokį sprendimą galimai prieštarauja pačiai ikiteisminio tyrimo teisėjo koncepcijai, įtvirtintai baudžiamojo proceso įstatyme. Primintina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo vaidmuo yra pasyvus, t.y. ikiteisminio tyrimo teisėjas savo iniciatyva jokių veiksmų neatlieka, o į procesą epizodiniam veiksmui atlikti yra įtraukiamas taip nusprendus prokurorui arba pagal proceso dalyvio skundą. Todėl ikiteisminio tyrimo teisėjui paskyrus kitą negu prokuroro pareiškime prašytą kardomąją priemonę, tai galėtų reikšti šio proceso subjekto įgaliojimų peržengimą. Autoriaus nuomone, turėtų būti panaikinta Lietuvos BPK 123 str. 3 dalyje įtvirtinta nuostata dėl tokio sprendimo priėmimo. Nors tai ir yra nepraktiškas pasiūlymas, tačiau, laikantis įtvirtinto ikiteisminio tyrimo teisėjo koncepcijos baudžiamajame procese, prokuroras, norėdamas paskirti kitą kardomąją priemonę, turėtų kreiptis su nauju prašymu į ikiteisminio tyrimo teisėją arba pats pagal savo kompetenciją paskirti teisėtus žmogaus teises varžančius įpareigojimus.

Kai kurių užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose galima sutikti ir kitokias sprendimų dėl suėmimo skyrimo rūšis. Vokietijos BPK²⁵ 116 str. numato, kad teismas gali asmeniui paskirti suėmimą, bet atidėti jo vykdymą nustačius papildomus apribojimus (pavyzdžiui, nesišalinti iš savo gyvenamosios vietos, nustatyti laidavimą ir pan.), kurių nesilaikymas bus pagrindas realiai taikyti suėmimą. Tokiu sprendimu siekiama neduoti asmeniui preteksto pažeidinėti švelnesnes priemones ir atliekama savotiška prevencijos funkcija. Rusijos baudžiamojo proceso įstatymo 108 str. 2 d. diferencijuojami teismo sprendimai dėl suėmimo

²⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: < <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28> >. [žiūrėta 2008-11-30]

atsižvelgiant į suimtojo ypatumus, t.y. nepilnametis jis gali būti suimtas tik esant įtarimui dėl sunkių ar labai sunkių nusikaltimų.

Lietuvos BPK 126 straipsnis imperatyviai įtvirtina nuostatą, kad nutartyje turi būti išdėstyti sprendimo atsisakyti paskirti kardomąją priemonę motyvai. Literatūroje nurodoma, kad tai gali būti nurodymas, kad nėra pakankamo pagrindo manyti, jog įtariamasis gali būti padaręs nusikalstamą veiką arba nėra aplinkybių, pagrindžiančių tokios priemonės taikymo būtinybę, arba nėra įstatyme nurodytų reikiamų sąlygų ar pagrindų tokiai priemonei taikyti²⁶. Pažymėtina, kad toks ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas nereiškia, kad negali būti jam skiriamos kitos kardomosios priemonės. Praktikoje, pavyzdžiui, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas atmeta prokuroro prašymą skirti įtariamajam suėmimą, tai prokuroras dažnai kreipiasi su prašymu dėl sprendimo taikyti namų areštą. Iškyla klausimas, kaip vertinti Lietuvos BPK 123 str. 3 dalyje numatytą ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą, kuriuo panaikinamas suėmimas. Lingvistine prasme tai galima aiškinti kaip teisėjo atsisakymą taikyti suėmimą. Bet ar po tokio sprendimo gali prokuroras prašyti skirti kitas kardomasias priemones, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas nepriėmė kito baudžiamojo proceso įstatyme numatytą sprendimo rūšį – pakeisti suėmimą kita kardomąja priemone. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad po nutarties panaikinti suėmimą negali būti taikomos kitos kardomosios priemonės įtariamajam, kadangi jei teisėjas manytų, kad yra pagrindas taikyti švelnesnes asmenį suvaržančias procesines priemones, tada jis priimtų kitą nutartį – pakeisti suėmimą kita kardomąja priemone. Tačiau autoriaus nuomone, šios nuostatos turinį reikėtų aiškinti platesne prasme, t. y. sprendimas panaikinti suėmimą nereiškia draudimą taikyti kitas kardomasias priemones. Tokia nuomonė vyrauja ir praktikoje. *Teismas, sutikdamas su prokuroro pareikštais argumentais, kad LR BPK 119 str. tikslus galima pasiekti ir švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis, nutarė priimti nutartį, kuria panaikinti suėmimą ir skiria namų areštą*²⁷.

Lietuvos BPK numato, kad dėl kitų procesinių prievartos priemonių taikymo ikiteisminio tyrimo teisėjas priima nutartį arba sankcionuoja prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimą, užrašydamas ant jo sutikimą. Baudžiamojo proceso įstatymas įsakmiai nurodo, kokiais atvejais kuri ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimo procesinė forma yra priimama. Pačia bendriausia prasme prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimo sankcionavimas reiškia teisėjo manymą, kad procesinio veiksmo, nurodyto prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarime, atlikimas buvo teisėtas ir pagrįstas.

Pažymėtina, kad prokuroras privalo prašyti sankcionuoti savo nutarimą taikyti ne tik Lietuvos BPK numatytas procesines prievartos priemones, tačiau ir atlikti proceso veiksmus pagal Kardomojo kalinimo įstatymą. Praktikoje pasitaiko atvejų, kad su nuteistu asmeniu, kuris atlieka bausmę pataisos įstaigoje, reikia atlikti tam tikrus ikiteisminio tyrimo veiksmus (pavyzdžiui, atlikti apklausą), todėl prokuroras gali prašyti

²⁶ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. I. Vilnius, 2003. p. 322.

²⁷ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-01267-376/2005.

teismo sutikimo perkelti nuteistą į tardymo izoliatorių (Kardomojo kalnimo įstatymo²⁸ 6 str. 2 d. 3 p., 9 str. 1 d. 3 p.).

Baudžiamojo proceso įstatymas, numatantis ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinės prievartos priemonės sankcionavimą, įtvirtina retrospektyvų prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimo teisėtumo ir pagrįstumo vertinimą. Todėl būtina pateikti visais atvejais nutarimą, kurio pagrindu buvo atliekama procesinė prievartos priemonė, ir visą ikiteisminio tyrimo medžiagą, kad per 3 dienas nuo proceso veiksmo atlikimo dienos būtų gautas ikiteisminio tyrimo teisėjo sutikimas. Pažymėtina, kad kitų valstybių (pavyzdžiui, Estijos²⁹ BPK 91 str. 3 d., Norvegijos BPK 197 str. 2 d.) baudžiamojo proceso įstatymuose nutarimui sankcionuoti skirtas terminas yra trumpesnis – tik 24 h. Manytina, kad toks įtvirtintas terminas yra pernelyg trumpas, nes ikiteisminio tyrimo teisėjas dėl objektyvių priežasčių gali nespėti patikrinti nutarimo pagrįstumo ir teisėtumo arba piktnaudžiaudamas savo įgaliojimais apskritai netikrins, formaliai patvirtindamas procesinį dokumentą.

Teorijoje gali iškilti klausimas, kaip vertinti sankcionavimą tęstinių procesinių prievartos priemonių taikymo atveju, pavyzdžiui, kai taikoma Lietuvos BPK 154 str. numatyta elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė. Praktika yra susiformavusi ta linkme, kad prokuroro nutarimas kontroliuoti elektroniniais ryšiais perduodamą informaciją, ją fiksuoti ir kaupti ikiteisminio tyrimo teisėjo yra sankcionuojamas tik dėl tų dienų, per kurias šis ikiteisminio tyrimo proceso veiksmas buvo atliekamas, remiantis prokuroro procesiniu dokumentu³⁰. Todėl prokuroras, norėdamas, kad ir toliau būtų taikomas šis procesinis veiksmas, turi kreiptis su prašymu į ikiteisminio tyrimo teisėją, kuris priima atskirą nutartį, nustatydamas tolesnį konkretų terminą. Tokiu būdu šios procesinės prievartos priemonės teisėtumą parodo sankcionuotas prokuroro nutarimas ir ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis.

Pažymėtina, kad praktikoje pasitaiko atveju, kada ikiteisminio tyrimo teisėjai, nesivadovaudami baudžiamojo proceso įstatymo nuostatomis ir užuot sankcionavę prokuroro nutarimą, priima atskirą nutartį, kuria sutinka leisti taikyti procesines prievartos priemones³¹. Toks baudžiamojo proceso teisės normų nesilaikymas yra nepagrįstas. Pirmiausia, sankcionuotas nutarimas turi tokią pačią procesinę galią kaip ir ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis. Vienintelis požymis, skiriantis šiuos sprendimus – jų įtvirtinimo forma. Antra, ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, kuri leidžia atlikti procesinę prievartos priemonę, priimama, jeigu į ją prokuroras kreipiasi su atitinkamu prašymu (pareiškimu). Sankcionuoti nutarimą reiškia patvirtinti, kad procesinė prievartos priemonė buvo atlikta teisėtai ir pagrįstai. Šiuo atveju prokuroras tik informuoja ikiteisminio tyrimo teisėją, kad dėl neatidėliotino atvejo iškilo būtinybė atlikti procesinę prievartos priemonę. Tokiu būdu prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas yra procesinis pagrindas atlikti procesinę prievartos priemonę. Kita vertus, praktikoje neretai prokurorai kreipiasi su prašymu, kad būtų priimta

²⁸ Lietuvos Respublikos kardomojo kalnimo įstatymas Nr. 1175 (1996 02 09).-V.Ž.-1996, Nr.12

²⁹ Estijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.legaltext.ee/en/andmebass/tekst.asp?loc=text-&dok=X60027K3&keel=en&pg=1&ptyyp=I&tyyp=SITE_X&query=penal+code> [žiūrėta 2008 12 08].

³⁰ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-48/2006.

³¹ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-01229-276/2005.

ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, nors pagal įstatymą numatyta, kad sutikimas išreiškiamas sankcionavimu. Pavyzdžiui, prokuroras kreipiasi su prašymu priimti nutartį dėl informacijos, kuri reikalinga kitos valstybės teisėsaugos institucijoms, panaudojimo kitoje baudžiamojoje byloje³². Manytina, kad tokia praktika nėra prieštaraujanti baudžiamojo proceso reikalavimams, kadangi teismo nutartis, kuria patvirtinamas procesinis veiksmas, yra priimtina sprendimo forma visose valstybėse. Kita vertus, tose užsienio valstybėse, kuriose nėra numatytas prokuroro nutarimo sankcionavimas, gali iškilti abejonių dėl tokio procesinio dokumento teisėtumo.

Teismo sprendimai dėl baudžiamojo proceso subjektų skundų

Baudžiamojo proceso įtvirtinama teisė paduoti skundą dėl valstybės institucijų ir pareigūnų priimtų sprendimų ir atliktų veiksmų yra viena iš kontrolės funkcijų, kurią atlikti didžiąja dalimi suteikiama teisminės valdžios institucijai, leidžiančių tikėtis, kad baudžiamasis procesas bus teisėtas ir pagrįstas. Literatūroje tai vadinama ikiteisminio tyrimo išorine proceso kontrole³³. Lietuvos BPK skiria bendrą ir specialiąją (pavyzdžiui, dėl suėmimo) sprendimų ir veiksmų apskundimo tvarką. Tačiau iš esmės sprendimai, kurie yra priimami išnagrinėjus proceso subjektų skundus tiek ikiteisminio tyrimo, tiek kitų baudžiamojo proceso stadijų metu, yra analogiški. Apibendrintai galima konstatuoti, kad teismas gali atmesti kaip nepagrįstą skundą, panaikinti skundžiamą sprendimą ir priimti savo ruožtu naują sprendimą arba pakeisti sprendimą.

Autoriaus nuomone, dabartinė ikiteisminio tyrimo proceso sprendimų ir veiksmų apskundimo tvarka yra pemelyg paini ir sudėtinga. Baudžiamojo proceso įstatymas atskirais atvejais numato, kad vienais atvejais galutinius sprendimus priima ikiteisminio tyrimo teisėjas, kitais – apygardos teismas. Toks reglamentavimas apsunkina vieningos ikiteisminio tyrimo praktikos formavimą, kadangi tos pačios teisminės sistemos veikiantys elementai dubliuoja tos pačios funkcijos atlikimą. Manytina, kad sprendimų dėl proceso subjektų skundų galutinio priėmimo teisė turėtų būti sukonzentruota vienoje rankose – teisminės valdžios institucijoje. Kaip pavyzdį galima būtų paimti Prancūzijos baudžiamojo proceso įstatymą³⁴, kurio 14 str. numato kad pirminio tyrimo³⁵ kontrolę atlieka prie Apeliacinio teismo sukurtas tyrimo kontrolės skyrius, prižiūrintis pareigūnų, atliekančių tyrimą, veiklą. Ši teisminė institucija yra vienintelė Prancūzijos baudžiamajame procese, kuri įgaliota nagrinėti proceso dalyvių skundus dėl šiame tyrime priimamų pareigūnų sprendimų ir veiksmų.

Teismas, priėmęs sprendimą modifikuoti (panaikinti ar pakeisti) apskųstą procesinį dokumentą, konstatuoja, kad yra padaryti tam tikri procesiniai pažeidimai ir juos reikia pašalinti taip pakeičiant proceso subjekto teisinę padėtį ir darant įtaką pačiam ikiteisminiam tyrimui. Sprendimas pakeisti ar panaikinti skundžiamą procesinį dokumentą priimamas priklausomai nuo teismo konstatuoto pažeidimo pobūdžio. Jeigu

³² Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-109/2006.

³³ PANOMARIOVAS A. Ikiteisminio tyrimo procesinės kontrolės teoriniai-diskusiniai aspektai. *Jurisprudencija*. Nr. 59(51), 2004, p. 32.

³⁴ Prancūzijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: < <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=34&r=3885> > Žiūrėta [2008 11 22].

³⁵ Prancūzijos baudžiamojo procese pirminis tyrimas turi LR BPK įtvirtinto ikiteisminio tyrimo bruožų.

baudžiamojo proceso įstatymas pritaikytas iš esmės teisingai, tačiau teismas mano, kad būtina redaguoti procesinį dokumentą, tada priimamas sprendimas pakeisti skundžiamą nutarimą (nutartį). Klasikinis tokio sprendimo pavyzdys – pakeičiama nutartis, kuria buvo paskirta asmeniui bauda pagal Lietuvos BPK 163 str. Gali būti atveju, kada teismas pripažįsta, kad procesiniame dokumente tik vienas iš kelių priimtų sprendimų yra neteisėtas, tai yra pagrindas iš dalies patenkinti asmens skundą. Tokiu būdu procesinio veiksmo ar sprendimo teisėtumą patvirtina du procesiniai dokumentai.

Teismo sprendimas panaikinti prokuroro nutarimą, kuriuo atsisakyta atlikti tam tikrus proceso veiksmus, pavyzdžiui, pagal Lietuvos BPK 209 str. 1 d. kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl ekspertizės skyrimo, ir priimti naują sprendimą savaime nereiškia, kad teismas pats savarankiškai gali atlikti atsisakytinus veiksmus, kuriuos pagal baudžiamojo proceso įstatymą yra įgaliotas atlikti tik prokuroras. Todėl šiuo atveju tokioje nutartyje priimami du sprendimai – panaikinti prokuroro nutarimą ir įpareigoti inicijuoti ekspertizės skyrimą. Estijos BPK 231 str. 3 dalyje numatytas specifinis teismo, išnagrinėjusio skundą, sprendimas – patenkinti skundą visiškai ar iš dalies ir pripažinti žmogaus teisių pažeidimą, jeigu jo negalima pašalinti. Iš pirmo žvilgsnio tokia teismo nutartis nėra naudinga pareiškėjui, kadangi teismo sprendimas, kurio pagrindu nėra imamas tam tikrų veiksmų siekiant pašalinti pažeidimą, yra formalus. Tačiau, manytina, kad tai gali turėti įtakos sprendžiant klausimą dėl pareigūnų drausminės atsakomybės.

Autoriaus nuomone, iškyla tam tikrų abejonių, ar teismas gali nagrinėti tam tikro pobūdžio skundus ir priimti dėl jų sprendimus. Pavyzdžiui, LR BPK 168 str. 4 dalis numato, kad dėl gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo (toliau – skundas) priimtas prokuroro nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui, o šio priimtas sprendimas - aukštesniajam teismui. Tokia baudžiamojo proceso įstatymo nuostata leidžia teismui tiesiogiai vertinti ikiteisminio tyrimo pradėjimo klausimą. Tačiau, ar priimdamas tokius sprendimus teismas netampa subjektu, sprendžiančiu klausimą dėl galimos nusikalstamos veikos buvimo pagal paduotame skunde nurodytus faktus. Analizuojant praktiką matyti, kad taip ir yra. Pavyzdžiui, *teismas sutinka su prokuroro nutarime padaryta išvada, kad pareigūno veikimas vadovaujantis įstatymo nuostatomis negali būti laikomas nei piktnaudžiavimas tarnyba, nei savavaldžiavimas*³⁶. Todėl iškyla pagrįstas klausimas, ar šiuo atveju teismas netampa šališku subjektu, kadangi priimdamas sprendimą įpareigoti prokurorą pradėti ikiteisminį tyrimą, netiesiogiai pasako, jog, jo manymu, bent iš pirminės informacijos galima spręsti apie galimai padarytą nusikalstamą veiką. Tokiu atžvilgiu iškyla savotiškas interesų konfliktas tarp dviejų valstybės institucijų, skirtingai interpretuojančių skunde nurodytus faktus. Pažymėtina, kad šis klausimas yra aktualus ir dabartiniu metu, kadangi dėl šio atvejo buvo kreiptasi į LR Konstitucinį Teismą³⁷. Aišku, tokia baudžiamojo proceso įstatymo nuostata siekiama užtikrinti, kad nešališkas subjektas

³⁶ Vilniaus apygardos prokuratūros atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą medžiaga Nr. 1.13-25/2007.

³⁷ 2008 m. lapkričio 24 d. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl LR BPK 168 str. 4 dalies nuostatos, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtas sprendimas skundžiamas BPK X dalyje nustatyta tvarka atitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai ir 118 straipsnio 1 daliai. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/Prasymai/43_2008.htm> [žiūrėta 2008 12 05].

kontroliuotų, jog nebūtų nepagrįstai atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą. Tačiau autoriaus nuomone, tokiu teisiniu reguliavimu yra leidžiama galimai neteisėta intervencija į prokurorui suteiktus įgaliojimus. Todėl siūlytina panaikinti šio straipsnio nuostatą, leidžiančią teismui nagrinėti skundus dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, paliekant tokią teisę ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Teismo sprendimai, priimamai tarptautinio bendradarbiavimo pagrindu

Teismas yra centrinė valstybės institucija, kuri sprendžia klausimus, susijusius su asmens išdavimu iš Lietuvos Respublikos (ekstradicijos), perdavimo Tarptautiniam baudžiamajam teismui ar pagal Europos arešto orderį (toliau – EAO). Galima teigti, kad nesant teismo priimto sprendimo negali būti užtikrintas tinkamas valstybių tarptautinis bendradarbiavimas. Būtina pažymėti, kad tarptautinį elementą turinčius baudžiamuosius teisinius santykius reguliuoja ne tik nacionalinė teisė, bet ir tarptautiniai dokumentai, kuriuose nurodytus įsipareigojimus prisiėmė Lietuvos Respublika³⁸.

Asmens išdavimą iš Lietuvos Respublikos, perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui ar pagal EAO inicijuoja LR generalinės prokuratūros prokuroras, pateikęs pareiškimą Vilniaus apygardos teismui (Lietuvos BPK 73 str. 1 d.). Baudžiamojo proceso įstatymas numato, kad išklausus teismo posėdyje abiejų pusių argumentus, teismas turi teisę priimti vieną iš dviejų sprendimų: 1) patenkinti prokuroro pareiškimą; 2) atsisakyti patenkinti prokuroro pareiškimą (Lietuvos BPK 73 str. 3 d.). Sprendimas perduoti asmenį, pavyzdžiui, pagal EAO, priimamas, jeigu nustatytos visos formalios sąlygos perduoti asmenį, t.y. išduotas Europos arešto orderis bei gautas LR generalinės prokuratūros pareiškimas, taip pat yra pateikti dokumentai, patvirtinantys aplinkybes, kurioms esant asmuo gali būti perduotas baudžiamajam persekiojimui už kitoje valstybėje įvykdytas nusikalstamas veikas. Be to, teismas turi įsitikinti, ar nėra jokių privalomo ar neprivalomo Europos arešto orderio nevykdymo pagrindų, numatytų 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendime ir Lietuvos BK³⁹ 9¹ str., kurie neleistų perduoti Lietuvos Respublikos piliečio kitai Europos Sąjungos valstybei⁴⁰. Nors vienos iš paminėtų sąlygų nebuvimas įgalina teismą atsisakyti patenkinti prokuroro pareiškimą. Panašūs reikalavimai yra nustatyti ir sprendžiant klausimą dėl asmens ekstradicijos ar perdavimo Tarptautiniam baudžiamajam teismui.

Šio proceso metu teismas netiria prašančios valstybės teisminės institucijos priimto sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo prašomo perduoti asmens kaltės įrodytumo prasme, perduodančiosios šalies kompetentinga teisminė institucija pasitiki gauta iš kitos ES šalies teisminės institucijos informacija⁴¹. Todėl tai, jog nei Europos Sąjungos valstybės narės kompetentingos institucijos, nei Lietuvos Respublikos generalinė

³⁸ šio klausimo nagrinėjimui yra svarbi 1957 m. Europos konvencija dėl ekstradicijos ir jos papildomi protokolai, dvišalės bei trišalės Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. Tarp Europos Sąjungos valstybių narių asmenų perdavimui svarbi yra 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos.

³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 27 d. nutartis byloje 1N-11/2006.

⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 balandžio 24 d. nutartis byloje 1N-15/2006.

prokuratūra, pateikdama Vilniaus apygardos teismui pareiškimą dėl asmens išdavimo Europos Sąjungos valstybės narei, nepateikė įrodymų, patvirtinančių asmens kaltę padarius jam inkriminuojamą veiką, nėra pagrindas netenkinti prokuroro pareiškimo ir neperduoti asmenį Europos Sąjungos valstybės narei. Verta, pažymėti, kad sprendimas perduoti asmenį tarptautinio bendradarbiavimo atveju priklauso ir nuo pačios valstybės geros valios, kadangi tai yra labai stipriai susiję su valstybės politiniais įsitikinimais dėl asmens išdavimo kitai valstybei. Todėl darytina išvada, kad tokių teismo sprendimų ypatumas yra tas, kad valstybė nėra įpareigota priimti šių sprendimų, todėl gali atsisakyti tiek dėl teisinių, tiek ir dėl politinių priežasčių.

Pažymėtina, kad tik teismo sprendimas suimti asmenį, kurio baudžiamasis persekiojimas yra pradėtas Lietuvoje, yra teisinis pagrindas išduoti LR generalinei prokuratūrai EAO ir kreiptis į kompetetingą Europos Sąjungos valstybės narės instituciją (Lietuvos BPK 69¹ str.). Iš šio straipsnio matyti, kad teismas gali priimti nutartį suimti asmenį, jeigu konstatuotinos dvi sąlygos. Pirma, prokuratūra pradėjo baudžiamąjį persekiojimą asmens atžvilgiu Lietuvos Respublikoje. Baudžiamąjį persekiojimą reikėtų suprasti plačiąja prasme – tokią išvadą galima daryti, jeigu yra pradėtas ikiteisminis tyrimas arba perduota byla į teismą dėl asmens nusikalstamų veikų⁴². Antra, teismas, susipažinęs su bylos medžiaga, turi nuspręsti, kad yra tikslinga taikyti asmeniui suėmimą, t.y. kai yra Lietuvos BPK 123 str. numatyti suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos.

Baudžiamojo proceso įstatymas numato, kad šiuose tarptautinių elementų turinčiuose baudžiamojo proceso teisiniuose santykiuose, teismas turi pareigą išspręsti kardomosios priemonės taikymą asmeniui, kurį prašoma išduoti (perduoti). Nors Lietuvos BPK 72 str. 4 dalis numato, kad tokiems asmenims gali būti taikomos ir kitos baudžiamojo proceso įstatyme numatytos kardomosios priemonės, jeigu jų pakanka užtikrinti, jog asmuo nesislėptų nuo LR teisėsaugos institucijų, tačiau praktikoje teismai, pasirinkdami lengviausią kelią, paprastai yra skiria suėmimą. Toks sprendimas argumentuojamas tuo, kad paskirtos kitos švelnesnės kardomosios priemonės proceso stadijoje, kai teismo priimtas sprendimas asmenį perduoti, gali būti nepakankamos užtikrinti išpareigojimus kylančius iš tarptautinės sutarties, t.y. užtikrinti perduotino asmens dalyvavimą vykdant užsienio valstybės prašymą jį suimti ir perduoti⁴³. Autoriaus nuomone, Lietuvos Respublikos priimtus išpareigojimus būtina tinkamai vykdyti, tačiau dėl tokių veiksmų neturėtų nepagrįstai per griežtai suvaržytos asmens teisės. Kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į aplinkybes turėtų būti apsvairstoma ir švelnesnių procesinių suvaržymų taikymo galimybė.

Teismo sprendimai, susiję su ikiteisminio tyrimo nutraukimu

Lietuvos BPK reglamentavimas nustato bendrą taisyklę, kad prokuroras sprendžia dėl tolesnės proceso eigos atlikus visus ikiteisminio tyrimo veiksmus. Tačiau tam tikros įtakos šios proceso stadijos užbaigimui turi ir teisminė valdžia, kuriai pavesta kontroliuoti Lietuvos BPK numatytus ikiteisminio tyrimo nutraukimo atvejus. Tokiu būdu siekiama garantuoti, kad prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą būtų teisėtas, t.y. ar laikomasi materialiosios ir procesinės teisės normose nustatytų reikalavimų.

⁴² GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2005. p. 157.

⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 17 d. nutartis byloje 1N-17/2006.

Ikiteisminio tyrimo teisėjui yra nustatyta kompetencija tvirtinti prokuroro nutarimus, kuriais ikiteisminis tyrimas nutraukiamas įtariamąjį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės (išskyrus Lietuvos BK 39 str.) ir dėl atskirų veikų, kelių nusikalstamų veikų padarymo atveju, kai yra numatytos baudžiamojo proceso įstatymo sąlygos (Lietuvos BPK 212 str. 3-9 p.). Reikia pažymėti, kad baudžiamojo proceso įstatymas nereglamentuoja, kokia forma turi būti išreikštas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas, kuriuo patvirtinamas prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą. Teisinėje literatūroje nurodyta, kad visais atvejais – tiek patvirtindamas prokuroro nutarimą, tiek atsisakydamas tai padaryti ikiteisminio tyrimo teisėjas priima nutartį kaip atskirą dokumentą⁴⁴. Tačiau ikiteisminio tyrimo praktika nuėjo kita linkme. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, sutikdamas su prokuroro sprendimu nutraukti ikiteisminį tyrimą, užrašo ant nutarimo sutikimą. Autoriaus nuomone, tokia praktika yra pagrįsta, kadangi, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas nustato, kad yra visi ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindai ir sutinka su prokuroro nutarime nustatytais sąlygomis, nėra racionalu analogišką informaciją išdėstyti kitame procesiniame dokumente. Be to, baudžiamojo proceso įstatymas reglamentuoja tik nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą turinį (Lietuvos BPK 216 str.), todėl darytina išvada, kad įstatymų leidėjas neturėjo intencijos, kad būtų priimamas dar vienas procesinis dokumentas šiuo klausimu.

Ikiteisminio tyrimo teisėjas patvirtina prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, jeigu patikrinus ikiteisminio tyrimo medžiagą matyti, kad yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos, kurios atspindi procesiniuose dokumentuose. Pavyzdžiui, nutraukiant ikiteisminį tyrimą įtariamojo atžvilgiu kai kaltininkas ir nukentėjusysis susitaiko, įtariamojo prisipažinimas dėl padarytos nusikalstamos veikos yra įtvirtinamas apklausus jį, pateikiami dokumentai, kurie patvirtintų, kad atlyginta ar pašalinta nukentėjusiajam padaryta žala, arba susitarimas tarp nukentėjusiojo ir kaltininko dėl žalos atlygimo ar pašalinimo tvarkos ir įformintas susitaikymo faktas tarp kaltininko ir nukentėjusiojo⁴⁵. Tačiau įstatymų leidėjas nėra pasisakęs dėl nukentėjusiojo ir įtariamojo susitaikymo fakto įtvirtinimo formos, kas yra kritikuotina, kadangi tai yra pagrindas teismams formaliai atsisakyti priimti sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, jeigu jie nematys iš bylos medžiagos dokumento, kuriame yra išreikšta tokia asmenų valia. Todėl, manytina, kad Lietuvos BPK turėtų būti sureglamentuota, koku procesiniu dokumentu įtvirtinamas susitaikymo faktas. Be to, galėtų būti LR generalinio prokuroro patvirtintas šio dokumento blanko pavyzdys, kuris sudarytų prielaidas taikyti vienodą šio klausimo praktiką. Įstatymų leidėjas įtvirtina, kad nustačius tokius pagrindus ikiteisminio tyrimo metu, visuomenė praranda interesą nubausti asmenį ir reikalauja, kad būtų sprendžiamas klausimas dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, kurio teisėtumą patvirtintų ikiteisminio tyrimo teisėjas.

Reikia pastebėti, kad iškyla teorinių problemų dėl sprendimų nutraukti ikiteisminį tyrimą asmens atžvilgiu atleidžiant jį nuo baudžiamosios atsakomybės teisėtumo. Pažymėtina, kad Lietuvos BK straipsniuose, numatančiuose atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybę, įtvirtinta „asmens, padariusio nusikalstamą veiką“ formuluotė, kuri reiškia, jog turi būti sprendžiamas asmens kaltės klausimas. Tačiau,

⁴⁴ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. I. Vilnius, 2003. p. 579.

⁴⁵ Panašūs reikalavimai yra numatyti norint atleisti įtariamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės ir kitais pagrindais.

asmuo pripažįstamas kaltu gali būti tik teismo bylos nagrinėjimo teisme metu. Ikiteisminio tyrimo metu toks konstatavimas negali būti įtvirtintas jokiam procesiniame dokumente, nes priešingu atveju yra sudaromos sąlygos pažeisti nekaltumo prezumpcijos principo turinį⁴⁶. Todėl manytina, kad baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės normose įtvirtinti reguliavimai šiuo klausimu galimai prieštarauja vienas kitam. Reikia sutikti, kad šių BK straipsnių taikymo procesinis reguliavimas turi būti toks, kad ir formaliai ir realiai baudžiamojo proceso „šeimininkas“, t.y. institucija priimanti svarbiausius sprendimus, tarp jų ir kaltumo klausimus išsprendžiančius ir bylos procesą pabaigiančius, būtų teismas⁴⁷.

Jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas mano, kad ikiteisminis tyrimas turi būti nutrauktas kitomis sąlygomis arba apskritai nėra pagrindo priimti tokį sprendimą, tai toks sprendimas visuomet turi būti įtvirtinamas nutartyje, kurioje yra išreiškiama kitokia negu prokuroro nuomonė ir nurodomi motyvai dėl ikiteisminio tyrimo užbaigimo. Nesutikimas su prokuroro nuomone gali būti dėl paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių taikymo asmeniui, laidavimo termino nustatymo ir kitų aplinkybių. Būtina pažymėti, kad ikiteisminio tyrimo teisėjui pakeitus prokuroro nutarimą, ikiteisminis tyrimas yra nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo numatytomis sąlygomis. Sprendimas atsisakyti patvirtinti prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą priimamas tada, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas mano, kad iš ikiteisminio tyrimo medžiagos, prokuroro nutarime nurodytų pagrindų ir motyvų negalima daryti išvados, kad ikiteisminis tyrimas gali būti užbaigtas tokiu būdu. Toks sprendimas įpareigoja prokurorą toliau tęsti ikiteisminio tyrimo atlikimą (organizavimą).

Ikiteisminio tyrimo teisėjui numatyta pareiga spręsti dėl prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą ir tais atvejais, kai ikiteisminis tyrimas vyksta dėl kelių padarytų nusikalstamų veikų, tačiau prokuroras mano, kad tikslinga atsisakyti vykdyti tolesnį baudžiamąjį persekiojimą dėl mažiau pavojingų nusikalstamų veikų (Lietuvos BPK 213 str.). Teoriškai svarstant šio ikiteisminio tyrimo pagrindo įtvirtinimą baudžiamajame procese turi teigiamą tikslą – suteikti galimybes palengvinti pareigūnų darbą ir sukcentruoti visą jų dėmesį į sunkiausių nusikalstamų veikų tyrimą. Tačiau vargu, ar greitai šis straipsnis praktikoje plačiai bus taikomas. Pažymėtina, kad viena tokio sprendimo priėmimo sąlyga (nėra nusikalstama veika padarytos žalos ir dėl jos atlyginimo nepareikštas civilinis ieškinys) kelia problemų dažniau nutraukiant ikiteisminį tyrimą šiuo pagrindu. Mokslininkai siūlo numatyti galimybę rengti posėdį, kurio metu būtų įvertinama, ar suinteresuotas proceso dalyvis – įtariamasis – realiai gali bei nori savanoriškai atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą ir užbaigti procesą, ar tenka tęsti šį procesą⁴⁸. Autoriaus nuomone, pats įtariamasis dažnai gali būti nesuinteresuotas atlyginti žalą, kadangi tokiu būdu netiesiogiai pripažįstama, jog jis padarė nusikalstamą veiką ir tai gali turėti įtakos kitų nusikalstamų veikų, dėl kurių ikiteisminis tyrimas nenutrauktas, tyrimui, o tai nėra palanku įtariamajam. Be to, reikia pakankamai laiko, kad susiformuotų prokurorų teisinė sąmonė dėl šio straipsnio

⁴⁶ Apie tai plačiau - AŽUBALYTĖ R. Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija*. 1 (79) 2006, 16-24 psl.

⁴⁷ BARANSKAITĖ. A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius, 2007 m., 181 psl.

⁴⁸ JURKA R., JASEVIČIUS R. Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrįstumas ir įgyvendinimo problemos // *Teisės problemos*, 2005. Nr. 4(50), p. 12.

taikymo galimybių, kadangi dauguma jų nėra linkę priimti nutarimo nutraukti ikiteisminio tyrimo šiuo pagrindu, siekdami, kad kaltininkas atsakytų už kiekvieną padarytą nusikalstamą veiką. Dėl paminėtų priežasčių šis ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas vertintinas labiau teorine, nei praktine reikšme.

Ikiteisminio tyrimo teisėjui atitenka svarbi vieta atnaujinant nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Baudžiamojo proceso įstatyme yra numatyta bendra taisyklė, kad ikiteisminis tyrimas atnaujinimas, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas patvirtina prokuroro nutarimą atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Būtina pažymėti, kad nutraukus ikiteisminį tyrimą privaloma išaiškinti procesiniame dokumente įtariamajam sąlygas, kurioms esant ikiteisminis tyrimas gali būti (bus) atnaujinimas. Autoriaus nuomone, perteklinė yra nuostata, kuria ikiteisminio tyrimo teisėjas visais atvejais turi tvirtinti prokuroro nutarimą atnaujinti ikiteisminį tyrimą. Baudžiamojo proceso įstatymas numato, kad prokuroras privalo priimti nutarimą atnaujinti ikiteisminį tyrimą, jeigu įtariamasis, dėl kurio padarytos nusikalstamos veikos ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas, padaro naują tyčinę nusikalstamą veiką⁴⁹. Lietuvos BK šiuo atveju tiesiogiai nenurodo, kad būtent teismas sprendžia dėl asmens baudžiamosios atsakomybės už visas nusikalstamas veikas. Todėl pateikti nutarimą tvirtinti ikiteisminiam tyrimo teisėjui nėra racionalu, kadangi ikiteisminio tyrimo teisėjas negali atsisakyti atnaujinti nutraukto ikiteisminio tyrimo, nes imperatyviai nurodyta prokurorui, sužinojusiam minėtą aplinkybę priimti tokio pobūdžio procesinį dokumentą. Manytina, kad užtektų tik pranešti apie tokį prokuroro priimtą sprendimą ikiteisminio tyrimo teisėjui. Kitais atvejais (pavyzdžiui, laiduotojas atsisakė laidavimo, asmuo padarė netyčinę nusikalstamą veiką) ikiteisminio tyrimo teisėjas, susipažinęs su prokuroro pateikta nauja informacija, privalo patikrinti, ar prokuroras galėjo priimti nutarimą atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą ir priima vieną iš sprendimų: 1) patvirtinti nutraukto ikiteisminio tyrimo atnaujinimą; 2) atsisakyti atnaujinti ikiteisminį tyrimą. Ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimai įtvirtinami tokia pačia forma, kokia nutraukė ikiteisminį tyrimą.

Užsienio valstybes pagal subjektus, kurie priima sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, skirstytinos į dvi grupes. Rusijos, Lenkijos baudžiamojo proceso kodeksai nustato, kad bet koku pagrindu ikiteisminį tyrimą nutraukia už tyrimo atlikimą ir organizavimą atsakingi pareigūnai – tyrėjas ar prokuroras. Teismas įsikiša į šio baudžiamojo proceso etapą tik tais atvejais, jeigu yra paduotas proceso dalyvių skundas dėl priimto nutarimo. Kitose valstybėse (pavyzdžiui, Estijoje) yra numatyti tam tikri specifiniai ikiteisminio tyrimo nutraukimo atvejai, kuriuos tvirtina teismas. Estijos BPK 202 str. numatyta, kad jeigu asmuo yra įtariamasis dėl neatsargaus nusikaltimo padarymo, tačiau jis pašalino nusikaltimo padarytą žalą arba atlygino išlaidas, susijusias su baudžiamuoju procesu (pavyzdžiui, dėl daiktinių įrodymų saugojimo), ar įsipareigojo atlyginti tokias išlaidas, tada teismas, manydamas, kad nėra visuomenės suinteresuotumo toliau tęsti ikiteisminį tyrimą gali priimti sprendimą nutraukti bylą prokuroro ar įtariamojo prašymu.

Teisminės valdžios institucijos priimamais sprendimais dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės siekiama bent iš dalies kontroliuoti ikiteisminį tyrimą organizuojančių ir jį

⁴⁹ ši nuostata taikoma nutraukus ikiteisminį tyrimą įtariamojo atžvilgiu jam ir nukentėjusiajam susitaikius (LR BK 38 str.) ir laidavimo (LR BK 40 str.) atveju.

atliekančių pareigūnų darbą. Pagrindinis tokių sprendimų priėmimo tikslas – užtikrinti, kad nebūtų nepateisinamo delsimo sprendžiant klausimą dėl ikiteisminio tyrimo tolesnės eigos. Todėl ikiteisminio tyrimo teisėjas, įvertinęs kaltinimo ir gynybos pusių argumentus ir susipažinęs su bylos medžiaga, priima vieną iš Lietuvos BPK 215 str. 3 dalyje numatytų sprendimų. Ikiteisminio tyrimo teisėjas atmeta skundą, jei nusprendžia, kad ikiteisminis tyrimas ilgai trunka dėl didelės ikiteisminio tyrimo apimties, būtinybės atlikti daug sudėtingų proceso veiksmų ar kitų priežasčių⁵⁰. *Pažymėtina, kad vien dėl tos priežasties, jog galimai padarytas nusikaltimas priskirtinas sunkių ar labai sunkių nusikaltimų kategorijai, byla negali būti laikoma ypatingai sudėtinga ar didelės apimties*⁵¹. Kitaip sakant, toks sprendimas yra priimamas tada, kai ikiteisminio tyrimo negalima pabaigti dėl tam tikrų objektyvių, nuo pareigūnų nepriklausančių aplinkybių. Praktikoje tokiomis aplinkybėmis pripažįstama ikiteisminio tyrimo atlikimas dėl daugiaepizodinių nusikalstamų veikų, sudėtingų ekspertizių paskyrimas teisinės pagalbos prašymų vykdymas užsienio valstybėse ir kt.

Jeigu prokuroras įtikina ikiteisminio tyrimo teisėją, kad nėra atlikti tam tikri proceso veiksmai, dėl kurių negali būti pabaigtas ikiteisminis tyrimas, tačiau pastarojo manymu tokių proceso veiksmų atlikimas nereikalauja daug laiko, todėl siekiant, kad nebūtų pažeistos įtariamojo teisės, ikiteisminio tyrimo teisėjas priima sprendimą įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nustatytą terminą. *Kaip matyti iš ikiteisminio tyrimo medžiagos visi pagrindiniai ir reikalingi ikiteisminio tyrimo veiksmai atlikti per 6-7 mėnesius nuo nusikalstamų veikų padarymo. Praėjus minėtam terminui ikiteisminis tyrimas iš esmės nevykdomas. Vyksta tik susirašinėjimas su Lietuvos valstybinėmis institucijomis. Ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo pranešimai apie atliekamo ikiteisminio tyrimo eigą, kuriuose nurodoma kokius veiksmus numatoma atlikti, yra vienodi nuo skundų dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo gavimo. Manoma, kad šiuos veiksmus galima atlikti ir per skunde nurodytus terminus*⁵². Iš šio ir kitų praktikoje priimamų teismo sprendimų matyti, kad sprendžiant klausimą dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo ypatingas dėmesys skiriamas ne tik atliktiems tyrimo veiksams, tačiau ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų pateiktiems pranešimams apie ikiteisminio tyrimo eigą, kuriuose galima spręsti apie ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbą ir ikiteisminio tyrimo perspektyvas.

Jeigu per nustatytą terminą nėra užbaigiamas ikiteisminis tyrimas, prokuroras, remdamasis Lietuvos BPK 215 str. 5 dalimi gali prašyti ikiteisminio tyrimo teisėjo pratęsti šį terminą. Pažymėtina, kad praktikoje toks sprendimas kelia tam tikrų problemų. Dažnai pasitaiko situacijų, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas pratęsia ikiteisminio tyrimo atlikimo terminą, o įtariamasis ar jo gynėjas, nesutikdamas su tokiu sprendimu, apskundžia ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį aukštesniajam teismui. Nuo ikiteisminio tyrimo medžiagos pateikimo iki jos gražinimo išnagrinėjus skundą praeina tam tikras laiko tarpas, per kurį prokuroras, neturėdamas ikiteisminio tyrimo medžiagos dėl objektyvių priežasčių, negali atlikti visų proceso veiksmų ir tokiu būdu įvykdyti teismo įpareigojimą, todėl pakartotinai kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją pratęsti ikiteisminio tyrimo užbaigimo terminą. Taigi, susidaro paradoksali situacija, kai prokuroras kelis kartus kreipiasi pratęsti ikiteisminio tyrimo

⁵⁰ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2005, p. 340.

⁵¹ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-38/2005.

⁵² Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-20/2005.

užbaigimo terminą dėl tam tikrų procedūrinių priežasčių, o ikiteisminio tyrimo teisėjas tokį prokuroro prašymą patenkina⁵³. Pažymėtina, kad tokią situaciją lemia ir teismų nustatomo trumpo termino (dažniausiai iki 1 mėnesio) praktika. Manytina, kad teismo sprendimai pakartotinai pratęsti ikiteisminio tyrimo užbaigimo terminą vien tik dėl tokios priežasties nėra pagrįsti, kadangi tai neužkerta prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams imtis priemonių, kuriais būtų galima iš karto visus tyrimo veiksmus. Siūlytina, kad nebūtų panašių situacijų, teismams nustatyti ilgesnį terminą užbaigti ikiteisminį tyrimą, turint galvoje ir nutarties apskundimo galimybę.

Ikiteisminio tyrimo teisėjas, išnagrinėjęs įtariamojo ar jo gynėjo skundą dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo ir manantis, kad pateikti argumentai yra pagrįsti, turi teisę nutarti nutraukti ikiteisminį tyrimą. Tokia išvada daroma, jeigu iš prokuroro paaiškinimų, pateiktos klausimui spręsti medžiagos nematyti, kad tyrimą atliekantys teisėsaugos pareigūnai, tarp jų ir prokurorai, iki skundo dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo padavimo ikiteisminio tyrimo teisėjui dienos darbo pakankamai efektyviai. Paprastai tokie atvejai yra pripažįstami, kai konstatuojamas nepagrįstas pareigūnų neveikimas laiko atžvilgiu, t.y. per paskutinius mėnesius iki skundo padavimo nebuvo atlikta jokių esminių tyrimo veiksmų. Vienu iš argumentų neefektyvaus pareigūnų darbo gali būti nustatymas, kad *ikiteisminis tyrimas kiekvieną kartą buvo atnaujinamas pagal nukentėjusiojo skunduose pateiktos informacijos dalį, todėl pagrįstai laikytina išvada, kad, tikėtina, jog tyrimas atliekamas tendencingai*⁵⁴. Taigi, prokurorui nesugebėjus įtikinamai nurodyti priežastis, dėl kurių procesas nėra užbaigiamas, ir nepateikia aiškaus atliktinų veiksmų plano, ikiteisminio tyrimo teisėjas priima nutartį ikiteisminį tyrimą nutraukti⁵⁵.

Sprendimai, priimami kitais iškilusiais ikiteisminio tyrimo metu klausimais

Ekspertizės skyrimo klausimas iškyla tais atvejais, kai svarstoma, ar nusikalstamos veikos aplinkyboms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos ar kitos specialios žinios (Lietuvos BPK 208 str.). Praktikoje pagrindas paskirti ekspertizę yra taikymas specialių žinių, kurios padėtų išspręsti galimus prieštaravimus tarp ikiteisminio tyrimo metu gautų duomenų, reikšmingų nusikalstamai veikai tirti, patikrinti jų teisingumą ir pan. Dabartinis reguliavimas Lietuvoje, kitose užsienio valstybėse numato, kad sprendimas dėl ekspertizės skyrimo tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir bylos nagrinėjimo metu išimtinai priklauso teisminės valdžios institucijai. Pažymėtina, kad tiek tarpukariu galiojęs 1933 m. baudžiamojo proceso įstatymo 328 str., tiek 1961 m. Lietuvos BPK 207 str. numatė, kad iki bylą nagrinėjant teisme dėl ekspertizės skyrimo sprendžia išskirtinai tardytojas. Buvęs reglamentavimas yra kritikuotinas, kadangi nebuvo galimybės objektyviai spręsti dėl tokio veiksmo būtinumo ir tikslingumo.

⁵³ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-95/2004.

⁵⁴ Vilniaus apygardos prokuratūros nutraukto ikiteisminio tyrimo medžiaga Nr. 10-9-065-04.

⁵⁵ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. I. Vilnius, 2003, p. 585.

Priklausomai nuo baudžiamojo proceso stadijos baudžiamojo proceso įstatymas numato tam tikrų ekspertizės skyrimo ypatumų. Ikiteisminio tyrimo metu dėl ekspertizės skyrimo tik prokuroras su pareiškimu, kurio turinys iš esmės yra analogiškas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarčiai skirti ekspertizę (Lietuvos BPK 209 str.), gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją, negalinčiam savarankiškai priimti tokio sprendimo. Pažymėtina, kad nutartyje, kuria paskiriama ekspertizė, ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo nurodyti tokio sprendimo pagrindą, kokiam konkrečiam ekspertui ar ekspertizės įstaigai paskiriama ekspertizė kartu su suformuluotais klausimais ir pateiktina medžiaga. Jeigu nustatoma, kad bylos aplinkybėms nustatyti nebūtinas specialių žinių nustatymas, arba tokio veiksmo atlikimas neprisidės prie tiesos nustatymo baudžiamojoje byloje, tai yra pagrindas priimti sprendimą atsisakyti skirti ekspertizę. Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso įstatymas numato vienintelį atvejį, kada teismas negali atsisakyti skirti ekspertizę – siekiant nustatyti asmens psichinę būklę (Lietuvos BPK 141 str. 1 d.)⁵⁶.

Pagrindinis skirtumas, atskiriantis ekspertizės skyrimą ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu, yra subjektų ratas, kuris turi ekspertizės skyrimo iniciatyvos teisę. Nagrinėjant baudžiamąją bylą teisiama jame posėdyje teismas turi, jeigu mano, kad tai yra būtina, teisę priimti sprendimą paskirti ekspertizę tiek savo iniciatyva, tiek proceso šalių prašymu. Teismas šioje baudžiamojo proceso stadijoje dėl ekspertizės skyrimo nėra suvaržytas kitų proceso dalyvių valios.

Analizuojant praktiką matyti, kad ikiteisminio tyrimo metu priklausomai nuo specialių žinių panaudojimo srities tiriant tam tikrus objektus prokurorai dažniau kreipiasi ne į ikiteisminio tyrimo teisėją su tikslu prašyti skirti ekspertizę, bet į specialistą siekiant gauti jo išvadą. Doktrinoje pateikiama nuomonė, jog kaltinimas neinicijuoja ekspertizių skyrimo ikiteisminiame tyrime, nes specialisto išvada jam yra palankesne⁵⁷. Be to, laikydamiesi proceso ekonomijos principo, prokurorai verčiau pasinaudos specialisto pagalba⁵⁸. Pagrindinė tokios problemos priežastis yra neišgryninta takoskyra tarp ekspertizės ir specialisto atliekamo objektų tyrimų. Tai lemia, kad neleidžiama gynybos pusei pareikšti nuomonės šiuo klausimu, kas suponuoja dar didesnę ir taip ribotai veikiančio rungimosi principo suvaržymą ikiteisminio tyrimo metu. Todėl, manytina, kad reikalinga nustatyti aiškesnius kriterijus, pagal kuriuos atibojamas ekspertizės ir objektų tyrimo skyrimas.

2.1.2 Teismo sprendimai, priimami bylos parengimo nagrinėti teisme metu

Lietuvos BPK 232 str. numato, kad priklausomai nuo nustatytų aplinkybių teismas gali priimti vieną iš 7 sprendimų bylos parengimo nagrinėti metu. Sprendimu perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje yra konstatuojama, kad nėra kliūčių, kurios galėtų užkirsti kelią išnagrinėti baudžiamąją bylą teismo proceso metu. Be formalių klausimų išsprendimo (teismojo posėdžio vietos ir laiko nustatymo, liudytojų, kitų asmenų

⁵⁶ Apie tai plačiau kalbama kitoje darbo dalyje – teismo sprendimai priverčiamųjų medicinos priemonių procese.

⁵⁷ STUNGYS K. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, Nr. 52 (44), 2004, p. 87.

⁵⁸ GUŠAUSKIENĖ M. Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas. *Jurisprudencija*. Nr. 57 (49), 2004, p. 123.

iškvietimo ir kt.) nutartyje taip pat išnagrinėjami gauti prašymai, kardomųjų priemonių skyrimo, pakeitimo, pratęsimo ar panaikino klausimai. Pažymėtina, kad šia nutartimi priimtas sprendimas, kuriuo atmestas prašymas negali būti skundžiamas, kadangi tai neužkerta teisės proceso dalyviui pateikti analogiškus prašymus bylos nagrinėjimo teisiamojo posėdžio metu. Pastebėtina, kad nutartis perduoti bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje yra vienas iš procesinių dokumentų, kuriais yra apibrėžiamas kaltinimas, kadangi nurodoma pagal kokius baudžiamojo įstatymo straipsnius kaltinamieji bus kaltinami.

Viena iš procesinių kliūčių bylą nagrinėti teisme yra teisingumo reikalavimo nesilaikymas. Gavęs baudžiamąją bylą teismas visų pirma patikrina, ar pagal teisingumo taisykles byla yra jam priklausoma, nes priešingu atveju kitų klausimų sprendimas būtų beprasmis. Teismas, sprenddamas šį klausimą, turi vadovautis Lietuvos BPK 224-229 str. numatytais taisyklėmis. Jeigu nustatoma, kad byla pagal rūšinį, teritorinį ar personalinį požymį yra nagrinėtina kitame teisme, tai priimama nutartis perduoti tokią bylą teisingam teismui. Toks sprendimas suponuoja, kad prokuroras, perduodamas kaltinamąjį aktą su baudžiamąja byla, neteisingai nurodė, kokiam teismui byla yra priskirtina. Nereikia painioti šio sprendimo su praktikoje pasitaikančia situacija, kai kaltinamajame akte nenurodyta tiksli nusikalstamos veikos padarymo vieta, nors ikiteisminio tyrimo metu buvo galima išspręsti šią problemą, dėl ko teismas negali spręsti klausimo dėl teritorinio baudžiamosios bylos teisingumo. Remdamasis tokia aplinkybe teismas laiko, kad kaltinamasis aktas turi esminių trūkumų, kas sudaro pagrindą priimti sprendimą grąžinti bylą prokurorui⁵⁹.

Lietuvos BPK numato, kad teisėjo sprendimas perduoti baudžiamąją bylą prokurorui gali būti priimtas 2 atvejais. Pirmiausia, tokio sprendimo priėmimo pagrindas yra ikiteisminio tyrimo metu surašytas iš esmės baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ir tai trukdo nagrinėti bylą. Kaltinamasis aktas yra svarbiausias ikiteisminio tyrimo stadijos dokumentas, jame išdėstomi svarbiausi šios stadijos rezultatai, suformuluotas konkretus kaltinimas, pagal kurį vyksta baudžiamosios bylos nagrinėjimas pirmos instancijos teisme⁶⁰. Dėl šios priežasties kaltinamasis aktas turi būti surašytas be esminių trūkumų tiek turinio, tiek formos prasme. Jame turi būti išsamiai ir aiškiai išdėstytos nusikalstamos veikos aplinkybės, kad kaltinamas asmuo žinotų, kokie konkretūs nusikalstami veiksmai jam yra inkriminuojami, galėtų pasiruošti gynybai. Praktikoje toks sprendimas priimamas argumentuojant ir kitais argumentais. Pavyzdžiui, *teismo nuomone, išdėstytos aplinkybės patvirtina, kad kaltinamojo akto turinys nėra išsamus, nes jame nėra pateiktas BPK 219 str. 3 p. reikalavimus atitinkantis kaltinamajam A. S. inkriminuotos nusikalstamos veikos aprašymas, nurodant jos laiką, vietą, būdą, kitas aplinkybes. Pradėjus nagrinėti bylą pagal prokuroro pateiktą kaltinimą, teismas privalėtų pats aiškintis naujas aplinkybes ir šių faktinių aplinkybių pagrindu plėsti ar tikslinti A. S. inkriminuotą kaltinimą. Tokie veiksmai, teismo manymu, pažeistų kaltinamojo teises, be to, tokio pobūdžio ir apimties darbo perkėlimas teismui prieštarautų teismo nešališkumo ir objektyvumo principams, nes pastarasis*

⁵⁹ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-438-582/06.

⁶⁰ ПИКАЛОВ И.А. *Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие*. Москва, 2005, p. 305.

*turėtų rinkti papildomus duomenis ir jų pagrindu formuluoti kaltinimą*⁶¹. Taigi, darytina išvada, kad nustatyti kaltinamojo akto trūkumai turi būti esminiai, t.y. pažeidimai trukdo nagrinėti bylą teisme.

Be to, reikia pažymėti, kad teismo sprendimas perduoti bylą prokurorui dėl kaltinamojo akto esminių trūkumų paprastai reiškia, kad ir galutinis pranešimas apie įtarimą, pagal kurį buvo formuluojamas kaltinamasis aktas, yra surašytas netinkamai. Todėl prokuroras, gavęs tokį teismo sprendimą, privalo pakeisti ne tik kaltinamojo akto turinį, tačiau ir galutinį pranešimą apie įtarimą, su juo pasirašytinai supažindindamas įtariamąjį. Pažymėtina, kad praktikoje nevisada yra paisoma šios taisyklės, todėl iškyla rimtų abejonių, ar tai nesuponuoja asmens, traukiamo baudžiamajon atsakomybėn, teisės į gynybą pažeidimo, kadangi jis nežino, kokia yra kaltintojo pozicija esant skirtingai suformuluotiems procesiniams dokumentams.

Užsienio valstybių baudžiamojame proceso įstatymai skirtingai reglamentuoja teismo sprendimą perduoti bylą prokurorui. Vienose valstybėse teismui suteikiama teisė grąžinti bylą prokurorui tik tada, jeigu kaltinamasis aktas neatitinka įstatymo nustatytų reikalavimų (Lenkijos BPK⁶² 337 str. 1 dalis; Estijos BPK 262 str. 3 punktas). Pažymėtina, kad Lenkijos baudžiamojame proceso įstatymo 337 str. 1 dalis numato, kad teismas nutartimi nustato konkretų terminą, 7 dienas, per kurį turi būti tokie pažeidimai pašalinti. Toks reglamentavimas, autoriaus manymu, yra nepagrįstas, kadangi kaltinamojo akto pažeidimai gali būti labai įvairaus pobūdžio ir nuo jų sudėtingumo tikrai teismui turėtų būti suteikiama diskrecija priimti sprendimą dėl termino trukmės. Kitose valstybėse (pavyzdžiui, Norvegijoje, Vokietijoje, Švedijoje) šis teismo sprendimas apskritai neregamentuojamas. Tokia pozicija galėtų būti paaiškinta, kad prokuroro kompetencijos, kvalifikacijos trūkumas negali būti pagrindu neleidžiančiu bylos nagrinėti teisiama jame posėdyje. Tačiau dėl tokių procesinio dokumento pažeidimų turėtų būti ir atitinkamas sprendimas – išteisinti kaltinamąjį nesant konkretaus kaltinimo. Išsamiausiai šį klausimą reglamentuoja Rusijos BPK, kurio 237 straipsnis be jau minėto pagrindo numato dar keturis kitus konkrečius atvejus, kada byla grąžinama prokurorui t.y. kaltinamojo akto neįteikimas kaltinamajam; kai yra pagrindas sujungti baudžiamąsias bylas; nustatomas pagrindas taikyti priverčiamąsias medicininės prievartos priemones; susipažįstant su byla įtariamajam nebuvo išaiškintos BPK numatytos teisės).

Teismas taip pat nutartimi gali perduoti prokurorui bylą jo prašymu ikiteisminiam tyrimui papildyti. Analizuojant praktiką, šiame etape toks sprendimas pasitaiko itin retai. Tačiau vargu, ar tai galėtų būti priešingai, kadangi prokuroras, kuris organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, įsitikinęs, kad visos bylos aplinkybės išsiaiškintos, visi tyrimo veiksmai atlikti ir yra pagrindas asmenis kaltinti teisme, priima sprendimą perduoti bylą į teisiama jį posėdį. Pastebėtina, kad baudžiamoji byla ikiteisminiam tyrimui papildyti gali būti teismo perduotina tik prokuroro prašymu ekstraordinariniais atvejais. Įstatymas nenumato kokioms aplinkybėms esant prokuroras bylos parengimo nagrinėti teisme metu gali prašyti papildyti ikiteisminį tyrimą. Darytina

⁶¹ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-279/2006.

⁶² Lenkijos Respublikos Baudžiamojame proceso kodeksas. Prieiga: <http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/pol_ish_ccp.pdf>. [žiūrėta 2008 11 02].

išvada, kad kiekvienu konkrečiu atveju, gavus prokuroro prašymą papildyti ikiteisminį tyrimą, teismas turi spręsti, ar tai yra tikslinga, ar prokuroro prašymas yra pagrįstas.

Pažymėtina, kad tokio sprendimo priėmimo galimybė yra numatyta ir nagrinėjant baudžiamąją bylą teisiama jame posėdyje (Lietuvos BPK 254 str. 3 d.). Praktikoje prokuroras bylos nagrinėjimo teisme metu prašo teismo perduoti bylą ikiteisminiam tyrimui papildyti gana dažnai. Tai yra atvejai, kai reikia pašalinti prieštaravimus tarp įrodymų. Pavyzdžiui, *teisiama jame posėdyje buvo apklaustas specialistas, kurio duoti paaiškinimai buvo priešingi komisijos išvadoms. Siekiant pašalinti prieštaravimus tarp komisijos išvadų ir specialisto paaiškinimų, būtina surinkti papildomų įrodymų*⁶³. Teismas priimtoje nutartyje privalo nustatyti konkretų terminą ikiteisminiam tyrimui papildyti. Pažymėtina, kad prokurorai, per teismo nustatytą terminą papildyti ikiteisminį tyrimą nespėję atlikti visų reikalaujamų veiksmų, nustatytą terminą pratęsti turėtų tik BPK 215 str. 5 d. nustatyta tvarka, t.y. turėtų kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu pratęsti ikiteisminiam tyrimui užbaigti nustatytą terminą⁶⁴.

Teismo sprendimas išskirti bylą į kelias ar kelias bylas sujungti į vieną priimamas, jeigu tai padeda greičiau išnagrinėti bylą tiek bylos parengimo nagrinėti teisme, tiek bylos nagrinėjimo teisiama jame posėdyje metu (Lietuvos BPK 233 str. 4 p.; 234 str. 4 d., 254 str. 1d.-2 d.). Tai yra tie atvejai, kai yra sprendžiamas klausimas dėl bylos nagrinėjimo esant asmenų ar nusikalstamų veikų daugumai. Praktikoje byla išskiriama tais atvejais, kai yra kaltinami keli asmenys, tačiau dėl tam tikrų priežasčių (pavyzdžiui, dėl ligos) vienas iš jų negali dalyvauti teisminiame procese. Kitas atvejis – jeigu bylos parengimo ar teismo bylos nagrinėjimo metu nėra žinoma kaltinamojo buvimo vieta. Tokiu atveju ta pačia nutartimi priimamas sprendimas išskirti bylą negalinčio dalyvauti kaltinamojo atžvilgiu ir kartu atidedamas bylos nagrinėjimas dėl jo galimai padarytos veikos. Kai išnyksta aplinkybės, dėl kurių buvo išskirta byla, tai teismas priima sprendimą atnaujinti bylą. Tačiau nutartis išskirti bylas gali būti priimama, jeigu siekiama greičiau išnagrinėti bylą ir tai netrukdo jos išsamumui. Į šiuos vertinamojo pobūdžio principus turi būti atsižvelgta ir jie tarpusavyje derinami, todėl negali būti teikiamas prioritetas tik vienam iš jų.

Kalbant apie šį teismo sprendimą, iškyla problema kaip vertinti kaltinamojo, kurio byla buvo išskirta, statusą ir jo parodymų, duodamų kitų kaltinamųjų atžvilgiu atskirtoje byloje, reikšmę. Teismai suformavo bendrininkų, kurie nagrinėjamoje byloje nekaltinami, apklausos praktiką, kurioje kaltinamasis yra apklausiamas pagal liudytojo taisykles, tačiau jis nebūna įspėtas dėl atsakomybės pagal Lietuvos BPK 163 straipsnį už atsisakymą arba vengimą duoti parodymus bei dėl atsakomybės pagal Lietuvos BK 235 straipsnį už melagingus parodymus ir neprisiekia⁶⁵. Tokia teismo pozicija, manytina, yra pagrįsta, kadangi baudžiamoji byla yra nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir jų galimai parytų veikų, dėl kurių buvo priimtas teismo sprendimas bylos parengimo teisme metu. Išskyrus kaltinamojo bylą, jis neturi tokio pačio procesinio statuso kaip ir kiti

⁶³ Vilniaus m. 2 apylinkės teismas baudžiamoji byla Nr. 1-27-296-2005.

⁶⁴ 2008-03-06 Lietuvos Generalinės prokuratūros raštas dėl BPK 254 str. 3 dalies taikymo.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis Nr. 2K-810/2007

kaltinamieji, dėl kurių nagrinėjama byla, tačiau būtina suteikti tokiam subjektui tam tikrų garantijų – šiuo atveju tam tikra apimtimi atsakomybės išvengiamumą.

Pagrindas sujungti bylas yra teismo manymas, kad vienoje byloje bus greičiau įvykdytas teisingumas keliems kaltinamiesiems, kaltinamiems dėl tos pačios nusikalstamos veikos arba sprendžiant kaltinamojo kaltės klausimą dėl kelių jo padarytų nusikaltimų. Praktikoje iškyla klausimų, ar teismas turi sujungti bylas nustačius, kad nuosprendžiu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo per teismo nustatytą terminą padaro naują tyčinį nusikaltimą (LR BK 38 str. 4 d., 40 str. 4d.). Paminėtina, kad BPK nenustatyta tokia bylų sujungimo ir sujungtų bylų nagrinėjimo tvarka. Teismų praktikoje yra susiformavusi nuomonė, kad teismas bylos parengimo nagrinėti teisme metu nustatęs, kad tyčinį nusikaltimą asmuo padarė nepraėjus vieneriems metams nuo nuosprendžio, kuriuo šis asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnio 1 dalį, priėmimo momento ir priėmęs nutartį perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje (BPK 233 straipsnis), turėtų išsireikalauti pirmąją bylą ir, vadovaudamasis BPK 295 straipsniu, atnaujinti joje įrodymų tyrimą (jeigu byla nutraukta nuosprendžiu) bei, vadovaudamasis BPK 232 straipsnio 4 punktu, sujungti ją su antrąja byla⁶⁶.

Baudžiamąjo proceso įstatymas numato atvejus, kada teismas turi priimti sprendimą atidėti bylos nagrinėjimą, kadangi egzistuoja subjektyvios ar objektyvios kliūtys, dėl kurių, įstatymo leidejo manymu, neįmanomas tinkamas bylos išnagrinėjimas. Subjektyvios bylos nagrinėjimo kliūtys yra tiesiogiai susijusios su kaltinamuoju. Nedalyvaujant pagrindiniam baudžiamąjo proceso subjektui, dėl kurio egzistuoja pats baudžiamasis procesas, visas teisminis bylos nagrinėjimas prarastų prasmę. Teismas, prieš priimdamas nutartį atidėti bylos nagrinėjimą, turi įsitikinti, kad kaltinamojo sveikatos problemas ar jo gyvenamosios vietos nežinojimo faktą patvirtina atitinkami dokumentai (pavyzdžiui, sveikatos įstaigos pažymos, neįteiktas šaukimas), kurie turi būti pridėti prie bylos. Verta pastebėti, kad, jeigu kaltinamojo buvimo vieta nežinoma, teismas ta pačia nutartimi priima sprendimą paskelbti jo paiešką ir taikyti kardomąją priemonę. Be to, jeigu perduoti teismui nagrinėjimui keli kaltinamieji, tai esant minėtoms aplinkybėms spręstinas bylos išskyrimo klausimas. Tokiu atveju yra priimamos dvi atskiros nutartys.

Teismas gali atidėti bylos nagrinėjimą ir dėl objektyvių priežasčių – kreipdamasis į Konstitucinį Teismą ar Europos Sąjungos teisminę instituciją pagal jų kompetenciją spręsti iškilusius klausimus. Verta pažymėti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad *teismo nutartis atidėti baudžiamosios bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, priimta vienoje byloje, nėra privaloma teismams kitose bylose; kiekvienoje baudžiamąjoje byloje tokios nutartys priimamos atskirai. Nuspręsti, ar reikia kreiptis konkrečiu atveju į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, yra teismo, nagrinėjančio bylą, prerogatyvoje*⁶⁷. Sprendimai kreiptis į vieną iš šių institucijų ir atidėti bylos nagrinėjimą priimami vienoje nutartyje. Reikia pažymėti, kad tiek atidedant bylą dėl subjektyvių, tiek dėl objektyvių priežasčių teismas nenustato termino, nuo kurio byla bus laikoma atnaujinta. Teismas išsprendžia šį klausimą atskira nutartimi, kai išnyksta bylos

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr. 2K-125/2006.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 11 d. nutartis Nr. 2K-33/2005.

atidėjimo aplinkybės. Autoriaus manymu, nutarties priėmimas dėl objektyvių priežasčių kelia tam tikrą abejonių dėl santykio su baudžiamojo proceso greitumo principu, kadangi atidėjus byla negali būti byla nagrinėjama iš esmės. Tačiau, kaip traktuoti atvejį, jeigu, pavyzdžiui, kaltinamajam buvo tuo metu taikytas suėmimas ir atidėtoje byloje iškyla klausimas dėl šios kardomosios priemonės pratęsimo. Taigi, ar teismas galėtų pratęsinėti kardomąją priemonę visą bylos atidėjimo laiką? Formaliai žiūrint, jeigu yra visos Lietuvos BPK numatytos suėmimo sąlygos, atsakymas būtų teigiamas. Tačiau ar tokiais sprendimais nebūtų pažeistos kaltinamojo teisės, kai baudžiamoji byla nepajuda iš vietos. Manytina, kad dėl tokio atvejo negalima būtų nepagrįstai sunkinti kaltinamojo padėties, todėl esant menkiausioms aplinkybėms reikėtų taikyti švelnesnes kardomasias priemones.

Teismui suteikiama teisė priimti sprendimus dėl bylos nutraukimo bylos parengimo nagrinėti teisme metu. Baudžiamasis įstatymas numato, kad teismas nutraukia bylą tais pačiais bendrais pagrindais, kaip ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą – esant Lietuvos BPK 3 str. numatytoms aplinkybėms arba atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais (Lietuvos BK 36–40, 93 str.). Tokiu reglamentavimu siekiama optimizuoti baudžiamąjį procesą, kad nebūtų netikslingai užtesiamas klausimas dėl žmogaus tolimesnio likimo baudžiamojoje byloje. Tačiau, autoriaus nuomone, reikia atkreipti dėmesį į keletą diskutuotinų klausimų. Pirmiausia, manytina, kad tam tikrais bylos nutraukimo atvejais (pavyzdžiui, nepadaryta nusikalstama veika, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindais) visada turi būti įvertinami visapusiškai duomenys, kuriais galima būtų išspręsti klausimą dėl padarytos nusikalstamos veikos, asmens kaltės. Tai lemia tiek pačių šių klausimų teisinę prigimtį, tiek ir įstatymų nustatyti reikalavimai. Atidavimo teismui etape pagal dabar galiojančio Lietuvos BPK koncepciją negali būti vertintini duomenys, kurie vėliau gali būti pripažinti teisiniame posėdyje įrodymais. Lietuvos BPK 20 str. prasme tokių duomenų vertinimas šiame etape nėra pripažintinas įrodymų tyrimu. Verta pastebėti, kad nors tiesiogiai baudžiamojo proceso įstatymas ir nepasako, bet, manytina, jog teismas, posėdyje išklausęs šalių nuomonę, esant šiems pagrindams gali ir nenutraukti bylos, kas leidžia teigti, kad teismas vertina byloje surinktus duomenis. Be to, tokią išvadą sąlygoja aplinkybė, kad šie du klausimai – nusikalstamos veikos padarymas ir asmens kaltė – išsprendžiama nuosprendžiu bylos nagrinėjimo teisme metu. Lietuvos BPK numato, kad šiuo atveju teismas priima nutartį. Antra, natūralu, kad prokuroro, perdavusio į teismą bylą, pozicija yra nagrinėti bylą teisiamaajame posėdyje, kadangi mano, jog yra pakankamai duomenų asmenį pripažinti kaltu. Be to, tai suponuoja, kad prokuroras ikiteisminio tyrimo metu nematė aplinkybių, dėl kurių įtariamojo atžvilgiu ikiteisminis tyrimas turėjo būti nutrauktas. Todėl, manytina, kad prokuroras nori, jog visi šie klausimai turi būti išnagrinėti teisiamaajame posėdyje.

Autorius sutinka, kad byla turėtų būti bylos parengimo teisiamaajame posėdyje metu nutraukta tais atvejais, kai nustatomi formalūs baudžiamojo proceso nutraukimo pagrindai – kaltinamojo mirtis, senaties termino suėjimas ir pan. Tačiau tais atvejais, kai reikia spręsti esminius, pagrindinius baudžiamajai atsakomybei klausimus, tokiu atveju būtina perduoti bylą nagrinėti teisme ir, išsiaiškinus ir įvertinus visas aplinkybes, priimti teisingą sprendimą. Pažymėtina, kad tokią autoriaus poziciją patvirtina ir užsienio valstybių praktika. Estijos,

Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių baudžiamojo proceso įstatymai nenumato galimybės nutraukti bylą šiame etape dėl minėtų aplinkybių (Estijos BPK 239 str. 1 d., Rusijos BPK 258 str. 1 d., Vokietijos BPK 204-206 str.). Todėl siūlytina, pakeisti Lietuvos BPK 235 str. 1 dalies pirmą sakinį: „Byla nutraukiama, kai yra šio Kodekso 3 straipsnio 1 dalies 2-9 punktuose numatytos aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas“.

Kaip jau minėta, teismo nutartis perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje yra vienas iš procesinių dokumentų, apibrėžiančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, kadangi nutartyje yra nurodoma dėl kokių nusikalstamų veikų bus kaltinami teisiama jame posėdyje kaltinamieji. Jeigu tokioje nutartyje nėra nurodytos visos nusikalstamos veikos, dėl kurių buvo surašytas kaltinamasis aktas, tai teismas privalo šį savo veiksmą argumentuoti, t.y. ar tų nusikalstamų veikų atžvilgiu yra byla nutraukta, išskirta ar priimtas kitoks sprendimas. Priešingu atveju teismas nuosprendyje išreiškęs savo nuomonę dėl visų, net ir nenurodytų nutartyje perduoti bylą į teisiama jį posėdį nusikalstamų veikų, padaro esminius baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus, kurie sukliudė teismui priimti teisingus nutartį ar nuosprendį⁶⁸. Be to, toks net ir techninis netikslumas suponuoja kaltinamojo teisės į gynybą pažeidimą.

Bylos parengimo teisme metu teismas gali įpareigoti ikiteisminio tyrimo teisėją ar prokurorą atlikti tam tikrus proceso veiksmus ar organizuoti jų atlikimą (Lietuvos BPK 232 str. 6d.). Praktikoje tokios nutartys yra priimamos gana retai. Be to, teismas pakankamai dažnai nusprendžia įpareigoti minėtus proceso subjektus ne savo iniciatyva, bet gavęs kaltinamojo ar jo gynėjo prašymą atlikti tam tikrus proceso veiksmus. Štai, *teismo manymu, išnagrinėjus kaltinamojo prašymą, turi būti spęstinas jo ir nukentėjusiojo akistatos klausimas. Prokuroras, neorganizavęs tokio veiksmo atlikimą, nepašalino prieštaravimus tarp kaltinamojo ir nukentėjusiojo duotų parodymų, kas galėjo lemti tyrimo eigą. Tokio procesinio veiksmo organizavimas pavedamas prokurorui*⁶⁹. Remiantis baudžiamojo proceso įstatymu teismas gali pavesti atlikti praktiškai bet kurį ikiteisminio tyrimo veiksmą. Tačiau būtina pastebėti, kad nėra nurodyta, kokiais atvejais teismui suteikiama galimybė priimti tokią nutartį. Jeigu traktuosime, kad tai gali būti atliekama bet kuriais pagrindais, tai gali pernelyg užtęsti bylos atidavimo teismui etapą. Autoriaus nuomone, be tokių proceso veiksmų atlikimo teismui turėtų būti neįmanoma nuspręsti kokį sprendimą reikia priimti dėl bylos tolimesnio likimo – perduoti bylą į teisiama jį posėdį ar priimti kitokį sprendimą. Tik šiuo išimtiniu atveju būtų pateisinamas tokios nutarties priėmimas.

2.1.3 Teismo sprendimų, priimamų bylos nagrinėjimo teisme metu, rūšys

Bylos nagrinėjimo teisiama jame posėdyje metu baudžiamojo proceso įstatymas teismą įgalioja vadovauti baudžiamajam procesui. Nuo teismo priimtų sprendimų, susijusių su bylos nagrinėjimu, priklauso, ar bus visapusiškai išnagrinėta baudžiamoji byla, priimtas teisėtas ir pagrįstas nuosprendis. Kartu pažymėtina, kad

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 25 d. nutartis Nr. 2K-99/2005.

⁶⁹ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-215-203/2005.

šioje proceso stadijoje atsižvelgiant į bylos aplinkybes teismas yra įgaliotas priimti įvairius sprendimus, dėl kurių gausos problematiška kiekvieną sprendimą aptarti atskirai. Todėl, būtina išskirti tam tikrus teismo sprendimų rūšių klasifikavimo kriterijus.

Reikia pastebėti, kad įstatymų leidėjas Lietuvos BPK 253 str. 2 dalyje pats tiesiogiai išskiria vieną teismo sprendimų rūšį pagal tai, kokioje nutartyje – rašytinėje ar žodinėje – yra įtvirtinamas sprendimas. Tačiau skirtingai nei kitose užsienio valstybėse (pavyzdžiui, Rusijos BPK 256 str. 2 d.) viename straipsnyje nėra nurodomi konkretūs atvejai, kada teismas priima vieną iš šių nutarčių rūšių. Doktrinoje galima rasti nuomonę, kad rašytinės nutartys yra priimanos tada, kai yra baudžiamojo proceso įstatyme suteikiama teisė proceso dalyviams apskųsti sprendimą⁷⁰. LR BPK 318 str. 4 dalis išskiria keletą teismo sprendimų rūšių, kurios gali būti apskųstos apeliacine tvarka, todėl pastarieji visada turi būti išreiškiami priimant rašytines nutartis, tačiau, autoriaus nuomone, to negalima laikyti išsamiu sprendimų katalogu, kurio ir negali būti, nes priešingu atveju tai suponuotų teismo ir bylos dalyvių teisių suvaržymą. Manytina, kad sprendimai turi būti visada įtvirtinami rašytinėse nutartyse, jei tai yra susiję su baudžiamojo proceso dalyvių procesine padėtimi, taip pat jeigu priimamas nepatenkinamas atsakymas į proceso dalyvio prašymą ir pan.

Teismo sprendimų, priimamų bylos nagrinėjimo teisme metu, rūšis galima skirstyti pagal nagrinėjimo objektą. Autoriaus nuomone, vienas iš klasifikavimo šiuo pagrindu pavyzdžių galėtų būti: 1) teismo sprendimai, susiję su teismo posėdžio tvarka; 2) teismo sprendimai, susiję su įrodinėjimo procesu; 3) teismo sprendimai, įtvirtinami nutartyse, kuriomis užbaigiamas bylos nagrinėjimas pirmos instancijos teisme⁷¹.

Teismo sprendimai, susiję su teismo posėdžio tvarka yra sprendimai, kuriais teismas siekia sudaryti sąlygas, kad bylos nagrinėjimo metu būtų išsamiai ir nešališkai iširtos visos bylos aplinkybės. Tiksliausiai apibūdinti šiuos teismo sprendimus galima būtų kaip procedūrinio pobūdžio sprendimus, kuriais daroma įtaka teismo posėdžio tvarkai. Į šią grupę, autoriaus manymu, patenka sprendimai dėl neviešo bylos nagrinėjimo (LR BPK 9 str.), bylos nagrinėjimo atidėjimo ar pertraukos (LR BPK 243, 244 str.), sprendžiant klausimą dėl bylos nagrinėjimo neatvykus proceso dalyviams (LR BPK 247- 252 str.) ir kt. atvejai.

Analizuojant paminėtus LR BPK straipsnius, galima surasti tam tikrų teorinių problemų. Pavyzdžiui, LR BPK 9 str. numato pagrindus, kuriais teismas turi arba gali priimti sprendimą nagrinėti bylą už uždarytų durų. Autorius mano, kad dabartinis reglamentavimas neapsaugo nepilnamečių asmenų, kurie nėra kaltinamieji, bet dėl tam tikrų priežasčių dalyvauja procese kaip nukentėjusieji arba liudytojai, interesai. Kai kurių kitų užsienio valstybių (pavyzdžiui, Švedijos teismo proceso kodekso 1 dalies 5 skyriaus 1 str.) baudžiamojo proceso įstatymai įtvirtina nuostatą, kad byla nagrinėjama neviešai, jeigu tai užtikrins asmenų, kuriems gali būti padaryta kokia nors žala, apsaugą. Siūlytina, siekiant apsaugoti visų nepilnamečių, dalyvaujančių

⁷⁰ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. II. Vilnius, 2003, p. 90.

⁷¹ Būtina pastebėti, kad toks teismo sprendimų skirstymas yra iš esmės tinkamas ir bylos nagrinėjimui apeliacine tvarka, todėl šie teismo sprendimai nebus nagrinėjami darbo, kuriame apibūdinamos teismo sprendimų rūšys apeliacinės instancijos teisme, dalyje.

baudžiamajame procese, interesus įtvirtinti nuostata, teismas turi vesti posėdžius už uždarytų durų nepriklausomai nuo jų procesinės padėties.

Bylos nagrinėjimo teisme metu teismas yra įpareigotas išsiaiškinti ir įvertinti visas nusikalstamos veikos aplinkybes, todėl baudžiamojo proceso įstatymas nurodo, kad įrodymų tyrimo metu šiam baudžiamojo proceso subjektui leidžiama atlikti ar pavesti atlikti bet kuriuos įstatyme numatytus proceso įrodymų rinkimo veiksmus, kurie prisidėtų prie tiesos nustatymo byloje (Lietuvos BPK 287 str.). Tačiau netgi ir ištyrus visus baudžiamojoje byloje esančius įrodymus, teismas gali priimti sprendimą atnaujinti įrodymų tyrimą, kai per baigiamąsias kalbas ar kaltinamojo paskutinį žodį išaiškėja naujos su nusikalstama veika susijusios aplinkybės arba teismas nuosprendžio priėmimo metu nustato, kad neišsamiai ištirtos kai kurios bylos aplinkybės (Lietuvos BPK 295, 300 str.). Netgi ir tuo atveju, jeigu baigiamosiose kalbose ar paskutiniame žodyje nurodomos naujos aplinkybės, teismas neturi imperatyvios pareigos atnaujinti tyrimą, nes įrodymo tyrimo teisme atnaujinimas yra diskrecinė teismo teisė, kuria naudojamosi įvertinus naujai nurodytų aplinkybių svarbą nagrinėjamai bylai. Jeigu pagal proceso šalies prašymą teismui atsisakius priimti tokį proceso sprendimą, tai nepatenkinta šalis apeliaciniame skunde gali prašyti apeliacinio teismo atnaujinti įrodymų tyrimą. Bendrosios teisės sistemos valstybėse įrodymų tyrimo atnaujinimo pagrindu yra naujai atrasti įrodymai, kurie sudaro pagrindą teismui nesivadovauti prisiekusiųjų priimtu verdiktu⁷².

Lietuvos BPK 254 str. 4 dalis numato, kad pirmos instancijos teismas turi priimti sprendimą nutraukti baudžiamosios bylos nagrinėjimą, jeigu nustato, kad yra bent viena iš Lietuvos BPK 3 str. 1 d. 2-9 punktuose numatytų aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas apskritai negali būti vykdomas. Tais atvejais, kai aišku, kad asmeniui nebus pritaikyta, baudžiamajame įstatyme numatyta sankcija, baudžiamasis procesas neturi prasmės ir negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Pažymėtina, kad nustačius bent vieną iš minėtų aplinkybių, jokie proceso veiksmai negali būti atliekami, taip pat negali būti toliau tiriami įrodymai, susiję su baudžiamąja byla. Nesant procesinės galimybės atlikti įrodymų tyrimą, teismas negali išnagrinėti baudžiamosios bylos iš esmės, kadangi kaltinamojo kaltės klausimas nesprenžiamas, nes apkaltinamojo nuosprendžio jau nebegalima priimti, todėl nėra prasmės tai daryti. Praktikoje dažniausiai yra nutraukiama baudžiamoji byla priėmus nutartį suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui. Baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtintas imperatyvas yra garantija, kad tokiais atvejais baudžiamasis procesas besąlygiškai nutraukiamas neatsižvelgiant į priežastis, dėl kurių buvo praleistas senaties terminas.

Būtina pažymėti, kad priimant sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą vienu iš minėtų pagrindų, baudžiamojo proceso įstatyme nėra išdėstytas, skirtingai nei nuosprendžio atveju, nutarties turinys. Tačiau nereikia manyti, kad tokioje nutartyje neturi būti išsprenžiami ir kiti klausimai, susiję su baudžiamuoju procesu. Štai, pagal teismų praktiką civiliniai ieškiniai yra paliekami nenagrinėti su galimybe reikalauti patirtos žalos atlyginimo civilinio proceso tvarka, procesinės prievartos priemonės panaikinamos, daiktų, turėjusių reikšmės bylos nagrinėjimui, klausimas taip pat išsprenžiamas.

⁷² ISRAEL J., LAFAVE W. R., KING N. J. *Criminal procedure*. Third edition. St. Paul, Minnesota, 2000, p. 1159.

Skirtingai nei Lietuvoje, kai kuriose užsienio valstybėse numatytas specifinis baudžiamosios bylos nutraukimo pagrindas – prokuroro atsisakymas nuo pareikšto pagrindo (Rusijos BPK 246 str. 7 d., Serbijos BPK 354 str. 1 d. 1 p.). Toks teismo sprendimas priimamas, jeigu bylos nagrinėjimo metu prokuroras padaro išvadas, kad pagal ištirtus įrodymus nepasitvirtina, kad kaltininkas kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo⁷³. Nesant bylos nagrinėjimo teisme metu kaltinimo, kuriuo siekiama nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, baudžiamasis procesas netenka savo prasmės. Pažymėtina, kad šis teismo sprendimas savo ruožtu yra labai panašus į asmens, traukto baudžiamojon atsakomybėn, išteisinimą, kadangi pastarasis yra reabilituojamas visuomenės akyse⁷⁴. Tokia išvada vadovaujamosi Lietuvos baudžiamajame procese, kuriame prokuroras gali prašyti baigiamojoje kalboje teismo išteisinti kaltinamąjį. Be to, prokuroras, matydamas, kad bylos nagrinėjimo metu procesas vyksta jam nepalankia kryptimi, gali prašyti teismo priimti sprendimą perduoti bylą turint tikslą papildyti ikiteisminį tyrimą.

2.1.4 Teismo sprendimai, priimami išnagrinėjus bylą pirmos instancijos teisme

Ištirus visus byloje įrodymus, išklausius proceso dalyvių baigiamąsias kalbas bei kaltinamojo paskutinį žodį, teismas yra įpareigotas priimti procesinį dokumentą, kuriame būtų apibendrinta visa bylos nagrinėjimo eiga ir rezultatai. Baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme paprastai yra užbaigiamas nuosprendžio priėmimu. Doktrinoje teigiama, kad nuosprendis yra galutinis ir svarbiausias bylos nagrinėjimo teisme procesinis dokumentas⁷⁵. Su tokia nuomone reikėtų sutikti, kadangi nuosprendyje yra įtvirtinami sprendimai dėl asmens kaltės, bausmės, žalos atlyginimo ir kitais klausimais, išreiškiantys pačią baudžiamojo proceso esmę. Be to, verta pažymėti, kad kai kurie teismo sprendimai gali būti įtvirtinami išskirtinai tik šiame procesiniame dokumente. Šį teiginį galima pagrįsti pagrindiniu valstybės teisės aktu – Konstitucija, kurios 31 str. numato, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu⁷⁶.

Pažymėtina, kad anksčiau galiojusio Lietuvos BPK 333 str. buvo nurodyti visi būtini klausimai, atsižvelgiant į bylos aplinkybes dėl kurių teismas turi pasisakyti priimdamas nuosprendį. Tokia praktika yra išlikusi ir kai kuriose užsienio valstybėse, t.y. panašus reglamentavimas įtvirtintas Rusijos BPK 298 str., Estijos BPK 303 str. Klausimų, dėl kurių turi būti teismo priimami sprendimai, įtvirtinimas aiškinamas tuo, kad tai užtikrina, jog bus laikomasi visų nuosprendžiui keliamų reikalavimų⁷⁷. Tačiau šie sprendimai iš esmės atspindėdavo nuosprendžio turinio esmę baudžiamajame įstatyme, todėl toks reglamentavimas, autoriaus

⁷³ СМЕРНОВ А. В., Калиновский К. Б. *Уголовный процесс: Учебник для вузов*. Москва, 2004, p. 452.

⁷⁴ ХИМИЧЕВА, О. В. *Уголовно-процессуальное право (Уголовный процесс)*. Москва, 2004, p. 325.

⁷⁵ ЛУПИНСКАЯ П. А. *Уголовно-процессуальное право Российской Федерации*. Москва, 2003, p. 375.

⁷⁶ 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

⁷⁷ ГРИГОРЬЕВ В. Н., ПОБЕДКИН А. В., ЯШИН В. Н. *Уголовный процесс*. Учебник, 2-е издание. Москва, 2003, p. 382.

nuomone, buvo perteklinis. Dabartinis Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymas, kaip ir daugelis kitų užsienio valstybių, atsisakė klausimų, sprendinių priimant nuosprendį, sąrašo ir apsiriboja nuosprendžio turinio išdėstymu (Lietuvos BPK 304-307 str.).

Sprendimas dėl nusikalstamos veikos padarymo ir asmens kaltės yra bene svarbiausias klausimas, kurį turi įvertinti teismas, pasibaigus bylos nagrinėjimui teisme. Nuo šio sprendimo priklauso kitų sprendimų, būtinų priimti išnagrinėjus bylą, baigtis, pavyzdžiui, jeigu asmuo pripažįstamas nekaltu, tai nėra pagrindo skirti asmeniui bausmės ar tenkinti civilinio ieškinio. Šiuo sprendimu yra apibendrinamas visas teisminis bylos nagrinėjimas, parodomas ikiteisminio tyrimo pagrįstumas, tikslingumas. Klausimo dėl asmens kaltės išsprendimo reikšmingumą parodo ir ta aplinkybė, kad įstatymų leidėjas skirsto nuosprendžius į apkaltinamuosius ir išteisinamuosius (Lietuvos BPK 303 str. 1 dalis).

Teismas nusprendžia pripažinti asmenį kaltu, jeigu įsitikina, kad pagal visus ištirtus įrodymus yra pagrindžiamas įrodymų teorijoje taip vadinamas įrodinėjimo dalykas, t.y. nustatomos visos faktinės aplinkybės, kurios sutinkamai su įstatymu, įrodinėtinos baudžiamojoje byloje⁷⁸. Nuosprendyje teismas turi konstatuoti, ar pakanka surinktų įrodymų, ar jie leidžia tiksliai nustatyti visas į įrodinėjimo dalyką įeinančias aplinkybes⁷⁹. Nuosprendžio rezoliucinėje dalyje teismo sprendimas pripažinti asmenį kaltu dėl tam tikrų nusikalstamų veikų padarymo turi būti neprieštarinčiai motyvuotas procesinio dokumento aprašomojoje dalyje. Kitaip sakant, teismui pagal vidinį įsitikinimą turi būti visiškai aišku, kad asmuo padarė baudžiamajame įstatyme uždraustą nusikalstamą veiką.

In dubio pro reo principas reikalauja, kad visi neaiškumai būtų vertinami kaltinamojo naudai. Todėl esant bent menkiausiems įrodymų prieštaravimams, jų nepakankamumui ar kitoms aplinkybėms, kurios duoda pagrindą manyti, kad asmuo nesant teisėto pagrindo yra traukiamas baudžiamajon atsakomybėm, sudaromos prielaidos teismui priimti sprendimą išteisinti kaltinamąjį. Nurodant išvadas dėl kaltinamojo išteisinimo turi būti pažymėtas vienas iš išteisinimo pagrindų: nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių; nenustatyta, kad kaltinamasis dalyvavo darant nusikalstamą veiką⁸⁰. Pažymėtina, kad anksčiau galiojusio Lietuvos BPK 339 str. 3 dalyje buvo numatytas dar vienas išteisinimo pagrindas - nenustatytas nusikaltimo įvykis.

Teismas, priimdamas išteisinamąjį nuosprendį, rezoliucinėje nuosprendžio dalyje turi išdėstyti sprendimą dėl kaltinamojo ir veikos, kuri buvo nurodyta kaltinamajame akte⁸¹. Todėl rezoliucinėje išteisinamojo nuosprendžio dalyje, autoriaus nuomone, be Lietuvos BPK 307 straipsnio 4 dalies aplinkybių, būtina nurodyti ir baudžia-

⁷⁸ DANISEVIČIUS P., LIAKAS A. *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese*. Vilnius, 1971, 30 psl.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą p. 3.1.5. *Teismų praktika*, 2003, Nr. 19.

⁸⁰ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. II. Vilnius, 2003, p. 210.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 40 patvirtinta apžvalga dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą. *Teismų praktika*, 2003, Nr. 19.

mąjį įstatymą – BK straipsnį (jo dalį, punktą), numatantį atsakomybę už veiką, dėl kurios kaltinamasis išteisina-
mas. Praktikoje pasitaiko atveju, kai rezoliucinėje nuosprendžio dalyje teismai nenurodo baudžiamojo įstatymo,
numatančio atsakomybę už kaltinamajam kaltinamuoju aktu inkriminuotą veiką, ar išteisinimo pagrindo.

Įdomus atvejis yra sprendimas asmenį išteisinti, nenustačius jo dalyvavimo darant nusikalstamą veiką.
Teismas nuosprendyje pripažįsta, kad pagal ištirtus įrodymus negalima daryti kategoriškos išvados dėl
kaltinamojo prisidėjimo darant nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui, *visi įrodymai, kuriais kaltinimas grindžia E.J. ir
G.A. kalte, yra nepakankamai patikimi, nekategoriški, bet tikėtini ar tiesiog spėjami. Tokių įrodymų visumos
pagrindu neįmanoma nedvejotinai identifikuoti asmenų, kurie padarė nusikaltimus*⁸². Pritartina įstatymų leidėjo
pozicijai, kad konkrečioje byloje priėmus išteisinamąjį nuosprendį tokiu pagrindu teisingumas iki galo nėra
įgyvendinamas, kadangi nėra nustatyti tikrieji nusikalstamą veiką padarę asmenys. Todėl kaip ir Rusijos BPK
306 str. 3 dalyje, Lietuvos baudžiamajame procese numatyta, kad teismas, priėmęs išteisinamąjį nuosprendį,
priima sprendimą perduoti baudžiamąją bylą prokuratūrai siekiant toliau tęsti ikiteisminį tyrimą ir nustatyti
asmenis, trauktinus baudžiamajon atsakomybėn (Lietuvos BPK 303 str. 6 dalis). Iškyla pagrįstas klausimas,
kokiam procesiniame dokumente turėtų atsispindėti toks sprendimas. Apibendrinus praktiką matyti, kad tai
nėra įtvirtinama nuosprendyje. Autoriaus nuomone, ši baudžiamojo proceso įstatymo nuostata turėtų būti
interpretuojama priešingai – visi teismo sprendimai, susiję su bylos baigtimi, įtvirtinami galutiniame
procesiniame dokumente, kuriame parodoma valstybės pozicija dėl nusikalstamos veikos.

Reikia pastebėti, kad teismas, nusprendęs išteisinti asmenį, savo ruožtu netiesiogiai konstatuoja, kad
galėjo būti neteisėtai suvaržytos asmens teisės, padaryti kiti pažeidimai. Todėl turi būti išaiškinta kiekvienu
konkrečiu atveju dėl asmens kreipimosi atlyginti žalą, susijusią su baudžiamuoju persekiojimu, tvarkos. Tokią
teismo pareigą reglamentuoja Lietuvos BPK 46 str. Tačiau išanalizavus praktiką matyti, kad priešingai nei
kitose užsienio valstybėse (pavyzdžiui, Rusijos BPK 306 str. 5 p., Estijos BPK 314 str. 6 p.) teismai nėra
įpareigoti išaiškinti tokios asmens teisės galutiniame procesiniame dokumente – nuosprendyje, kas yra
kritikuotina, nes siekiant, kad asmuo žinotų ir galėtų pasinaudoti savo teise, jam turi būti aiškiai išreikšta tokia
kreipimosi galimybė. Todėl siūlytina papildyti Lietuvos BPK 307 str. 4 dalį punktu: „išaiškinti išteisintajam dėl
kreipimosi reikalauti atlyginti žalą, padarytą neteisėtais pareigūnų veiksmais, tvarkos“.

Autoriui iškyla abejonių, kodėl įstatymų leidėjas leidžia tik apeliaciniam teismui pranešti LR generalinei
prokuratūrai, kad ikiteisminio tyrimo metu buvo padaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų
(Lietuvos BPK 334 str.). Tačiau, ar pirmos instancijos teismas yra toks nekompetetingas, kad negalėtų pranešti
padarytų tokių pažeidimų? Juk kuo anksčiau bus gauta tokia informacija, tuo greičiau galima būtų užkirsti kelią
naujiems panašioms pažeidimams ar imtis kitokių priemonių. Autoriaus nuomone, teismui, priėmusiam
išteisinamąjį nuosprendį ar nutraukusiam bylą ir manančiam, pavyzdžiui, kad buvo šiurkščiai pažeistos
baudžiamajon atsakomybėn traukto asmens teisės ikiteisminio tyrimo metu, turėtų būti suteikta galimybė
pranešti apie tai LR generalinei prokuratūrai.

⁸² Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-75/2006.

Kalbant apie sprendimą, susijusį su kaltės klausimu, reikia pažymėti, kad teismų praktika nėra vieninga surašant nuosprendį, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla. Įstatymų leidėjas pagal dabar Lietuvos BPK 303 str. 4 dalį numato, kad teismas nuosprendžiu nutraukia bylą, jeigu yra baudžiamajame įstatyme numatyti pagrindai atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės. Baudžiamosios teisės doktrinoje atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas gali būti keliamas tik po to, kai nustatomas pavojingos veikos, atitinkančios baudžiamajame įstatyme numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį, padarymo faktas bei ją padaręs asmuo⁸³. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąvokoje galima išskirti du esminius elementus, sudarančius baudžiamosios atsakomybės turinį: asmens pripažinimą kaltu (nuosprendžio paskelbimas) ir asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės (fiksuojamas tame pačiame skelbiamame nuosprendyje)⁸⁴. Todėl iškyla klausimas, ar nuosprendžio rezoliucinėje dalyje nėra tikslinga įtvirtinti nuostatą, kad būtina šiuo atveju nuosprendyje pripažinti kaltinamąjį kaltu, nes logiškai maštant, jeigu asmuo nėra padaręs nusikalstamos veikos, tada ir nėra pagrindo jo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Žinoma, teismo nuomonė dėl nusikalstamos veikos padarymo atsispindi nuosprendžio aprašomojoje dalyje, kurioje išdėstomi įrodymai pagrindžiantys šį faktą, motyvuojama dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo. Tačiau baudžiamojo proceso įstatymas nereikalauja teismo pasisakyti dėl šio sprendimo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje. Tai dažnai sutinkama ir teismų praktikoje. Autoriaus nuomone, toks reglamentavimas nėra visiškai tikslus ir iš dalies netgi prieštarauja baudžiamojo įstatymo nuostatomis. Todėl pritarina tokiai teismo praktikai, kai teismai vadovaujasi minėta baudžiamosios teisės doktrina ir rezoliucinėje dalyje išdėsto savo nuomonę dėl asmens kaltės. Štai, *Vilniaus m. 2 apylinkės teismas nusprendė V.S. pripažinti kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 228 str. 2 d. ir LR BK 40 str. 1 d., 2 d., 3 d., 4. pagrindu atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal I.K. laidavimą be užstato*⁸⁵. Siūlytina, pakeisti LR BPK 307 str. 5 dalies pirmus 2 punktus: „*nuosprendžio, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, rezoliucinėje dalyje nurodoma: 1) kaltinamojo vardas ir pavardė; 2) sprendimas asmenį pripažinti kaltu ir atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės*“.

Kitas svarbus teismo sprendimas, atspindintis baudžiamojo persekiojimo esmę, yra baismės ar kitokios poveikio priemonės skyrimo išsprendimas. Pažymėtina, kad nuo teismo sprendimo dėl asmens kaltumo (nekaltumo) priklauso, koks bus priimtas sprendimas dėl baismės. Teismas, nusprendęs asmenį pripažinti kaltu, įgyja teisę skirti tam tikras asmens teises varžančias teisėtas prievartos priemones⁸⁶. Sprendimas dėl baismės (plačiąja prasme) yra susijęs labiau su baudžiamosios teisės mokslu, todėl absoliuti dauguma baismės skyrimo taisyklių yra įtvirtinta baudžiamajame įstatyme. Remdamasis LR BK ir baudžiamojoje byloje nustatytais aplinkybėmis teismas turi argumentuoti, kodėl parinkta būtent tokios rūšies ir dydžio baismė nuteistajam.

⁸³ ABRAMAVIČIUS A., BARANAUSKAITĖ A. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis* (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 228.

⁸⁴ DRAKŠAS R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius, 2008 m., p. 203.

⁸⁵ Vilniaus m. 2 apylinkės teismas 1-159-480/2005

⁸⁶ ГҮЦЕНКО К.Ф. *Уголовный процесс*. Москва, 1997, p. 256.

Kalbant apie šį sprendimą būtina paminėti, kad teismas turi išspręsti suėmimo ir priverčiamosios medicininės prievartos priemonės įskaitymo į bausmės laiką, kaltinamojo pripažinimo pavojingu recidyvistu, suėmimo ar kitų kardomųjų priemonių nuteistajam, kol įsiteisės nuosprendis, taikymo klausimus (LR BPK 307 str. 1 d. 4 – 6 p.). Visi teismo sprendimai turi būti išdėstyti aiškiai, kad nebūtų sunkumų juos vykdyti⁸⁷. Tačiau praktikoje pasitaiko gana dažnų atvejų, kada teismai skirtingai vertina sprendimus dėl bausmių skyrimo, bendrinimo ir kitų su bausmės taikymu susijusių klausimų. Be to, praktinėje veikloje teismai nuosprendyje daro tam tikras technines klaidas, pavyzdžiui, nenurodo pataisos įstaigos, kurioje nuteistasis turi atlikti bausmę, rūšies, neįskaityto suėmimo laiką į bendrą bausmės laiką ir pan., kas sudaro pagrindą nuosprendžio keistinumui.

Jeigu kaltinamasis yra išteisinamas, tai vienintelis sprendimas, kurį teismas gali priimti šiuo klausimu, yra panaikinti visas asmeniui taikytas procesines prievartos priemonės. Viena iš jų – laikino nuosavybės teisės apribojimo panaikinimas. Praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kada teismas dėl aplaidumo nepanaikina šio apribojimo asmens turtui, kas sąlygoja asmens teisių pažeidimą. Be to, nors ir nustatyta BPK 361 str. nuosprendžio vykdymo metu kylančių neaiškumą pašalinimo tvarka, tačiau dažnai šis klausimas pradedamas spręsti tik asmens iniciatyva pateikus prašymą. Tai rodo, kad valstybės pareigūnai nevisada atsakingai paiso žmogaus teisių nepagrįsto apribojimo nutraukimo.

Baudžiamojoje byloje dažnai yra pareiškiamas civilinis ieškinys siekiant, kad būtų atlyginta žala dėl kaltininko padarytų veiksmų. Išnagrinėjus baudžiamąją bylą iš esmės, teismas turi išspręsti ir šį klausimą, kuris tiesiogiai priklauso nuo to, koks nuosprendis buvo priimtas. Sprendimas patenkinti civilinį ieškinį gali būti priimtas tik priėmus apkaltinamąjį nuosprendį, jeigu ištyrus dokumentus bylos nagrinėjimo teisme metu nustatyta, kad asmeniui padaryta žala, dėl nuteistojo nusikalstamos veikos. Tačiau teismas turi išspręsti ir žalos dydžio atlyginimo klausimą, t.y. pripažinti, kad nuteistasis atlygintų žalą visiškai ar iš dalies. Turtinės žalos atlyginimo dydį nustatyti nėra sunku – tai pagrindžia civilinio ieškovo pateikti dokumentai. Tačiau naujajame Lietuvos BPK įtvirtinus neturtinės žalos atlyginimo galimybę, šios žalos atlyginimo dydžio klausimas kelia didelių problemų, kadangi nėra objektyvios galimybės apskaičiuoti pinigine išraiška, kokius išgyvenimus ir sielvartą patyrė asmenys dėl nusikalstamos veikos. Todėl teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes ir vadovaudamasis protingumo ir teisingumo principais, retai kada priima sprendimą patenkinti civilinį ieškinį visa apimtimi dėl neturtinės žalos. Net ir priėmus apkaltinamąjį nuosprendį, civilinis ieškinys atmetamas, jeigu nėra nustatyta, kad buvo asmeniui padaryta žala arba ji atsirado nuo asmens, padariusio nusikalstamą veiką, nepriklausančių priežasčių. Pažymėtina, kad analogiškas sprendimas priimamas, jeigu civilinis ieškovas atsisako civilinio ieškinio (Lietuvos BPK 115 str. 1 dalis).

Teismas gali priimti sprendimą palikti civilinį ieškinį nenagrinėtu, kai kaltinamasis išteisinamas, nes nėra nusikalstamos veikos sudėties (Lietuvos BPK 115 str. 3 d. 2 p.) bei neatvykus civiliniam ieškovui ar jo atstovui (Lietuvos BPK 252 str. 1 d.). Pažymėtina, kad praktikoje analogiškai išsprendžiamas civilinio ieškinio

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 40 patvirtinta apžvalga dėl teismų praktikos taikant Baudžiamąjį proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą. Teismų praktika, 2003, Nr. 19.

klausimas, kai baudžiamoji byla yra nutraukiama kaltinamojo atžvilgiu⁸⁸. Kadangi civilinis ieškinys baudžiamajoje byloje yra baudžiamajo proceso teisinių santykių dalis, šiems santykiams pasibaigus civilinio ieškinio tenkinimas negalimas. Praktikoje galima rasti civilinio ieškinio palikimo nenagrinėtu, autoriaus manymu, *ad absurdum* pavyzdžių. *Ieškovas M.B. prašė priteisti 200 Lt žalai atlyginti, tačiau prokuratūros kaltinamajam pateiktame įtarime nenurodyta apie jam kaltinamojo veiksmais padarytą žalą, todėl ieškinys paliktinas nenagrinėti*⁸⁹. Šiuo atveju teismas, sprenddamas dėl civilinio ieškinio, vadovavosi formaliu pagrindu – prokuroro procesiniu dokumentu. Manytina, kad toks argumentavimas negali būti pagrįstas vien šia aplinkybe. Asmuo gali pateikti civilinį ieškinį ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet ir teisme iki įrodymų tyrimo pradžios (Lietuvos BPK 112 str. 1 d.). Be to, teismas turi įvertinti civilinio ieškinio pagrįstumą, vadovaudamasis išnagrinėtomis bylos aplinkybėmis, kurias turi patvirtinti civilinis ieškovas.

Išnagrinėjus baudžiamąją bylą, teismas, vadovaudamasis LR BPK 94 str., turi išspręsti ir daiktinių įrodymų likimą, kuris priklauso nuo pačių daiktų pobūdžio, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos įrankiai, priemonės turi būti konfiskuoti, daiktai, kurių apyvarta uždrausta, sunaikinami ar perduodami valstybės institucijoms. Pažymėtina, praktikoje iškyla daug problemų dėl daiktų, kurie nebuvo perduoti į teismą kartu su kaltinamuoju aktu ir byla, bet buvo palikti teisėsaugos institucijoje, tyrusioje ikiteisminį tyrimą. Priimtame nuosprendyje tokių daiktų likimas neatsispindi, kas reiškia, kad galimai neteisėtai apribota asmenų teisė valdyti, disponuoti jiems priklausančią turtą ir jais naudotis. Pagal LR BPK 361 str. 2 dalį su nuosprendžio vykdymu susijusius klausimus (šiuo atveju dėl daiktų gražinimo) spręsti priklauso teismo kompetencijai. Pats geriausias variantas būtų, kad institucija savarankiškai kreiptųsi į teismą dėl daiktų likimo išsprendimo, tačiau dažniausiai šį klausimą inicijuoja patys daiktų savininkai, todėl tai užtrunka pakankamai nemažai laiko. Reikia pastebėti, kad laikui bėgant daiktas praranda savo vertę ir gali būti nebetinkamas naudoti. Todėl manytina, kad reikėtų suteikti šio sprendimo priėmimą pavesti pačiai institucijai, kuriai liko į teismą neperduoti daiktai, tuo bus greičiau išspręsta ši problema.

2.1.5 Teismo sprendimai, priimami priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese

Baudžiamajo proceso įstatymas išskiria atskirą baudžiamąjį procesą ir teismo bei kitų valstybės institucijų priimamus sprendimus atsižvelgiant į baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens psichinį stabilumą ar sutrikimus. Literatūroje nurodoma, kad tokios būsenos asmenys, padarę pavojingas visuomenei veikas, turi būti izoliuoti savo ir visuomenės labui⁹⁰. Būtent teismas savo sprendimais daro didelę įtaką psichinę negalią turinčio asmens likimui. Kad būtų galima taikyti priverčiamąsias medicinos prievartos priemones, tam reikalinga keletas sąlygų. Pirmą, turi būti pradėtas baudžiamasis procesas dėl asmens galimai padarytos

⁸⁸ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-24/2006.

⁸⁹ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-58/2006.

⁹⁰ ГҮҮЦЕНКО К.Ф. *Уголовный процесс*. Москва, 1997, p. 327.

nusikalstamos veikos. (LR BPK 394 str.). Kitaip sakant, klausimas dėl asmens psichinės būsenos turi iškilti ne bet kada, o baudžiamojo proceso metu. Praktikoje, tai dažnai atsitinka, kai iš charakterizuojamos medžiagos matyti, kad asmuo anksčiau yra gydytis psichinės sveikatos centruose arba iš pačių bylos aplinkybių kyla abejonių, ar asmuo suprato savo veiksmus arba galėjo juos valdyti. Antra, siekiant nustatyti, ar asmuo tikrai sirgo nusikalstamos veikos padarymo metu ar serga vykstant baudžiamajam procesui, turi būti atliekama teismo psichiatrijos ekspertizė. Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso įstatyme tai yra vienintelis atvejis, kada teismas privalo priimti sprendimą dėl specialių žinių taikymo siekiant nustatyti nusikalstamai veikai reikšmingas aplinkybes. Teismo psichiatriinė ekspertizė skiriama laikantis bendrų ekspertizės skyrimo taisyklių. Tačiau tam tikrais atvejais teismas privalo be sprendimo skirti psichiatriinę ekspertizę priimti ir kitą sprendimą – apriboti asmens laisvę, kuris priimamas laikantis suėmimo skyrimo taisyklių (LR BPK 141 3 d.). Du atskiri teismo sprendimai yra priimami, jeigu laisvėje esančiam asmeniui reikia atlikti stacionarinę teismo psichiatrijos ekspertizę⁹¹. Gavus eksperto išvadą, kad įtariamajam ar kaltinamajam konstatuoti psichinės sveikatos sutrikimai, neleidžiantys atsakyti pagal baudžiamąjį įsakymą, turi būti inicijuojama priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo proceso pradžia, kurią bylos nagrinėjimo teisme metu ar jau bylą išnagrinėjus ir nuteisus asmenį priima išskirtinai tik teismas. Pastebėtina, kad jei bylos nagrinėjimo metu teisėjas ar teismas nėra priėmęs nutarties pradėti procesą taikyti priverčiamąsias medicinos priemones, tai BPK XXIX skyriaus nuostatomis negali būti remiamasi sprendžiant kitus esminius bylos klausimus, pvz., nutraukti bylą, jeigu neirodyta, kad asmuo padarė baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką (BPK 403 straipsnio 1 dalies 6 punktą)⁹².

Reikia pabrėžti, kad priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese įrodinėjimo dalykas yra specifinis (LR BPK 395 str.). Nuo baudžiamojo proceso įstatyme numatytų medicininio ir teisinio pobūdžio aplinkybių buvimo byloje priklauso, ar bus taikomos priverčiamos medicinos priemonės. Taigi vienos ar kitos aplinkybės buvimas ar nebuvimas lemia teismo sprendimų rūšis, priimamas LR BPK 403 str. 1 dalyje.

Teismas priima sprendimą taikyti medicininio pobūdžio poveikio priemones, jeigu įrodyta, kad jis padarė baudžiamojo įstatymo uždraustą nusikalstamą veiką (LR BPK 403 str. 1 d. 1 p.). Aiškinant šio punkto prasmę matyti, kad turi būti nustatyti medicininis (asmens nepakaltinamumas) ir teisinis (LR BK uždrausta veika) kriterijai. Be to, sistemškai aiškinant šį straipsnį, padarytos veikos pobūdis ir asmens pataloginė būseną turi būti tokia, kuri keltų pavojų asmeniui ir pačiai visuomenei. Priešingu atveju nenustačius pastarųjų aplinkybių byla nutraukiama netaikant medicininio pobūdžio priverčiamųjų priemonių (LR BPK 403 str. 1 d. 4 p.). Pažymėtina, kad ankstesnis baudžiamojo proceso įstatymas numatė, kad dėl nepakaltinamo asmens yra priimamas dvejetainis pobūdžio sprendimas – atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir paskirti priverčiamąsias medicinos priemones (1961 m. Lietuvos BPK 361 str. 1 d.). Pagal dabartinio LR BPK koncepciją toks sprendimas

⁹¹ 2003 m. rugpjūčio 18 d. LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymo Nr. V-499 dėl teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 10-361.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis Nr. 2K-569/2005.

priimamas ribotai pakaltinamo asmens atžvilgiu. (Lietuvos BPK 403 str. 1 d. 2 p.). Ankstesnis reguliavimas yra kritikuotinas, kadangi asmuo, nesuvokęs savo veiksmų ar negalėjęs jų valdyti, negali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn (LR BK 17 str. 2 d.), kadangi nėra vieno iš svarbiausio baudžiamosios teisės elemento – asmens kaltės, todėl nėra teisinės galimybės atleisti jį pagal baudžiamąjį įstatymą.

Galima rasti ir trečią poziciją šiuo klausimu. Estijos baudžiamajame procese nėra nustatyta takoskyra tarp šių dviejų teismo sprendimų, todėl visada, kai gaunama išvada, kad asmuo padarė pavojingą veiką būdamas psichiškai nesveikos būsenos, tada teismas nutraukia baudžiamąją bylą ir esant aplinkybėms gali taikyti priverčiamąsias medicininio pobūdžio priemones (Estijos BPK 402 str. 1 d.). Autoriaus nuomone, ši nuostata yra prieštaringa, kadangi nutraukus baudžiamąją bylą, išnyksta teismo teisė taikyti asmeniui tam tikrus suvaržymus. Šiuo atveju Estijos įstatymų leidėjas suteikė teismui daryti įtaką asmens teisinei padėčiai ir po to, kai pasibaigia baudžiamieji procesiniai teisiniai santykiai, kas yra neleistina.

Teismo sprendimas perduoti baudžiamąją bylą iš naujo tirti, suponuoja poziciją, kad baudžiamasis procesas turi vykti bendra tvarka. Tokiai teismo išvadai esminę reikšmę turi teismo psichiatrinės ekspertizės aktas, kurią įvertinus konstatuojama, kad asmuo yra pakaltinamas arba jeigu psichikos sutrikimas nėra toks, dėl kurio nebūtų galima skirti bausmės (LR BPK 402 str. 1 d. 5 p.). Pastebėtina, kad pastarasis pagrindas turėtų būti itin diskutuotinas, kadangi tai yra vertinamojo pobūdžio nuostata, kuria nurodoma, kad asmeniui yra tam tikras psichinis sutrikimas, tačiau dėl tam tikrų priežasčių tai nėra laikytina pakaltinamumu. Tai ypač sunku atriboti nuo riboto pakaltinamumo, kuris turi panašius požymius kaip ir minėtas pagrindas. Todėl gali būti neretai dangstomasi vienu ar kitu pagrindu, kai psichiatrinė ekspertizė negalės duoti vienareikšmės išvados dėl asmens psichinės sveikatos⁹³.

Teorinių problemų iškyla sprendžiant klausimą dėl pasekmių priėmus teismui nutartį nutraukti baudžiamąją bylą, jeigu yra bent viena iš aplinkybių, numatytų LR BPK 3 str. (LR BPK 402 str. 1 d. 6 p.). Pagal šio punkto prasmę galima būtų teigti, kad byla nutrauktina tiek sveiko asmens, tiek ir asmens, kurio psichika yra sutrikusi, atžvilgiu. Tačiau anksčiau minėtas sprendimas, kuriuo byla perduodama iš naujo tirti, gali būti priimamas irgi tam pačiam subjektų ratui. Tokiu atveju iškyla klausimas, kokią teismas nutartį turėtų priimti jeigu, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos nepadare sveikas asmuo. Autoriaus nuomone, reikėtų vadovautis protingumo, teisingumo ir baudžiamajame procese išreikštu in dubio pro reo principu ir esant tokiai situacijai visada nutraukti bylą, kadangi nebūtų praktiška tęsti baudžiamąjį procesą, jeigu teismas įsitikina, kad tam nėra teisinio pagrindo. Kita problema yra ta, kad nutraukus bylą asmens, turinčio psichikos sutrikimų, atžvilgiu, baudžiamąjo proceso įstatymas toliau nereglamentuoja šio asmens likimo. Iš vienos pusės yra natūralu, kadangi tai nebėra baudžiamosios proceso teisės reguliavimo dalyku. Tačiau tokio asmens, kaip visuomenės nario, neturinčio šeimos narių ir artimųjų giminaičių, interesai gali būti pažeisti nepaskyrus jam globėjo. Todėl, manytina, kad teismas, priimdamas sprendimą nutraukti bylą, turėtų pranešti valstybės kompetetingoms institucijoms dėl asmens būklės, kad būtų imtasi priemonių užtikrinti jo priežiūrą.

⁹³ ŠVEDAS G. Riboto pakaltinamumo problema. *Teisė. Mokslo darbai*, Nr. 29, 1995, p. 137.

Baudžiamojo proceso įstatymas reglamentuoja priverčiamųjų medicinos priemonių pratęsimą ir jų modifikaciją – pakeitimą ir panaikinimą (LR BPK 405 str.), kurių kontrolė atitenka teismo kompetencijai. Medicininio pobūdžio priverčiamoji priemonė taikoma iki tol, kol asmuo pasveiksta ir jos taikymas praranda prasmę. Priešingu atveju teismas įpareigotas pratęsti tokios baudžiamojo proceso įstatyme numatytos prievartos priemonės taikymą. (LR BPK 405 str. 3 d. 1 p.). Tačiau iškyla klausimas, ar teismas turi įgaliojimus pratęsinėti priverčiamąją medicininę priemonę neribotą kartų skaičių. Pavyzdžiui, asmuo gydomas stacionare 10 metų ir nuolat teismas priimdavo sprendimą pratęsti priverčiamąją medicinos priemonę dėl pavojingos veikos, numatytos LR BK 178 str. 1 d. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad asmens suvaržymai negalėtų būti pratęsimi baudžiamojo proceso tvarka, kadangi pagal baudžiamąjį įstatymą pavojinga veika buvo padaryta nesunki, todėl natūraliai atsiranda klausimas, kodėl po tam tikro laiko asmeniui tolesnis medicininio pobūdžio priemonių taikymo klausimas neturėtų būti sprendžiamas civilinio proceso tvarka, kadangi bent jau formaliai baudžiamojo proceso teisiniai santykiai turėtų būti pasibaigę. Tačiau, asmeniui taikomų priverčiamųjų medicinos priemonių pagrindinis tikslas – apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo pavojaus, galinčio būti įvairaus pobūdžio, kuri, yra pagrindas manyti, gali padaryti sutrikusios psichinės sveikatos asmuo⁹⁴. Todėl toks visuomenės interesas leidžia pagrįstai tęsti žmogaus teises varžančias griežtas priverčiamąsias medicininės prievartos priemones.

2.1.6 Teismo sprendimai baudžiamojo įsakymo priėmimo procese

Lietuvos BPK įtvirtinta galimybė pabaigti baudžiamąjį procesą teismui priimant baudžiamąjį įsakymą. Baudžiamasis įsakymas - tai tokia proceso forma, kai bausmė nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, jei jis sutinka, gali būti skiriama be teismo nagrinėjimo⁹⁵. Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas yra paprastesnė, greitesnė proceso vykdymo forma, tačiau tokia forma vykusio proceso metu priimami sprendimai turi tokia pačią teisinę galią kaip ir sprendimai, priimami nagrinėjant bylą įprastine tvarka pirmosios instancijos teismo posėdyje⁹⁶. Tokią poziciją pagrindžia Lietuvos BPK, kurio 29 str. 2 dalyje įtvirtinama nuostata, kad nuosprendžiu laikomas ir baudžiamasis įsakymas. Rengiant Lietuvos BPK pagrindiniai argumentai, kuriais įrodinėta tokio proceso nauda buvo dvejopa: 1) primenama, kad toks institutas veikė tarpukario Lietuvoje; 2) teikiami užsienio valstybių pavyzdžiai, kad tokio proceso metu gerokai mažesnėmis intelektinėmis ir finansinėmis sąnaudomis įmanoma, nepažeidžiant baudžiamojo proceso principų, išnagrinėti nemažai baudžiamųjų bylų⁹⁷. Tačiau baudžiamojo proceso greitumo ir ekonomiškumo principai negali ir neturi užgožti

⁹⁴ ГРИГОРЬЕВ В. Н., ПОБЕДКИН А. В., ЯШИН В. Н. *Уголовный процесс*. Учебник, 2-е издание. Москва. 2003, p. 453.

⁹⁵ LR Seimo nutarimas dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo. *Valstybės žinios*, 1998-07-08, Nr. 61-1736. VIII-810.

⁹⁶ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. I. Vilnius, 2003, p. 66.

⁹⁷ GODA G. Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir jų ribos. *Teisė. Mokslo darbai*. Nr. 65, 2007, p. 52.

teisę į sąžiningą procesą, teisę būti teisingai nubaustam. Todėl turi būti itin griežtai laikomasi teisės normų, reglamentuojančių kaltinamojo teisinę padėtį.

Lyginant su nuosprendžiu baudžiamasis įsakymas pasižymi tam tikrais ypatumais. Pirmia, pagrindas priimti teismo baudžiamąjį įsakymą yra prokuroro procesinis kaltinimo dokumentas – pareiškimas dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu. Teismas negali pasinaudoti savo kompetencija priimti baudžiamąjį įsakymą *ex officio*. Šiuo atveju galima išvelgti teismo procesinės veiklos priklausomybę nuo prokuroro valios. Be to, prokuroras gali kreiptis dėl pabaigimo šia proceso forma tik užbaigdamas ikiteisminį tyrimą. Vokietijoje prokuroras turi teisę prašyti teismo priimti baudžiamąjį įsakymą bylos nagrinėjimo teisme metu, jeigu kaltinamasis neatvyksta ar yra kitokių kliūčių, dėl kurių neįmanomas teisminis nagrinėjimas (Vokietijos 408 str.). Tarpukario Lietuvos baudžiamajame proceso įstatyme teismui buvo suteikta teisė nuspręsti pačiam ar procesas bus baigtas bendra tvarka, ar supaprastinta teismo įsakymo tvarka⁹⁸. Tokia pati nuostata yra įtvirtinta ir Lenkijos BPK 500 str. 1 d. Autoriaus nuomone, ši taisyklė yra kritikuotina, kadangi prokuroras, būdamas ikiteisminio tyrimo šeimininkas, pats pasirenka kokiu būdu pabaigti pirmą baudžiamąjį proceso stadiją – surašyti kaltinamąjį aktą ar pareiškimą dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu. Atsižvelgdamas į ikiteisminio tyrimo rezultatus prokuroras pasirenka optimalią kaltinimo formą. Teismo teisė be prokuroro iniciatyvos priimti baudžiamąjį įsakymą reikštų intervenciją į prokuroro jurisdikciją.

Teismo baudžiamasis įsakymas yra priimamas nerengiant bylos nagrinėjimo teisme, o tik susipažinus su prokuroro pateikta bylos medžiaga. Nors prokuroras inicijuoja teismo baudžiamąjį įsakymą priėmimą, tačiau teismas nėra susaistytas šį sprendimą priimti esant tam tikroms aplinkybėms. Siekiant užtikrinti kad kaltinamasis nebūtų nepagrįstai nubaustas, teismui yra nustatoma pareiga atsisakyti priimti baudžiamąjį įsakymą tuo atveju, kai bylos aplinkybės nėra pakankamai aiškios ir kilusias abejones galima pašalinti tik nagrinėjimo teisme metu (BPK 423 str. 1 d.). Teismas turi įvertinti aplinkybes visapusiškai. Abejonės gali kilti dėl nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių, asmens kaltumo, teisinio nusikalstamos veikos įvertinimo, baudos kaip tinkamos bausmės kaltinamajam paskyrimo. Ši taisyklė gali būti įvairiai suformuluota, pavyzdžiui, Prancūzijos BPK 525 str. 3 d. nustato, kad teismas perduoda nagrinėti bylą teisiama jame posėdyje, jeigu mano, kad būtų naudinga rungtyninio proceso metu išklausti šalis. Vienu ar kitu atveju teismo baudžiamasis įsakymas gali būti priimamas tik esant neabejotinam teismo vidiniam įsitikinimui, kad nusikalstamą veiką padarė būtent kaltinamasis. Priešingu atveju teismas turi teisę perduoti bylą prokurorui, jeigu pareiškime dėl baudžiamąjį įsakymą nėra pasisakyta dėl visų sprendinų klausimų. *Prokuroro pareiškime dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu nenumatyti sprendimai dėl turto apribojimo priėmus baudžiamąjį įsakymą, be to nevisapusiškai išdėstyti kaltinamojo duomenys bei kiti trūkumai yra tokio pobūdžio, kad teismas neturi galimybės priimti teismo baudžiamąjį įsakymą, išspręsti visus reikšmingus bylai teisės ir fakto klausimus*⁹⁹.

⁹⁸ KAVOLIS M. *Baudžiamąjį proceso įstatymas su komentarais*. Kaunas, 1933, p. 182.

⁹⁹ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1175-651/2007.

Reikia pažymėti, kad šis procesas negali pasibaigti baudžiamuoju įsakymu, kuriuo kaltinamasis yra išteisinamas. Jeigu teisėjui išnagrinėjus prokuroro pareiškimą ir pateiktą bylą iškyla abejonių dėl asmens nekaltumo ar kitų aplinkybių, tada jis perduoda bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje. Yra pavyzdžių, kai teismas gali baudžiamuoju įsakymu ne tik nubausti asmenį. Prancūzijos baudžiamajame procese teismas gali ir išteisinti kaltinamąjį tokiu pačiu procesiniu sprendimu (Prancūzijos BPK 495-1 2 d.). Autoriaus nuomone, tokia Prancūzijos teismų kompetencija yra nustatyta, kadangi prokurorui nesutinkant su tokia teismo nuomone suteikiama teisė apskųsti baudžiamąjį įsakymą per įstatymo nustatytą terminą.

Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas yra įmanomas tik esant visoms BPK 418 str. numatytais sąlygoms. Jų paskirtis – duoti eigą arba nekliudyti užbaigti procesą teismui priimant baudžiamąjį įsakymą¹⁰⁰. Pirmiausia, ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas dėl nusikalstamos veikos, už kurios padarymą BK sankcijoje yra numatyta galimybė skirti baudą¹⁰¹. Galimybė prokurorui kreiptis su pareiškimu pabaigti baudžiamąjį procesą yra gana didelė, kadangi maždaug dėl pusės visų Lietuvos BK Specialiojoje dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų yra įtvirtinta alternatyvi bausmė – bauda. Pažymėtina, kad tarpukario Lietuvoje galiojusiam baudžiamojo proceso įstatymo 180⁴ straipsnyje numatyta, kad teismas baudžiamąjį įsakymą gali priimti dėl nusikaltimų, už kuriuos numatyta bauda arba areštas¹⁰². Užsienio valstybių praktikoje šis reikalavimas irgi yra skirtingai reglamentuotas. Vokietijos baudžiamajame procese teismas gali priimti baudžiamąjį įsakymą paskiriant ne tik piniginę baudą, bet ir kitokias bausmes, pavyzdžiui, draudimą vairuoti automobilį (Vokietijos BPK 407 str.). Lenkijos BPK 500 str. numato galimybę pabaigti procesą tokia forma dėl nusikalstamų veikų, už kurias gresia bauda arba laisvės apribojimas. Autoriaus nuomone, tokia užsienio šalių praktika yra pagrįsta, kadangi platesnis bausmių, kurias galima skirti priimant baudžiamąjį įsakymą, ratas suteikia didesnę galimybę prokurorui, kuris mano, kad viena iš bausmių yra tinkama kaltinamajam, dažniau kreiptis su pareiškimu pabaigti procesą priimant teismo baudžiamąjį įsakymą. Be to, teismui yra suteikiama didesnė pasirinkimo laisvė individualizuoti kaltininko laisvę. Turėtų būti sudarytos galimybės teismui paskirti ir kitokio pobūdžio bausmę, kuriai kaltinamasis pritarė, šioje proceso formoje. Daugumoje Europos valstybių įprasta, kad užbaigiant bylą panašia procesine forma paprastai skiriama šiek tiek švelnesnė bauda už tą, kuri analogiškoje situacijoje galėtų būti skiriama išnagrinėjus bylą pirmosios instancijos teisme¹⁰³. Reikėtų pritarti tokiai nuomonei, nes tokiu būdu būtų skatinamas baudžiamosios bylos pabaigimas šia proceso forma. Be to, autoriaus nuomone, baudžiamuoju įsakymu turėtų būti baigiama dauguma baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamų veikų, dėl kurių kaltinamieji yra teisiami pirmą kartą. Lietuvos BK 55 str. numato, kad asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų ar apysunkų tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias

¹⁰⁰ JURGAITIS R. Formalieji ir vertinamieji požymiai taikant supaprastintą baudžiamąją procesinę formą. *Jurisprudencija*, Nr. 38 (30), 2003, p. 65.

¹⁰¹ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2005. p. 567.

¹⁰² KAVOLIS M. *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais*. Kaunas, 1933, p. 184.

¹⁰³ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. II. Vilnius, 2003, p. 494.

bausmes. Ši teisės norma galėtų būti tinkamai įgyvendinama priimant baudžiamąjį įsakymą. Nagrinėjant bylas supaprastinto proceso tvarka turi būti laikomasi baudžiamojo proceso principų, užtikrintos baudžiamojo proceso įstatymo garantuotos įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusio ir kitų asmenų teisės, visuomenės ir valstybės interesai¹⁰⁴. Teismas gali priimti baudžiamąjį įsakymą tik tuo atveju, kai kaltinamasis tam neprieštarauja, o nukentėjusysis nėra apskundęs prokuroro pareiškimo užbaigti tokia proceso forma arba toks skundas yra išnagrinėtas (Lietuvos BPK 418 str. 3, 4 d.)¹⁰⁵. Be to, kaltininkas turi atlyginti ar pašalinti padarytą žalą, jeigu žala padaryta, arba išpareigoja tokią žalą atlyginti ar pašalinti (Lietuvos BPK 418 str. 1 d.). Ši nuostata netiesiogiai sako, kad atlikus tokius veiksmus išnyksta galimybė pareikšti civilinį ieškinį. Kita vertus, tai parodo ir kaltinamojo požiūrį į jo padarytą nusikalstamą veiką, leidžia teigti apie nusikaltėlio asmenybės mažesnę pavojingumą.

Netgi ir esant visoms numatytoms aplinkybėms teismas, užuot priėmęs baudžiamąjį įsakymą, gali priimti sprendimą perduoti bylą nagrinėti teisme, jeigu bylos aplinkybės nėra pakankamai aiškios ir kilusias abejones galima pašalinti tik nagrinėjimo teisme metu (Lietuvos BPK 423 str. 1 d.). Šiuo atveju atsiranda įrodymų pakankamumo problema, kadangi teismas nėra įsitikinęs, kad kaltinamasis yra neabejotinai kaltas sprendžiant iš pateiktos bylos medžiagos. Tokio sprendimo priėmimas gali reikšti ir prokuroro, kuris turėdamas kaltinamojo prisipažinimą kaip vienintelį neabejotiną įrodymą, netinkamą sprendimo priėmimą dėl ikiteisminio tyrimo užbaigimo. Todėl teismas šia nutartimi neatmeta galimybės išteisinti asmenį nesurinkus pakankamai kalte pagrindžiančių duomenų.

Užsienio šalių baudžiamuosiuose procesuose yra numatyta pavyzdžių, kada tokia proceso forma nėra galima. Prancūzijoje priimti baudžiamąjį įsakymą negalima nepilnamečio atžvilgiu (Prancūzijos BPK 495 2 d.). Tokia nuostata vertintina teigiamai ir turėtų būti įtvirtinta Lietuvos BPK. Dėl jų amžiaus, socialinės brandos, vystymosi lygio ir kitokių ypatumų teismas turėtų kiekvieną nepilnamečio elgesį įvertinti tiesioginio žodinio bylos nagrinėjimo metu. Be to, teismas turi teisę nepriimti baudžiamojo įsakymo, jeigu kaltinamasis, atsižvelgiant į jo turimas pajamas ir išlaidas, negalėtų sumokėti paskirtos piniginės bausmės. (Prancūzijos BPK 495 str. 3 d.). Tai yra logiškas reikalavimas, kuris turėtų būti apsvarstytas jau prokurorui sprendžiant klausimą, kokia forma užbaigti pirmąją baudžiamojo proceso stadiją. Jeigu kaltinamasis yra nemokus, tai baudos paskyrimu nebūtų pasiekti bausmei keliami tikslai.

Atsižvelgiant į statistinius duomenis manytina, kad baudžiamojo įsakymo institutas dar nėra iki galo išnaudojamas. Štai, 2005 m. tik 6 % pirmos instancijos teismo bylų pasibaigė teismo baudžiamojo įsakymo priėmimu¹⁰⁶. Per kelerius kitus metus šis skaičius padaugėjo daugiau nei dvigubai. 2006 m. ir 2007 m.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. rugsėjo 17 d. nutarimas Nr. 48 dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 22.

¹⁰⁵ Šiuos klausimus išsamiai reglamentuoja LR generalinio prokuroro 2003 balandžio 11 d. rekomendacija dėl proceso baigimo baudžiamuoju įsakymu.

¹⁰⁶ Duomenys paimti iš internetinės prieigos: < <http://www.teismai.lt/teismai/ataskaitos/statistika.asp> > [žiūrėta 2009 02 26].

atitinkamai 15,5 % ir 16,3 % bylų pasibaigė priimant tokį teismo sprendimą. Statistika rodo, kad pakankamai dažnai yra priimamas teismo baudžiamasis įsakymas, kas rodo, jog šis sprendimas užima svarbią vietą Lietuvos baudžiamajame procese.

2. 2 AUKŠTESNĖS INSTANCIJOS TEISMŲ PRIIMAMŲ SPRENDIMŲ RŪŠYS

2.2.1 Apeliacinės instancijos teismo priimami sprendimai

Lietuvos BPK numato, kad kiekvienas proceso dalyvis, nesutinkantis su pirmosios instancijos teismo priimtu sprendimu, gali paduoti apeliacinį skundą aukštesniajam teismui, kurio sprendimai turi tam tikrų ypatumų. Pirma, pačia bendriausia prasme apeliacinės instancijos teismo sprendimus apriboja proceso dalyvių paduoto apeliacinio skundo ribos (Lietuvos BPK 320 str. 3 d.). Teismas paprastai negali išeiti už skundo ribų ir priimti tokį sprendimą, kurio neprašo apeliantas. Antra, teismas pats *ex officio* negali pabloginti apelianto teisinės padėties, t.y. jis negali priimti tokio sprendimo, kuriuo, pavyzdžiui, asmuo pripažįstamas kaltu, paskiriama didesnė bausmė ir pan. (Lietuvos BPK 320 str. 4 d.), kas užtikrina, kad asmuo nebijos kreiptis į aukštesnįjį teismą peržiūrėti priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo. Trečia, kadangi apeliacinės instancijos teismo atliekama kontrolinė apskųstų sprendimų funkcija yra plati, t.y. tikrinama tiek jų teisėtumas, tiek pagrįstumas, todėl įstatymų leidėjas numato įvairių sprendimų, priimamų išnagrinėjus skundą apeliacine tvarka, modifikacijų (Lietuvos BPK 326 – 329 str.). Analizuojant baudžiamąjį proceso teisės normas, reglamentuojančias apeliacinės instancijos teismo sprendimus, galima išskirti tokias teismo sprendimų rūšis: 1) sprendimai, priimami sprendžiant apeliacinio skundo priėmimo klausimą; 2) sprendimai, susiję su bylos nagrinėjimu apeliacine tvarka¹⁰⁷.

Apeliacinis procesas inicijuojamas vienam iš proceso dalyvių, numatytų Lietuvos BPK 312 str., padavus apeliacinį skundą, kuris turi būti paduotas baudžiamąjį proceso įstatyme nurodyta forma ir tvarka. Priešingu atveju Lietuvos BPK nuostatų nesilaikymas yra pagrindas teismui atsisakyti priimti apeliacinį skundą. Analizuojant Lietuvos BPK, negalima teigti, kad toks teismo sprendimas gali būti apskųstas. Tačiau įstatymų leidėjas įtvirtina tam tikras papildomas garantijas apeliantui, t.y. galima prašyti teismo priimti sprendimą atnaujinti praleistą terminą (Lietuvos BPK 314 str.) arba nepasibaigus apskundimo terminui paduoti kitą skundą. Įdomu pastebėti, kad Estijos baudžiamasis procesas įtvirtina dvigubos apeliacinio skundo kontrolės formą (Estijos BPK 323 str., 326 str. 1 d.), t. y. ar apeliacinis skundas atitinka baudžiamajame procese įtvirtintus reikalavimus tikrina ne tik pirmosios instancijos teismas, priėmęs apskųstą sprendimą, tačiau ir apeliacinės instancijos teismas, kurie nustatę tam tikrus skundo trūkumus, turi teisę atsisakyti bylą nagrinėti apeliacine tvarka. Tokia nuostata, manytina, nepagrįstai apsunkina apelianto

¹⁰⁷ Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teismo posėdyje iškilusiais klausimais priimami teismo sprendimai iš esmės yra analogiški pirmosios instancijos teismo sprendimams, todėl šioje darbo dalyje tai nebus aptariama.

procesinę padėtį, kadangi sudaromos papildomos kliūtys apeliacinio proceso vyksmui. Be to, gali atsirasti paradoksali situacija, kada skirtingų instancijų teismai nevienodai vertina apeliacinį skundą, todėl tokiu atveju turėtų būti visi teismų tarpusavio prieštaravimai vertintini išskirtinai apelianto interesais.

Estijos baudžiamojo proceso kodekse numatytas reglamentavimas dėl teismo priimamų sprendimų bylos parengimo nagrinėti apeliacinės instancijos teisme metu nemažai panašus su baudžiamojo proceso teisės normomis, reglamentuojančiomis šį klausimą pirmos instancijos teisme. Štai Estijos BPK 328 str. numato, kad teismas gali priimti nutartį perduoti bylą nagrinėti apeliacinės instancijos teisme, panaikinti teismo nuosprendį ir perduoti bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui, jeigu nustatyti baudžiamojo proceso teisės normų pažeidimai arba išspręsti kitus su byla susijusius klausimus. Autoriaus nuomone, antras sprendimas, priimamas neišnagrinėjus bylos apeliacinės instancijos teismo posėdyje, nėra itin pagrįstas, kadangi šiame etape yra nagrinėjamos bylos aplinkybės, kurios gali būti įvertintos išsamiai ir visapusiškai tik dalyvaujant proceso šalims ir išklausius jų nuomones. Be to, pats šio etapo pavadinimas „parengimas bylos nagrinėti apeliacinės instancijos teismo posėdyje“ reiškia, kad panašaus pobūdžio sprendimai negalėtų būti priimami.

Lietuvos BPK numato gana platų apeliacinės instancijos teismo sprendimų, priimamų išnagrinėjus bylą, ratą. Tai lemia apeliacinės instancijos teismo paskirtis baudžiamajame procese. Jis turi patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą bei prirėkus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas¹⁰⁸. Siekdamas parinkti reikiamą sprendimą, priimamų išnagrinėjus bylą, rūšį (Lietuvos BPK 326 straipsnis), apeliacinės instancijos teismas turi nustatyti įstatymo pažeidimus, įrodymų vertinimo klaidas, nuosprendžio (nutarties) trūkumus teisingai ir tiksliai teisiškai įvertinti¹⁰⁹. Taigi, nuo pirmosios instancijos teismo padarytų pažeidimų pobūdžio priklausys, kokį sprendimą apeliacinės instancijos teismas turės priimti.

Apeliacinio instancijos teismo sprendimų, priimamų išnagrinėjus bylą, rūšis galima skirstyti įvairiais pagrindais. Pačia bendriausia prasme apeliacinės instancijos teismo sprendimus galima diferencijuoti į 2 grupes atsižvelgiant į tai, kokia įtaką daro žemesnės instancijos teismo sprendimui: 1) sprendimai, kuriais paliekamas galioti pirmosios instancijos teismo sprendimas be jokių pokyčių; 2) sprendimai, kuriais yra vienaip ar kitaip daroma intervencija pirmosios instancijos teismo sprendimams¹¹⁰. Atsižvelgiant į apskundimo objektą, t. y. ar skundžiamas pirmos instancijos teismo nuosprendis ar nutartis, apeliacinės instancijos teismas gali priimti: 1) dėl pirmos instancijos teismo nuosprendžio – nutartį ar nuosprendį; 2) dėl pirmos instancijos teismo nutarties – nutartį. Pagal tai, kokią įtaką apeliacinės instancijos teismo sprendimas turi nuteistojo, išteisintojo, asmens, kurio atžvilgiu yra nutraukiamas baudžiamoji byla: 1)

¹⁰⁸ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2005, p. 494.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo Nr. 53 dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme p. 12. Teismų praktika, 2004, Nr. 23

¹¹⁰ ПИКАЛОВ И.А. *Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие*. Москва, 2005, p. 385.

apeliacinės instancijos teismo sprendimai, kurie pagerina tokio asmens padėtį; 2) sprendimai, kurie pablogina tokio asmens padėtį; 3) sprendimai, kurie asmens padėtį palieka nepakitusia.

Apeliacinio teismo nutartis atmesti skundą yra priimama įsitikinus kad apeliacinio skundo argumentai nekelia abejonių nuosprendžio pagrįstumu bei teisėtumu ir yra paneigiami byloje surinktais įrodymais, o pats apeliacinės instancijos teismas nenustatė pagrindų nuosprendžiui panaikinti ar atmesti¹¹¹. Kitaip sakant apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs skundą, patvirtina, kad pirmos instancijos teismo sprendimas yra priimtas nepadarius pažeidimų. Pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismas gali padaryti tam tikro pobūdžio pažeidimus, tačiau net ir tuo atveju priimamas sprendimas atmesti skundą, jeigu pažeidimai neturėjo esminės įtakos sprendimo teisėtumui ir pagrįstumui¹¹².

Remdamasis Lietuvos BPK 326 str. 1 d. 2 p. apeliacinės instancijos teismas, priimdamas nutartį, panaikina nuosprendį ir nutraukia bylą esant numatytais aplinkybėms dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas. Būtina pabrėžti, kad literatūroje teigiama, jog toks sprendimas gali būti priimamas tik dėl apkaltinamojo nuosprendžio¹¹³. Tačiau praktika nuėjo kita linkme ir bylą nutraukia tais atvejais, kai buvo paduotas apeliacinis skundas dėl išteisinamojo nuosprendžio. *Nors BPK 326 str. nereglamentuoja atvejo, kai pradėjus nagrinėti apeliacinį skundą dėl nepagrįsto išteisinamojo nuosprendžio, sueina baudžiamosios atsakomybės senaties terminai, tačiau aiškinant sistemiškai baudžiamojo proceso įstatymą, byla turi būti nutraukiama visais atvejais, nustatčius aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas (LR BPK 3 str. 1 d. 2 – 9 p.). Todėl baudžiamasis procesas turi būti nutrauktas ir išteisintųjų atžvilgiu*¹¹⁴. Autorius sutinka su tokiu teisminės praktikos aiškinimu, kadangi priešingu atveju galima būtų kalbėti apie nepagrįstą baudžiamojo persekiojimo tęsimą asmenų atžvilgiu. Be to, toks skirtingas baudžiamosios teisės normos traktavimas atskirų proceso dalyvių atžvilgių galėtų reikšti ir asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimą baudžiamajame procese (BPK 6 str. 2 d.).

Apeliacinės instancijos teismas numatytais atvejais turi priimti sprendimą panaikinti nuosprendį ir perduoti iš naujo nagrinėti pirmos instancijos teismui. (Lietuvos BPK 326 str. 1 d. 4 p.). Lyginant su anksčiau galiojusi BPK dabartinis šio klausimo reguliavimas iš esmės skiriasi. Senasis BPK 381 str. numatė, kad tokį sprendimą teismas priima, jeigu tiriant bylą arba nagrinėjant ją teisme buvo padarytas esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, taip pat dar keliais konkrečiais atvejais¹¹⁵. Lietuvos BPK numato tris konkrečius atvejus, kada pirmos instancijos teismo sprendimas yra panaikinamas ir byla gražinama iš naujo nagrinėti. Šiuos atvejus galima priskirti prie esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kurie sukliudė išsamiai ir nešališkai

¹¹¹ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. II, Vilnius, 2003, p. 496.

¹¹² РЫЖАКОВ А. П. *Уголовный процесс : учебник*. Москва, 2007, p. 342.

¹¹³ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2005, p. 494.

¹¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. balandžio 1d. nutartis Nr. 1A-4/2005.

¹¹⁵ anksčiau galiojęs BPK 382 str. 2 d. numatė, kad byla perduodama iš naujo tirti ir tais atvejais, kai nustatomos aplinkybės, t.y. kai darant parengtinių tyrimą yra iš esmės pažeistas proceso įstatymas ir tai kliudo teismui nagrinėti bylą ir kai yra pagrindas patraukti baudžiamojon atsakomybėn toje byloje kitus asmenis, jeigu apie juos bylos medžiagos negalima išskirti (BPK 255 str. 1 d. 2 ir 3 p.).

išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą. Visais kitais atvejais turi būti panaikinamas pirmos instancijos nuosprendis ir priimamas naujas nuosprendis (Lietuvos BPK 329 str. 1d. 4 p.). Autoriaus nuomone, tokia įstatymų leidėjo pozicija, t. y. susiaurinti šio sprendimo taikymo sritį, yra racionali. Doktrinoje yra nuomonė, kad baudžiamasis procesas – tai tam tikras judėjimas nuo vienos procesinės padėties prie kitos, todėl byla paprastai turi keliauti į priekį, o gražinti bylą pirmos instancijos teismui galima tik išimtiniais atvejais¹¹⁶. Tai racionali pozicija, kadangi reikia užtikrinti, jog baudžiamasis procesas truktų kuo trumpiau nepažeidžiant jo išsamumo principo ir baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens interesų.

Priėmus Lietuvos BPK šio sprendimo priėmimo pagrindų ratas plėtėsi. Iš pradžių buvo įtvirtinta, kad pirmos instancijos teismo sprendimas panaikinamas ir byla perduodama nagrinėti iš naujo, nutartyje konstatavus, kad byla išnagrinėjo šališkas pirmos instancijos teismas arba byla buvo išnagrinėta pažeidžiant teisingumo taisykles, numatytas BPK 224-225 str. 2007 m. birželio mėn. 28 d. buvo padaryta šio punkto redakcija, kuri įtvirtino dar vieną pagrindą – apeliacinės instancijos teismui paaiškėja, kad nuteistasis veikos padarymo metu sirgo arba iki nuosprendžio priėmimo pirmosios instancijos teisme susirgo psichikos liga ir jam turėjo būti taikomos priverčiamosios medicinos priemonės. Šis pagrindas gali būti taikomas tik tada, kai yra konstatuotos 2 sąlygos. Pirmiausia, teismo psichiatrinės ekspertizės akte turi būti nustatyta, kad nuteistasis yra tokios psichinės būklės, dėl kurios jis negalėjo suprasti savo veiksmų arba juos valdyti. Antra, ši nuteistojo būklė turi pasireikšti iki pirmos instancijos teismo nuosprendžio paskelbimo. Šiuo atveju nesvarbu, ar teismas netaikė priverčiamųjų medicinos priemonių dėl to, kad ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo pirmojoje instancijoje metu psichiatrinės ekspertizės akte nebuvo konstatuota, kad asmuo serga psichine liga ir teismas nerado pagrindo taikyti tokias priverčiamąsias priemones, ar toks klausimas iš viso neiškilo iki nuosprendžio paskelbimo, nors galėjo ir turėjo iškilti.

Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo 326 str. 1 d. 5 p. numato, kad teismas, panaikinęs nuosprendį, gali nuspręsti bylą perduoti prokurorui, jeigu mano, kad kaltinamasis aktas nebuvo surašytas pagal nustatytus reikalavimus¹¹⁷. Tokia apeliacinės instancijos teismo rūšis yra kritikuotina, kadangi dėl tam tikrų valstybės institucijų padarytų klaidų kaltinamojo procesinės padėties išsprendimas atidedamas dar ilgesniam laikui. Aišku, įstatymų leidėjas nori užtikrinti baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens interesų apsaugą. Tačiau pagal šio punkto prasmę gali būti panaikintas bet kuris nuosprendis – apkaltinamasis, išteisinamasis arba kuriuo byla nutraukiama atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Pastaraisiais dviem atvejais panaikinus nuosprendį, šio baudžiamojo proceso subjekto interesai tikrai nėra apsaugoti, priešingai jie yra pažeidžiami, kadangi jam naudingas sprendimas yra panaikinamas. Autoriaus nuomone, tokia teismo sprendimo rūšis turėtų būti panaikinta iš baudžiamojo proceso įstatymo kaip neracionali. Pažymėtina, kad užsienio valstybių baudžiamuosiuose procesuose tokio apeliacinės instancijos teismo sprendimo iš viso nėra.

¹¹⁶ LANGBENI J. H. *Comparative criminal procedure: Germany*. St. Paul, Minnesota. 1977, 181 psl.

¹¹⁷ Šis teismo sprendimas yra analogiškas priimamam bylos parengimo nagrinėti pirmosios instancijos teisme metu.

Apeliacinės instancijos teismas, priėmęs nutartį, gali padaryti tam tikras pirmos instancijos teismo nuosprendžio korekcijas, t. y. jį pakeisti. Reikėtų sutikti su nuomone, kad priimant šį sprendimą nėra nuosprendis keičiamas iš esmės, t.y. tai yra sprendžiami klausimai, kurie nėra susiję su baudžiamojo įstatymo taikymu ar bausmės skyrimu¹¹⁸. Lyginant su anksčiau galiojusiu Lietuvos BPK apeliacinės instancijos teismui pakeisti nutartimi pirmos instancijos teismo nuosprendį yra susiaurinta teisė. Pagal nebegaliojantį baudžiamojo proceso įstatymą apeliacinės instancijos teismas galėjo priimti nutartį pakeisdamas nuosprendį, jei manydavo, kad buvo neteisingai pritaikytas baudžiamasis įstatymas arba paskirta neteisinga bausmė. Dabar šie klausimai yra sprendžiami priimant nuosprendį.

Apeliacinės instancijos teismas turi diskreciją pakeisti nuosprendį, jeigu nuosprendyje išdėstytos teismo išvados neatitinka bylos aplinkybių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Senato nutarime nurodė, kad nuosprendyje išdėstytos teismo išvados neatitinka bylos aplinkybių, kai: 1) jų nepatvirtina įrodymai, išnagrinėti teisiama jame posėdyje; 2) teismas neatsižvelgė į bylos aplinkybes, kurios galėjo esmingai paveikti teismo išvadas; 3) yra prieštaringų įrodymų, turinčių esminės reikšmės teismo išvadoms, o nuosprendyje nenurodyta, kodėl teismas priėmė vienus iš jų ir atmetė kitus; 4) nuosprendyje išdėstytose teismo išvadose yra esminių prieštaravimų, kurie paveikė nuteistojo kaltumo ar išteisintojo nekaltumo klausimo išsprendimą, baudžiamojo įstatymo pritaikymą ar bausmės paskyrimą¹¹⁹. Literatūroje nurodoma, kad paprastai tokia nutartimi keičiama aprašomoji nuosprendžio dalis, kai šalinami atskiri nusikalstamos veikos epizodai, skirtingai vertinami atskiri įrodymai ar aplinkybės ir t. t.¹²⁰. Pažymėtina, kad tokie patys pagrindai buvo numatyti ir anksčiau galiojusio BPK 385 str. Taip pat šį klausimą reguliuoja ir dabartinis Rusijos BPK 380 str. Autoriaus nuomone, apeliacinės instancijos teismas, nutartimi pakeisdamas nuosprendį, negali vadovautis tomis nutarime išvardintomis nuostatomis, kuriose nurodyta, kad prieštaravimai turi būti esminiai. Remiantis lingvistiniu ir loginiu teisės aiškinimo metodais, nustatant bent vieną iš tokių atvejų turėtų būti panaikinamas nuosprendis ir priimamas kardinaliai priešingas nuosprendis, kadangi tokių aplinkybių konstatavimas turi reikšmės sprendžiant klausimus dėl asmens kaltumo, bausmės dydžio ir pan. Teismų praktikoje galima pastebėti tendenciją, kad šis pagrindas yra taikomas, jei bylos aplinkybės, neturinčias reikšmės sprendžiant svarbiausius klausimus, nepatvirtina įrodymai, išnagrinėti teisiama jame posėdyje. *Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pirmosios instancijos teismas nuosprendžio nustatomojoje dalyje konstatavo, kad A. S. šį nusikaltimą padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, o to paties nuosprendžio aprašomojoje dalyje konstatavo priešingai, t. y. šios aplinkybės nuteistajam nepripažino jo atsakomybę sunkinančia. Todėl iš nuosprendžio nustatomosios dalies pašalinama aplinkybė, kad A. S. nusikaltimą padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio*¹²¹.

¹¹⁸ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2005, p. 508.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimu Nr. 53 patvirtinta apžvalga dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme. Teismų praktika, 2004, Nr. 23.

¹²⁰ ГРОМОВ Н.А. *Уголовный процесс России*. Москва: Юристъ, 1998, p. 401.

¹²¹ Lietuvos apeliacinis teismo 2007 m. liepos 4 d. nutartis Nr. 1A-321/2007.

Apeliacinės instancijos teismas pakeičia nutartimi nuosprendį taip pat ir dėl kitų netinkamai išspręstų nuosprendžio klausimų (Lietuvos BPK 328 str. 4 p.). Baudžiamąjį procesą įstatymas nedetalizuoja, kas yra kiti netinkamai išspręsti nuosprendžio klausimai. Reikėtų sutikti su nuomone, kad tai reikėtų laikyti visus pirmosios instancijos teismo nuosprendyje esančius netikslumus ir trūkumus, nenumatytus Lietuvos BPK 328 str. 1-3 punktuose¹²². Teismų praktikoje šis pagrindas buvo taikytas sprendžiant civilinio ieškinio klausimą, dėl bausmės atlikimo vietos, nuosavybės teisės apribojimo panaikinimo, daiktinių įrodymų ir pan. Autoriaus nuomone, Lietuvos BPK reikėtų įtvirtinti nuostatą, panašią į Lietuvos CPK¹²³ 277 str. įtvirtintą reguliavimą, pagal kurį gali būti priimtas papildomas sprendimas pirmosios instancijos teismui išnagrinėjus bylą, jeigu nebuvo išspręsti klausimai, dėl kurių buvo pasisakyta teismo posėdyje. Padarius tokius pakeitimus baudžiamajame procese iš dalies nebereikėtų apeliacinės instancijos teismui nagrinėti šių klausimų, kas savaime pagreitina procesą.

Lietuvos BPK 328 str. 1 – 2 p. numatyti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pakeitimo pagrindai yra susiję su baudžiamosios teisės normų netinkamu taikymu. Apeliacinės instancijos teismas priima nutartį pakeisti nuosprendį jei netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas tada, kai pirmosios instancijos teismas neteisingai įvertino nustatytas bylos aplinkybes, o pačios bylos aplinkybės buvo nustatytos tinkamai¹²⁴. Kitaip sakant, tokiam sprendimui priimti yra akivaizdžios nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagal baudžiamąjį įstatymą klaidos. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis keistinas tada, kai nuteistajam paskirta bausmė savo rūšimi ar dydžiu yra aiškiai per švelni ar per griežta. Priešingu atveju apeliacinės instancijos teismas atlieka ne savo, o pirmosios instancijos teismo vaidmenį, nustatydamas konkretų laisvės atėmimo bausmės dydį iš naujo įvertinus BK 54 straipsnyje išvardytas aplinkybes. Taip elgtis apeliacinės instancijos teismo BPK normos, reglamentuojančios apeliacinį procesą, neįgalioja, kadangi konkrečios bausmės dydis yra išskirtinai bausmę skiriančio teismo jurisdikcija. Apeliacinės instancijos teismas yra įstatymo įgaliotas ir įpareigotas tik ištaisyti pirmosios instancijos teismo klaidas, kai pirmosios instancijos teismo paskirta bausmė, nors ir atitinka baudžiamąjį įstatymą, tačiau savo rūšimi ar dydžiu yra aiškiai per švelni ar per griežta. Remiantis pateikta statistika (Priedas Nr. 1) matyti, kad pagrindinės nuosprendžių pakeitimo priežastys būtent ir yra skirtingų instancijų teismų nevienodas baudžiamosios teisės normų taikymo interpretavimas, kas rodo, kad nėra dar susiformavusi vieninga teismų praktika sprendžiant analogiškus teisės taikymo klausimus. Be to, yra tikimybė, kad teismai nevisada vadovaujasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse įtvirtintomis išvadomis.

Apibendrinant galima sakyti, kad naujas tiek išteisinamasis, tiek apkaltinamasis nuosprendis priimamas tada, kai: 1) apskųstame nuosprendyje išdėstytos teismo išvados neatitinka bylos aplinkybių, dėl to apeliacinės instancijos teismas padaro priešingas išvadas (Lietuvos BPK 329 str. 1–2 p.); 2) netinkamai pritaikytas baudžia-

¹²² GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamąjį procesą kodekso komentaras*. T. II, Vilnius, 2003, p. 382.

¹²³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas Nr. IX-743, 2002 m. vasario 28 d. (Žin., 2002, Nr. 36-1340, Nr. 42).

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimu Nr. 53 patvirtinta apžvalga dėl teismų praktikos taikant baudžiamąjį procesą kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme. Teismų praktika, 2004, Nr. 23.

masis įstatymas ir dėl to reikia priimti naują nuosprendį (BPK 329 str. 3 p.); 3) pirmosios instancijos teismas yra padaręs BPK 369 str. 3 d. numatytą esminį šio Kodekso pažeidimą, kurį galima ištaisyti apeliacinės instancijos teismo posėdyje (BPK 329 str. 4 p.)¹²⁵. Tokiu sprendimu apeliacinės instancijos teismas konstatuoja, kad baudžiamoji byla buvo iš esmės išnagrinėta neteisingai, nes padaryti materialiosios teisės pažeidimai, arba neteisėtai – nustačius baudžiamojo proceso esminius pažeidimus. Šiuose teismų sprendimuose akivaizdžiausiai atsispindi nuomonių skirtumai dėl tam tikrų vertinamųjų kriterijų. Šio sprendimo ypatumas yra tas, kad juo apeliacinės instancijos teismas iš esmės pakoreguoja nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam baudžiamoji byla yra nutraukta, padėtį. Naujo nuosprendžio priėmimo pagrindas yra teismo suabejojimas pirmosios instancijos teismo padarytomis išvadomis dėl nusikalstamos veikos ar asmens kaltės. Taigi, iškyla skirtingo baudžiamajam procesui reikšmingų aplinkybių vertinimo problema. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas naują nuosprendį, pasako, kad žemesnės instancijos teismas padarė tam tikrų klaidų išnagrinėjus baudžiamąją bylą, tačiau neatmetama galimybė, kad toks įvertinimas gali būti klaidingas ir nepagrįstai padarytos išvados.

2.2.2 Kasacinės instancijos teismo sprendimai baudžiamajame procese

Kiekvienos instancijos teismo priimamų sprendimų rūšys priklauso nuo baudžiamojo proceso kodekse tam teismui suteiktų įgaliojimų apimties. Lyginant su kitais teismo priimamais sprendimais, kasacinės instancijos teismo¹²⁶ sprendimai turi tam tikrų išskirtinių bruožų, kuriems didelę reikšmę turi šios baudžiamojo proceso stadijos specifiškumas. Pirma, lyginant su apeliacinės instancijos teismu, kasacinės instancijos teismas savo sprendimuose gali analizuoti tik apskųstų teismo nuosprendžių ar nutarčių teisės taikymo (teisėtumo) aspektą (Lietuvos BPK 376 str. 1 d.). Visos šios baudžiamojo proceso stadijos metu teismo sprendimai priimami tik sprendžiant teisės, o ne fakto klausimus. Priimdamas sprendimus kasacinės instancijos teismas privalo remtis pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų posėdžiuose išnagrinėtais įrodymais¹²⁷. Dėl šios priežasties, kitaip nei apeliacinės instancijos teismas, kasacinės instancijos teismas turi diskreciją priimti siauresnį sprendimų ratą. Antra, bet koks kasacinės instancijos teismo sprendimas įsigalioja iš karto jį paskelbus ir yra neskundžiamas, todėl nesant ekstraordinarių aplinkybių šio teismo sprendimai nėra peržiūrimi iš naujo. Trečia, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinio teismo, oficialiame leidinyje paskelbtose nutartyse pateikti įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimai yra privalomi visiems subjektams, kurie taiko tuos pačius teisės aktus¹²⁸. Priėmus ir paskelbus tokias nutartis yra bandoma formuoti vienodą teismų praktiką, kuri padėtų teisingai išspręsti ateityje iškilusius panašius klausimus kitose bylose.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimu Nr. 53 patvirtinta apžvalga dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme. Teismų praktika, 2004, Nr. 23

¹²⁶ Pažymėtina, kad kitų valstybių baudžiamuosiuose procesuose Aukščiausiasis Teismas, vykdydamas savo įgaliojimus, yra vadinamas įvairiai – reviziniu (pvz. Vokietija), priežiūriniu (pvz. Rusija) teismu. Šie terminai apibrėžia pačią baudžiamojo proceso stadiją, kuri kiekvienoje valstybėje turi specifinių bruožų, tačiau jų pagrindiniai požymiai yra identiški.

¹²⁷ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*, II dalis. Vilnius, 2003, 389 psl.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str. 2 d. 1 p., *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851.

Analizuojant baudžiamojo proceso teisės normas, reglamentuojančias kasacinės instancijos teismo sprendimus, galima išskirti tokias teismo sprendimų rūšis: 1) sprendimai, priimami sprendžiant kasacinio skundo priėmimo klausimą; 2) sprendimai, priimami rengiantis kasacinės bylos nagrinėjimui; 3) sprendimai, priimami nagrinėjant kasacinę bylą ir ją išnagrinėjus.

Bylos nagrinėjimas kasaciniame skunde yra inicijuojamas paduodant kasacinį skundą, kuriam yra keliami baudžiamojo proceso įstatyme nurodyti reikalavimai. Nesilaikant šių reikalavimų atsisakoma tokį skundą priimti. Nuo 2007 metų birželio 28 d. padarytų pakeitimų gana detaliai kasacinio skundo priėmimo tvarką reglamentuoja Lietuvos BPK 372 straipsnis, įtvirtinęs leidiminę kasaciją. Kasacinio skundo priėmimo klausimą sprendžia 3 teisėjų atrankos kolegija, kuri gali priimti vieną iš dviejų nutarčių: 1) priimti kasacinį skundą; 2) atsisakyti priimti tokį skundą. Koks sprendimas bus priimtas, priklausys nuo to, ar yra bent 1 iš aplinkybių, numatytų Lietuvos BPK 372 str. 4 dalyje. Bendriausia prasme visos šios aplinkybės skirstytinos į 2 grupes. Pirmiausia, patikrinama ar nėra pažeisti formalieji kasacinio skundo padavimo reikalavimai, t.y. ar tai nėra pakartotinis skundas, ar kasacinis skundas surašytas tinkamai ir panašiai. Antra, patikrinama, ar yra bent vienas iš Lietuvos BPK 369 str. numatytų apskundimo pagrindų. Įstatymas reikalauja, kad tokio reikalavimo nebuvimas turi būti aiškus. Autoriaus nuomone, tai reikštų, kad tokių pagrindų iš viso nėra kasaciniame skunde arba tokie pagrindai yra formaliai įvardijami, tačiau jie nėra grindžiami teisiniais argumentais. Pažymėtina, kad atsisakymas priimti kasacinį skundą turi būti motyvuotas (Lietuvos BPK 372 str. 5 d.). Kai kuriose kitose valstybėse (pvz., Estijos BPK 371 str.) toks sprendimas priimamas nenurodant jokių motyvų. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas yra ydingas, kadangi yra sudaromos sąlygos teismui piktnaudžiauti. Jeigu minėtų kliūčių nėra, yra priimama nutartis priimti kasacinį skundą. Šios nutarties priėmimas reiškia, kad atsirado pagrindas ruošti bylą kasaciniam nagrinėjimui.

Lietuvos BPK 374 str. numato, kad priėmus kasacinį skundą yra numatyta galimybė priimti nutartį, kuria sustabdomas bet kurio Lietuvos Respublikos teismo nuosprendžio ir nutarties ar jų dalies vykdymas, iki byla bus išspręsta kasacinės instancijos teismo posėdyje. Baudžiamojo proceso įstatymas nenurodo atveju, kuriems esant galima priimti tokią nutartį. Autoriaus nuomone, tokiais atvejais pagal analogiją galėtų būti kaip ir nuosprendžio ir nutarties vykdymo proceso stadijoje atsiradusios aplinkybės, numatytos, Lietuvos BPK 338 str. 1 d. 4 p. Tą patvirtina ir doktrinoje išreikšta nuomonė. Šiais atvejais gali būti tokios situacijos, kai nedelsiamas nuosprendžio ar nutarties vykdymas gali sukelti itin sunkias pasekmes nuteistajam, jo šeimai ar kitiems asmenims¹²⁹. Iš šio išaiškinimo galima daryti kelias išvadas. Pirma, priimti šią nutartį suteikiama teisė tik tada, kai atsiranda tam tikros ekstraordinarios aplinkybės. Todėl turėtų būti paprastai atsisakoma sustabdyti nutarties ar nuosprendžio vykdymą vien tik dėl nuteistojo manymo, kad įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis yra neteisėtas ir nepagrįstas. Kadangi, nurodyta atitinkamų subjektų diskrecinė teisė priimti nutartį sustabdyti nuosprendžio ir nutarties vykdymą, todėl nuteistasis paprastai turi pateikti prašymą, nurodydamas dėl kokių

¹²⁹ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. II. Vilnius, 2003, 374 psl.

aplinkybių turėtų būti priimta tokia nutartis ir pridėti jas pagrindžiančius dokumentus. Tačiau įstatymas netrukdo teismui ir savarankiškai be nuteistojo iniciatyvos priimti šį sprendimą.

Skirtingai nei Lietuvoje, kitose valstybėse šio klausimo reglamentavimas skiriasi. Pirmiausia, kai kuriose valstybėse (pvz. Prancūzijoje, Lenkijoje) kasacinio skundo padavimas reiškia besąlygišką apskūsto sprendimo vykdymo sustabdymą (Prancūzijos BPK 569 str. 1 d., Lenkijos BPK 532 str. 1 d.). Teismui nereikia šiuo klausimu priimti atskiros nutarties. Baudžiamojo proceso įstatymai numato tik išimtinus atvejus, kai teismas nutartimi leidžia vykdyti sprendimą, pavyzdžiui, kai toks sprendimas susijęs su kitu sprendimu civilinėje byloje¹³⁰. Kitose valstybėse (pvz. Estijoje, Rusijoje) baudžiamojo proceso įstatymai apskritai nereglamentuoja tokio klausimo, kas galėtų suponuoti, kad teismas neturi tokių įgaliojimų.

2007 m. birželio 28 d. BPK pakeitimai nustatė, kad kasacinis skundai nagrinėti yra numatytos 2 alternatyvos – žodinio arba rašytinio proceso tvarka. Iki šių pakeitimų visus kasacinius skundus teismas nagrinėdavo išimtinai žodžiu. Išimtinę žodinę kasacinio skundo nagrinėjimo formą numato ir daugelis užsienio valstybių, analizuojamų šiame darbe, BPK. Rengiantis bylos nagrinėjimui teismo kolegija turi priimti sprendimą, koku būdu bus išnagrinėtas kasacinis skundas. Lietuvos BPK 374² str. numato išsamų sąrašą atvejų, kuriems esant yra priimamas sprendimas nagrinėti kasacinį skundą žodžiu. Bendriausia prasme, visus atvejus galima skirti į 2 grupes: 1) baudžiamojo proceso įstatymas įsakmiai numato tam tikrus atvejus, kada kasacinė byla yra nagrinėjama žodinio proceso tvarka (Lietuvos BPK 374² str. 1 - 4 p.); 2) teisėjų kolegija nusprendžia, kad būtina išklausti proceso dalyvių žodinius paaiškinimus (Lietuvos BPK 374² str. 5 p.). Visais kitais atvejais teisėjų kolegija priima sprendimą nagrinėti bylą rašytine forma. Autoriaus nuomone, jeigu nėra konstatuota privalomų atvejų, teisėjų prerogatyva priimti sprendimą nagrinėti kasacinę bylą žodžiu turėtų būti kiek įmanoma rečiau taikoma suteikiant pirmenybę rašytinei kasacinės bylos nagrinėjimo formai, kadangi šioje proceso stadijoje yra sprendžiami teisės, o ne fakto klausimai, tai jiems išspręsti užtenka proceso dalyvių nuomonių išreiškimo rašytine forma. Be to, manytina, kad įstatymų leidejas, įtvirtinęs kasacinės bylos nagrinėjimą raštu, norėjo pagreitinti paprastesnių kasacinių bylų, nepatenkančių į privalomą nagrinėjimą žodžiu sąrašą, nagrinėjimą. Teisėjų kolegijai nusprendus, kad būtina išklausti proceso dalyvių nuomones žodžiu, nutartyje turi būti trumpai paaiškinta, kodėl buvo prieita prie tokio nuomonės. Kadangi pagal naująją BPK redakciją pagrindinė kasacinės bylos nagrinėjimo forma yra rašytinė, todėl, manytina, kad priimti tokį sprendimą galima ir nemotyvuojant jo.

Lietuvos BPK 382 straipsnis išvardija nutartis, kurias gali priimti kasacinis teismas, išnagrinėjęs bylą. Sprendimo rūšys priklauso nuo to, ar nagrinėjimo metu nustatomi nuosprendžio ar nutarties panaikinimo ir pakeitimo kasacinės instancijos teisme instancijos teisme pagrindai, t.y. ar nustatoma, kad pirmosios ar apeliacinės instancijų teismai tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir ar padarė esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų¹³¹. Kitose užsienio valstybėse kasaciniai pagrindai yra reglamentuojami kitaip. Prancūzijos

¹³⁰ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius, 2005, p. 548.

¹³¹ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius, 2005, p. 557.

ir Vokietijos BPK numato, kad teismas turi teisę priimti atitinkamą sprendimą atsižvelgiant į tai, ar nebuvo teisės pažeidimų (Prancūzijos BPK 591 str., Vokietijos BPK 338 str.). Šie pažeidimai apima tiek materialiosios, tiek procesinės teisės pažeidimus. Rusijos ir Bulgarijos BPK skiria dar vieną kasacijos pagrindą – akivaizdžiai neteisingos baudmės paskyrimą (Rusijos BPK 409 str. 2 d., Bulgarijos BPK 348 str.). Minėtas reglamentavimas kritikuotinas, kadangi baudmės skyrimo klausimas yra vienas iš baudžiamojo įstatymo taikymo aspektų, todėl nėra jokio pagrįstumo išskirti šį pagrindą. Tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymas numatė tris aplinkybes, kada sprendimas yra keistinas: 1) aiškiai iškreipta įstatymų prasmė ir jie netaisyklingai išaiškinti, nustatant nusikaltimą bei baudmės rūšį; 2) yra peržengtos tokios esminės proceso procedūros ir formos, dėl kurių nesilaikymo sprendimui negalima pripažinti jo galios; 3) kai yra peržengta Taikos teisėjo ar apygardos teismo kompetencija¹³².

Priklausomai nuo to, kaip bus interpretuojami kasacijos pagrindai, tai lems, kokią teismas sprendimą priims išnagrinėjus bylą. Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso įstatymas kasacijos pagrindus reglamentuoja nedetaaliai, nurodydamas tik bendrus principus, ypač tai pasakytina apie esminių baudžiamojo proceso pažeidimų apibūdinimą. Anksčiau galiojusio Lietuvos BPK 382 straipsnis nurodė absoliučių pažeidimų, kuriems esant visada turėjo būti panaikinamas teismo nuosprendis ar nutartis, sąrašas. Dabar kasaciniam teismui yra palikta nuspręsti, ką laikyti esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais ir nuo to priklausys kokia sprendimo rūšis bus priimta. Formaliai žiūrint esminiu baudžiamojo proceso teisės pažeidimu teismas gali pripažinti net ir menkiausių nukrypimą nuo įstatymo garantuojamų kaltinamojo teisių¹³³. Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo politika nebūtų tinkama, kadangi būtų pažeistas baudžiamojo proceso greitumo principas. Tačiau analizuojant praktiką pastebėta, kad pripažįstami esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais tokie atvejai, kurie buvo nurodyti anksčiau galiojusiame BPK. Užsienio valstybių praktika nėra vienoda šiuo klausimu. Vokietijos, Lenkijos BPK nurodo katalogą aplinkybių, kurias teismas konstatavęs turi panaikinti žemesnės instancijos teismo sprendimą (Vokietijos BPK 338 str., Lenkijos BPK 439 str. 1 d.). Estijos ir Prancūzijos baudžiamuosiuose procesuose įtvirtintas reguliavimas yra analogiškas Lietuvos BPK.

Klasikinis kasacinės instancijos teismo sprendimų, priimamų išnagrinėjus bylą, skirstymas būtų į sprendimus, kuriais yra atmetamas kasacinis skundas, ir sprendimus, kuriais daroma intervencija į skundžiamus žemesnių instancijos teismų sprendimus. Pažymėtina, kad Vokietijos ir Lenkijos, tarpukario Lietuvos BPK tokiu principu ir reglamentavo šio teismo sprendimus (Vokietijos BPK 353 str., Lenkijos BPK 514 str., tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatymo 928 str.). Lietuvoje kaip ir kitose valstybėse (pvz. Estijoje, Rusijoje, Bulgarijoje ir kt.) numatytas išsamus kasacinės instancijos teismo sprendimų katalogas.

Pagal BPK 382 str. 1 p. kasacinės instancijos teismas atmeta skundą tuo atveju, kai nustatoma, kad kasacinio skundo argumentai yra nepagrįsti, o apskųstų teismų sprendimai teisėti, t.y. byloje tinkamai

¹³² KAVOLIS M. *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais*, Kaunas, 1933, 174 psl.

¹³³ RIMŠELIS E. Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai. *Jurisprudencija*, Nr. 67 (59), Vilnius, 2005, psl. 70.

pritaikytas baudžiamasis įstatymas ir nepadaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų¹³⁴. Tokio sprendimo priėmimas reiškia, kad paliekamas galioti žemesnės instancijos teismo sprendimas be pakeitimų. Pagrindu priimti tokį sprendimą laikytina ir tais atvejais, kai kasacinės instancijos teismas konstatuoja, kad buvo padaryti tam tikri procesiniai pažeidimai, tačiau jie nelaikytini esminiais. *Nutartyje nepasisakydamas dėl dalies apeliacinio skundo prašymų ir argumentų, tačiau iš esmės juos atmesdamas, apeliacinės instancijos teismas nepilnai išnagrinėjo apeliacinį skundą ir pažeidė BPK 320 straipsnio 3 dalyje ir 332 straipsnio 5 dalyje numatytus reikalavimus. Šiuo atveju aukščiau nurodytais motyvais apeliacinės instancijos teismas turėjo atmesti nurodytą apeliacinio skundo prašymą ir jį pagrindžiančius argumentus. Taiigi nustatyti BPK reikalavimų pažeidimai nesukliudė apeliacinės instancijos teismui priimti teisingos nutarties, todėl nepripažintini esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais*¹³⁵. Estijos BPK numato, kad kasacinės instancijos teismas turi teisę priimti dvejopo pobūdžio šio sprendimo variantus atsižvelgiant į tai, ko buvo prašoma kasaciniame skunde: 1) atsisakyti pakeisti teismo sprendimą; 2) atsisakyti padaryti esminius teismo priimto sprendimo pakeitimus ar papildomus ištaisymus, kadangi jie nepablogina nuteistojo asmens teisinės padėties (Estijos BPK 361 str. 2 p.).

Kasacinės instancijos teismas taip pat gali panaikinti nuosprendį ar nutartį (LR BPK 382 str. 3-5 p.). Nuo to, kokie yra konstatuoti pažeidimai, teismas turi diskreciją ir perduoti nagrinėti bylą pirmosios (apeliacinės) instancijos teisme, palikti galioti pirmosios instancijos teismo priimtą sprendimą arba apskritai nutraukti bylą. Reikėtų sutikti su Estijos, Prancūzijos ir Bulgarijos BPK numatyta bendra taisykle, galiojančia tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismo sprendimams, kuria kasacinės instancijos teismas priima sprendimą panaikinti visą teismo sprendimą ar iš dalies ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti tos instancijos teismui, padaręs baudžiamojo proceso pažeidimus (Estijos BPK 361 str. 6 p., Prancūzijos BPK 609 str. Bulgarijos BPK 354 str. 1 d. 4p.). Rusijos BPK apskritai nenumato tokio sprendimo rūšies. Tiesa, baudžiamojo proceso įstatymas numato, kad sprendimas perduoti bylą nagrinėti baudžiamąją bylą pirmosios instancijos teismui tik numatytais pagrindais, analogiškais apeliaciniame procese. Analizuojant kasacinės instancijos teismo priimtų sprendimų statistiką pažymėtina, kad pastaraisiais metais pastebėtina tendencija, jog būtent tokio pobūdžio sprendimai, kuriais daromi tam tikros žemesniųjų teismų procesinių dokumentų modifikacijos, tampa vyraujančiais (Priedas Nr. 2), kas leidžia manyti, kad teismas griežčiau vertina padarytus materialinės ir procesinės teisės pažeidimus.

Kasacinės instancijos teismas taip pat gali panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį, kai pirmosios instancijos teismas tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, o apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį neteisėtai panaikino ar pakeitė. Kasacinės instancijos teismas priimdamas sprendimą išsprendžia žemesniųjų instancijos teismų nuomonių koliziją dėl skirtingo įrodymų, baudžiamosios bylos aplinkybių, kurios sudarė sąlygas priimti vienas kitam prieštarigus

¹³⁴ ПИКАЛОВ И.А. *Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие*. Москва, 2005, p. 408.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 11 d. nutartis 2K-120/2006.

sprendimus, vertinimo¹³⁶. Analizuojant praktiką pastebėta, kad daugiausia tokių sprendimų priimama sprendžiant klausimą, kai skirtingai išsprendžiamas kaltinamojo kaltumo klausimas. Kasacinės instancijos teismas šiuo sprendimu gali ir padaryti pirmosios instancijos teismo pakeitimus. Doktrina teigia, kad tai galima padaryti, jeigu pirmosios instancijos teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą¹³⁷.

Paskutinis kasacinės instancijos teismo kompetencijai priklausančio sprendimo, priimamo išnagrinėjus bylą, rūšis – pakeisti teismo nuosprendį ar nutartį (Lietuvos BPK 382 str. 6 p.). Pagrindas tokiam sprendimui priimti yra netinkamas baudžiamojo įstatymo pritaikymas. Nuosprendis ar nutartis gali būti keičiami koreguojant teismų sprendimus (pavyzdžiui, pakeičiant kaltininko kvalifikaciją) arba panaikinant dalį nuosprendžio ar nutarties (pavyzdžiui, nuosprendžio dalį kuria nuteistajam, pritaikius Lietuvos BK 75 str., buvo atidėtas baudos, arešto ar laisvės atėmimo baismės vykdymas)¹³⁸. Pažymėtina, kad koreguojami tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismo sprendimai, kurie tą patį klausimą išnagrinėjo netinkamai. Estijos BPK numato, kad teismas gali pakeisti sprendimą ir išbraukti jame nurodytą tam tikrą faktą (Estijos BPK 361 str. 3 p.).

2.3 TEISMO SPRENDIMAI, PRIIMAMI BYLOS ATNAUJINIMO PROCESĖ

Baudžiamojo proceso atnaujinimas yra išimtinė teismų sprendimų kontrolės forma, kurioje tikrinami įsiteisėję galutiniai teismų sprendimai¹³⁹. Reikia pažymėti, kad bylos atnaujinimo procedūra baudžiamajame procese yra skirtinga priklausomai nuo bylos atnaujinimo pagrindo, tačiau sistemiškai analizuojant baudžiamojo proceso įstatymą galima diferencijuoti visas teismo sprendimų rūšis. Lietuvos BPK XI dalyje įtvirtintų teismo sprendimų, priimamų šiame baudžiamojo proceso etape, rūšių skirstymo kriterijumi pasirinktas bylos atnaujinimo pagrindas. Galimas ir kitas šių sprendimų klasifikavimo kriterijus. Pagal sprendimo dalyką teismo sprendimai bylos atnaujinimo procese yra skirstomi: 1) sprendimai, kuriais yra svarstomas baudžiamosios bylos atnaujinimo faktas; 2) sprendimai, kuriais išnagrinėjami asmenų skundai dėl baudžiamosios bylos atnaujinimo; 3) sprendimai, priimami išnagrinėjus atnaujintą baudžiamąją bylą. Analizuojant užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymus, aplinkybių, dėl kurių gali būti atnaujinta byla, pobūdis lemia dar vieną teismo sprendimų klasifikaciją. Vienose valstybėse teismas gali priimti sprendimą atnaujinti bylą tik nuteistojo naudai. Tai didžiausia valstybių grupė, jai priklauso Prancūzija, Italija, Ispanija, Kanada¹⁴⁰. Kitose valstybėse teismas gali

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo plenarinės sesijos 2008 m. gruodžio 16 d. 2K-P-221/2008.

¹³⁷ ГРИГОРЬЕВ В. Н., ПОБЕДКИН А. В., ЯШИН В. Н. *Уголовный процесс*. Учебник, 2-е издание. Москва. 2003, p. 452

¹³⁸ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. II. Vilnius, 2003, p. 398.

¹³⁹ RANDAKEVIČIENĖ I. Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys. *Jurisprudencija*. Nr. 1 (91), 2007, p. 78.

¹⁴⁰ PRADEL. J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001, p. 869.

nutarti atnaujinti bylą tiek nuteistojo procesinę padėtį gerinančiais pagrindais, tiek ir bloginančiais. Toks teisinis reguliavimas yra įtvirtintas Vokietijoje, Norvegijoje Lietuvoje, Rusijoje ir kt.

Pačia bendriausia prasme teismas gali priimti dvejopo pobūdžio sprendimus dėl bylos atnaujinimo. Byla yra atnaujinama priklausomai nuo to, ar nustatoma, jog yra baudžiamojo proceso įstatyme numatyti bylos atnaujinimo pagrindai – naujai paaiškėjusios aplinkybės, aiškiai netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas arba tarptautinės teisminės institucijos sprendimas, konstatavęs pažeidimus nagrinėjant bylas Lietuvos teismuose (Lietuvos BPK 444 str., 451 str., 456 str.). Pažymėtina, kad kitų valstybių baudžiamojo proceso kodeksuose paprastai nėra įtvirtintos atskiros bylos atnaujinimo procedūros, todėl ir sprendimai yra nustatyti bendri visam baudžiamojo proceso etapui.

Pažymėtina, kad tik procese dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių sprendžiant atnaujinimo klausimą teismas gali priimti ir kitokio pobūdžio sprendimus – panaikinti teismo nuosprendį ar nutartį, atnaujinti bylą ir perduoti ją iš naujo tirti ar iš naujo nagrinėti teisme (Lietuvos BPK 449 str. 1 p.) Doktrinoje nurodoma, kad byla perduodama tirti tuo atveju, kai naujai paaiškėjusios aplinkybės rodo, kad nusikalstamą veiką padarė kitas asmuo, arba kai reikia tirti kitas nusikalstamos veikos aplinkybes ir teisiama jame posėdyje to padaryti neįmanoma, arba tai labai apsunkina bylos nagrinėjimą¹⁴¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad *nuosprendis, kuriame neteisingai nurodyti nuteistojo vardas, pavardė, kiti anketiniai duomenys, išaiškėjus tokiai aplinkybei, yra naikintinas. Asmuo, proceso metu nurodęs svetimus anketinius duomenis, turi būti iš naujo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už jo padarytą nusikalstamą veiką*¹⁴².

Pažymėtina, kad Rusijoje yra numatyta atnaujintą baudžiamąją bylą perduoti tik nagrinėti teisme, nenumatant galimybės pateikti ikiteisminiam tyrimui (Rusijos BPK 373 str. 2 dalis). Doktrina aiškina šią nuostatą, kad toks teismui įpareigojimas suteikiamas, kadangi atnaujinus bylą yra panaikinamas teisminiame nagrinėjimo procese priimtas procesinis dokumentas, kurį priimti įgaliotas yra išimtinai teismas¹⁴³. Tokia pozicija, autoriaus manymu, nėra visiškai pagrįsta, nes atskirais atvejais naujų aplinkybių nustatymas (pavyzdžiui, nusikalstamą veiką padarė kitas asmuo) reikštų, jog teismas privalo atlikti prokuratūrai ir ikiteisminio tyrimo institucijoms pavestas funkcijas. Byla iš naujo perduotina teisminiame nagrinėjimui, jeigu naujai paaiškėjusių aplinkybių nereikia tirti ikiteisminio tyrimo metu ir yra būtinybė asmens veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamąjį įstatymą.

Nors tiesiogiai nepasakyta, bet darytina išvada, kad byla iš naujo gali būti perduodama nagrinėti bet kurios instancijos teismui priklausomai nuo to, kada dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių buvo priimtas neteisėtas sprendimas. *Aplinkybės, kad D.B. bendradarbiavo su teisėsaugos institucijomis nebuvo ir negalėjo būti žinomos teismui priimant nuosprendį ir apeliacinę nutartį. Atnaujindamas baudžiamąją bylą, naikintina*

¹⁴¹ GODA G., KAZLAUSKAS M., KUCONIS P. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. II, Vilnius, 2003, p. 553.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2A - 105/2005.

¹⁴³ СУХАРЕВ А.А. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации*. Москва, 2004, p. 845.

apeliacinės instancijos teismo nutartis dėl D.B. ir ši bylos dalis perduotina iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, kadangi apeliaciniame skunde D.B. prašė įvertinti aplinkybę, kad būtent jis padėjo išaiškinti nusikaltimą¹⁴⁴.

Tik procese dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių teismas, atlikdamas tam tikrą kontrolės funkciją priima sprendimus dėl suinteresuotų asmenų skundų. Teismas priima atsisakyti tenkinti išnagrinėtą skundą konstatavęs, kad negalima pripažinti nurodytas aplinkybes naujomis, nes nurodytos aplinkybės buvo išsamiai ištirtos teismuose, pagrįsdami savo išvadas įrodymais, kuriuos išanalizavo ir įvertino visų bylos aplinkybių kontekste. Be to, toks sprendimas priimamas, jeigu iš suinteresuoto asmens nurodytos aplinkybės nepakeičia priimto nuosprendžio (nutarties) esmės, kas suponuoja, kad nėra pagrindo keisti asmens procesinės padėties¹⁴⁵. Jei teismas, susipažinęs su skunde išdėstytomis aplinkybėmis ir pateiktais argumentais, mano, kad aplinkybės gali būti pripažintos naujomis, tai priima sprendimą panaikinti prokuroro nutarimą ir pradėti bylos atnaujinimo procesą¹⁴⁶. Pažymėtina, kad tiek šioje, tiek kitose nutartyse teismas panaikindamas prokuroro nutarimą pats pradeda bylos atnaujinimo procesą. Autoriaus nuomone, tai nėra itin tikslu. Baudžiamojo proceso įstatymas bylos atnaujinimo pradėjimo teisę suteikia išskirtinai prokurorui. Teismas, priimdamas tokio pobūdžio sprendimą, nepagrįstai įsibrauna į prokuroro kompetencijos ribas. Todėl šiuo atveju teismas turėtų priimti sprendimą įpareigoti prokurorą pradėti šį procesą. Pagal 1961 m. Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksą numatytas reguliavimas, kuriuo teismui nebuvo suteikta peržiūrėti prokuroro nutarimų, priimamų atsisakant pradėti šį procesą ar nutraukti jį, ir priimti sprendimų dėl jų teisėtumo bei pagrįstumo, kritikuotinas, kadangi viešasis interesas reikalauja, kad turi būti visapusiškai įvertinta, ar reikia atlikti tyrimą dėl tam tikrų aplinkybių, kurios gali lemti nuosprendžio (nutarties) neteisėtumą. Vienas iš tokio reikalavimo realizavimo būdų – suteikti teismui teisę peržiūrėti suinteresuotų asmenų skundus dėl nepalankių prokuroro nutarimų.

Lietuvos baudžiamajame procese kai kuriais atvejais yra reglamentuojami teismo sprendimai, priimami išnagrinėjus atnaujintą baudžiamąją bylą (Lietuvos BPK 455 str., 461 str.). Tačiau atsiranda abejonių, ar tokia įstatymų leidėjo pozicija yra pagrįsta. Lietuvos BPK XI dalis yra pavadinta baudžiamosios bylos atnaujinimu. Lingvistiškai aiškinant pavadinimą galima daryti išvadą, kad šiame baudžiamojo proceso etape sprendžiamas klausimas tik dėl baudžiamosios bylos atnaujinimo, o atnaujintos baudžiamosios bylos nagrinėjimas turėtų patekti į kitą baudžiamojo proceso stadijos reguliavimo dalyką. Todėl, autoriaus nuomone, tiesiogine prasme negalima būtų laikyti minėtuose baudžiamojo proceso įstatymo straipsniuose įtvirtintų teismo sprendimų kaip priimamų baudžiamosios bylos atnaujinimo procese. Tokius teismo sprendimus, nepaisant to, kad jie įtvirtinti šioje dalyje, reikėtų laikyti sprendimais, priimamais bylos nagrinėjimo metu. Tokios nuomonės laikomasi kai kuriose užsienio valstybėse (pvz., Rusijos BPK 419 str., Norvegijos BPK 398 str.).

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 13 d. nutartis Nr. 2A-7/2008.

¹⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugpjūčio 27 d. nutartis Nr. 1N-45/2008 .

¹⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugsėjo 24 d. nutartis Nr. 1N-49/2008.

IŠVADOS

1. Baudžiamojo proceso teisės moksle nėra vieningos nuomonės dėl teismo sprendimo sąvokos. Vieni autoriai teismo sprendimą supranta formaliąja prasme kaip tam tikrą procesinį dokumentą (nuosprendį, nutartį), kiti – kaip tam tikrą teismo išsakytą nuomonę tam tikru iškilusiu teisiniu klausimu. Nesant vieningos pozicijos dėl šios sąvokos, sudaromos sąlygos skirtingai interpretuoti teismo sprendimų rūšis baudžiamajame procese. Antroji koncepcija moksliniu požiūriu yra priimtinesnė, kadangi ja yra išsamiau ir detaliau atskleidžiamos teismo sprendimų rūšys kartu susiejant ir teismo įgaliojimų ribas baudžiamajame procese. Todėl teismo sprendimas apibūdinamas kaip teismo, t.y. baudžiamojo proceso subjekto savo kompetencijos ribose išreikšta nuomonė (pozicija) sprendžiant baudžiamajame procese iškilusį klausimą, kuri įtvirtinama procesiniame dokumente – nuosprendyje ar nutartyje.
2. Teismo sprendimų rūšis galima diferencijuoti pasirenkant įvairius kriterijus – pagal jų įtvirtinimo formą, nagrinėjimo dalyką, baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens ypatumus ir pan. Tai yra teisės metodologijos dalykas, kuriuo remiantis skirtingas teismo sprendimų rūšis galima pagrįsti pasirenkant įvairius pagrindus. Vienas iš klasifikavimo pagrindų, kuriuo remiantis galima nuosekliai ir detalai išnagrinėti teisminės valdžios priimamus sprendimus, yra baudžiamojo proceso stadijos (etapai), padedantys atspindėti teismo sprendimų ypatumus ir iš dalies išreiškiantys jų turinį.
3. Teisminė kontrolė ikiteisminiame procese yra užtikrinama priimant sprendimus, kurie yra išreikšti dvejopa forma – nutartimis arba sankcionavimu. Nors baudžiamojo proceso įstatyme yra tiesiogiai numatyta kokia forma turi būti teismo sprendimas įtvirtinamas, tačiau praktikoje pagrįstai kai kuriais atvejais nėra laikomasi šių reikalavimų dėl tam tikrų priežasčių, pavyzdžiui, siekiant, kad teismo sprendimai būtų pripažinti kitose valstybėse (dėl bylos duomenų panaudojimo kitoje byloje). Tačiau tokia praktika gali turėti ir neigiamų pasekmių, sutrukdydysiančių greitai atlikti proceso veiksmus ir gauti reikšmingus byloje rezultatus, kadangi įstatymų leidėjas įtvirtino optimalią teismo sprendimų formą.
4. Teismo sprendimų rūšių diferenciacija yra parodomas teismo įgaliojimų baudžiamajame procese ribos. Tačiau įstatymo leidėjo kai kurios priskirtos sprendimų rūšys teismui sukelia tam tikrų abejonių, kadangi jomis yra galimai neteisėtai padaroma intervencija į kitų baudžiamojo proceso subjektų kompetenciją (pavyzdžiui, dėl baudžiamojo proceso pradėjimo klausimo), kas leidžia daryti prielaidas, kad teismas gali daryti įtaką kitų proceso subjektų procesinei veiklai. Tokie baudžiamojo proceso subjektų „interesų konfliktai“ sukelia neigiamą įtaką baudžiamojo proceso tikslams pasiekti, todėl būtini baudžiamojo proceso įstatymo pakeitimai, pašalinantys tokias reglamentavimo problemas.
5. Baudžiamojo proceso įstatyme reglamentuojama didelė įvairovė teismo sprendimų, kuriais yra išnagrinėjami klausimai, susiję su bylos nagrinėjimu teisme. Būtina pastebėti, kad doktrinoje ši teismo sprendimo rūšis yra nepagrįstai paliekama kitų teismo sprendimų rūšių šešėlyje, nors ji yra svarbi sudedamoji baudžiamojo proceso dalis, sudaranti sąlygas priimti teisėtą ir pagrįstą galutinį sprendimą.

Kitaip sakant, galutinis teismo sprendimas, priimamas išnagrinėjus baudžiamąją bylą, yra kitų teismo sprendimų, susijusių su baudžiamosios bylos nagrinėjimu, rezultatas.

6. Kaltės klausimo išsprendimas yra svarbiausias teismo sprendimas, priimamas išnagrinėjus baudžiamąją bylą, kadangi nuo jo tiesiogiai priklauso kitų priimtinių sprendimų likimas. Tą patvirtina ir LR BPK nuostatos, kurios numato nuosprendžių skirstymą į apkaltinančiuosius ir išteisinančiuosius. Todėl neteisingas šio klausimo teisinis įvertinimas suponuoja, kad ir kitos teismo padarytos išvados yra prieštaraujančios baudžiamojo proceso įstatymo keliamiems reikalavimams.
7. Teismo sprendimas dėl kaltės klausimo gali būti priimamas tik pabaigus bylos nagrinėjimą teisme, remiantis teisiamajame posėdyje ištirtais įrodymais. Pažymėtina, kad nutraukiant bylą esant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindams teismas nagrinėja irgi šį klausimą, todėl, manytina, kad yra ydingas teisinis reguliavimas, kuriuo įtvirtinama galimybė priimti sprendimą nutraukti bylą šiuo pagrindu ankstesnėje baudžiamojo proceso stadijoje (ikiteisminio tyrimo metu) ar etape (bylos parengimo nagrinėti baudžiamąją bylą teisme metu).
8. Priverčiamųjų medicinos prievartos priemonių taikymo procese dėl įrodytinių aplinkybių specifiškumo teismo sprendimai pasižymi irgi tam tikrais ypatumais. Visų pirma, tik šiame procese teismas besąlygiškai yra įpareigotas priimti sprendimą paskirti ekspertizę. Tai savo ruožtu reiškia, kad teismo sprendimams šiame procese esminę reikšmę turi eksperto padarytos tam tikros išvados. Antra, teismo nutartyse, priimamose išnagrinėjus bylą dėl priverčiamųjų medicinos prievartos priemonių taikymo, nėra sprendžiamas asmens kaltės klausimas, nors formaliai asmens veika atitinka LR BK Specialiosios dalies straipsnį, kas sudaro prielaidas taikyti tokiam asmeniui prievartos priemones.
9. Vadovaujantis baudžiamojo proceso ekonomiškumo ir greitumo principais esant nustatytioms sąlygoms baudžiamasis procesas teismo baudžiamuoju įsakymu turėtų būti užbaigiamas kuo dažniau. Tačiau tokiam teismo sprendimui yra keliamos papildomos kliūtys, kadangi iniciatyva dėl šios proceso formos priklauso išimtinai nuo prokuroro, kuris nėra visais atvejais linkęs priimti tokį sprendimą, valios. Vienas iš skatinimo būdų – pagalvoti apie baudžiamojo proceso pakeitimus, kuriais galima būtų išplėsti sąrašą bausmių, skirtinų priimant baudžiamąjį įsakymą.
10. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs apeliacinį skundą, turi priimti sprendimą dėl skundžiamo nuosprendžio ar nutarties iš esmės, t.y. palikti pirmosios instancijos teismo procesinį dokumentą nepakeistą arba jį modifikuoti. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad norint, jog baudžiamasis procesas pemelyg neužsitęstų ir nebūtų pažeidžiami kaltinamojo interesai, būtina užtikrinti, kad panaikinus nuosprendį byla būtų perduodama pirmosios instancijos teismui ar prokurorui, kitaip sakant gražinama į pirmines baudžiamojo proceso stadijas, tik išimtiniais atvejais. Todėl pagrįsta įstatymų leidejo pozicija, apribojanti tokių teismo sprendimų priėmimo galimybę.
11. Kasacinės instancijos sprendimai turi išskirtinę reikšmę baudžiamajame procese. Tą rodo ne tik tai, kad įsiteisėję teismo sprendimai tampa privalomi žemesnės instancijos teismams. Įvertinus nuostatą, kad

šioje baudžiamojo proceso stadijoje yra nagrinėjami išskirtinai teisės klausimai, tai lemia pačių kasacinės instancijos teismo sprendimų pobūdį. Pavyzdžiui, įtvirtinta leidiminės kasacijos sistema griežčiau atrenkami nagrinėtini kasaciniai skundai arba nustatytas reguliavimas, kuriuo vadovaujantis teismas gali priimti sprendimus, išnagrinėjęs skundą rašytinio proceso tvarka.

12. Teismo sprendimai, priimami išnagrinėjus atnaujintą baudžiamąją bylą, nors ir yra įtvirtinti LR BPK skyriuje, reglamentuojančiame baudžiamosios bylos atnaujinimo klausimą, tačiau nėra laikytini šio baudžiamojo proceso etapo sprendimais, kadangi jais nagrinėjamas ne bylos atnaujinimo klausimas, tačiau siekiama išsiaiškinti, ar išnagrinėjus atnaujintą bylą, yra pagrindas modifikuoti priimtą teismo procesinį dokumentą. Šią poziciją sustiprina sisteminė baudžiamojo proceso įstatymo straipsnių analizė, parodanti, kad minėtų sprendimų rūšys yra panašios kasacinės instancijos teismo priimamiems sprendimams nepaisant to, kad jų priėmimo pagrindai nėra analogiški.

LITERATŪRA

I. NORMINIAI TEISĖS AKTAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785 // *Valstybės žinios*. 2002. Nr.37. (Su pakeitimais ir papildymais).
4. 1961 m. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso redakcija Nr. VIII-462. *Valstybės Žinios*, 1997, Nr.97-2447.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas Nr. IX-743, 2002 m. vasario 28 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851.
7. Lietuvos Respublikos kardomojo kalnimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 12-1175.
8. LR Seimo nutarimas dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 61-1736. VIII-810.
9. 2003 m. rugpjūčio 18 d. LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymo Nr. V-499 dėl teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 10-361.

KITŲ VALSTYBIŲ NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. Bulgarijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.mjeli.government.bg/Npk/docs/CRIMINAL_PROCEDURE_CODE.pdf> [žiūrėta 2009 03 12].
2. Estijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X60027K3&keel=en&pg=1&ptyyp=I&tyyp=SITE_X&query=penal+code> [žiūrėta 2009 03 19].
3. Norvegijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19810522025-eng.pdf>> [žiūrėta 2009 03 02].
4. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://195.-83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=34&r=3885>> [žiūrėta 2009 03 05].
5. Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.roskodeks.ru/codecs/ygolov-proc.html>> [žiūrėta 2009 03 19].
6. Švedijos teismo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/78/30607300.pdf>> [žiūrėta 2009 02 28].
7. Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga: <http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/polish_ccp.pdf>. [žiūrėta 2009 03 15].
8. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28>>. [žiūrėta 2009-03-10].

II SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. AŽUBALYTĖ R. Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija*, Nr.1 (79), 2006, p.16-24.
2. ABRAMAVIČIUS A., BARAUSKAITĖ A. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis* (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004.
3. BARANSKAITĖ. A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius, 2007 m.

4. DANISEVIČIUS P., LIAKAS A. *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese*. Vilnius, 1971.
5. DRAKŠAS R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius, 2008 m.
6. GARNER B. A. *Black's Law Dictionary*. St. Paul, Minnesota, 2007.
7. GODA G. Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir jų ribos. *Teisė. Mokslo darbai*, Nr. 65, 2007, p. 51-60.
8. GODA G. Procesinės prievartos priemonės samprata. *Teisė. Mokslo darbai*. Nr. 32, 1998, p. 55-64.
9. GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. T. I–II, Vilnius. 2003
10. GODA G., KAZLAUSKAS M., KUČONIS P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2005.
11. GUŠAUSKIENĖ M. Ikitiesminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas. *Jurisprudencija*, Nr. 57 (49), 2004, p. 118-132.
12. ISRAEL J., LAFAYE W. R., KING N. J. *Criminal procedure*. Third edition. St. Paul, Minnesota, 2000.
13. JURGAITIS R. Formalieji ir vertinamieji požymiai taikant supaprastintą baudžiamąją procesinę formą. *Jurisprudencija*. Nr. 38 (30), 2003, p. 67-77.
14. JURKA R., JASEVIČIUS R. Diskrecinio ikitiesminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrįstumas ir įgyvendinimo problemos // *Teisės problemos*, 2005. Nr. 4(50), p. 5-14.
15. KAVOLIS M. *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais*. Kaunas, 1933.
16. LANGBENI J. H. *Comparative criminal procedure: Germany*. St. Paul, Minnesota., 1977.
17. PANOMARIOVAS A. Ikitiesminio tyrimo procesinės kontrolės teoriniai-diskusiniai aspektai, *Jurisprudencija*. Nr.59(51), 2004, p. 26-39.
18. PRADEL. J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001.
19. RANDEVIČIENĖ I. Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys. *Jurisprudencija*. Nr. 1 (91), 2007, p. 78-85.
20. RIMŠELIS E. Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai. *Jurisprudencija*. Nr. 67 (59), Vilnius, 2005, p. 63-76.
21. STUNGYS K. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*. Nr. 52 (44), 2004, p. 81-92.
22. ŠVEDAS G. Riboto pakaltinamumo problema. *Teisė. Mokslo darbai*, Nr. 29, 1995, p.130-138.
23. БОЙКОВ А. Д., КАРПЕЦ А. Д. *Курс советского уголовного процесса. Общая часть*. Москва, 1989.
24. ГРИГОРЬЕВ В. Н., ПОБЕДКИН А. В., ЯШИН В. Н. *Уголовный процесс*. Учебник, 2-е издание. Москва, 2003.
25. ГУЦЕНКО К.Ф. *Уголовный процесс*. Москва, 1997.
26. ГРОМОВ Н.А. *Уголовный процесс России*. Москва: Юристъ, 1998. p.
27. КОКОРЕВ Л. Д., КОТОВ Д. П. *Уголовно-процессуальные акты*. Воронеж. 1991.
28. ЛАЗАРЕВ В.А. *Судебная власть и её реализация в уголовном процессе*. Самара, 1999.
29. ЛУПИНСКАЯ П. А. *Уголовно-процессуальное право Российской Федерации*. Москва. 2003.
30. ПИКАЛОВ И.А. *Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие*. Москва, 2005.
31. РЫЖАКОВ А. П. *Уголовный процесс : учебник*. Москва, 2007.
32. СМЕРНОВ А. В., КАЛИНОВСКИЙ К. Б. *Уголовный процесс: Учебник для вузов*. Москва, 2004,
33. СУХАРЕВ А. Я. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Москва, 2004.
34. ТИХОМИРОВ М.Ю., ТИХОМИРОВА Л.В. *Юридическая энциклопедия*. Москва, 2008.
35. ХИМИЧЕВА, О. В. Уголовно-процессуальное право (Уголовный процесс). Москва, 2004.

III. PRAKTINĖ MEDŽIAGA

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Teismų praktika, 2003, Nr. 19.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 40 patvirtinta apžvalga „dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Teismų praktika, 2003, Nr. 19
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. rugsėjo 17 d. nutarimas Nr. 48 „dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą“. Teismų praktika. 2005, Nr. 22.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 53 „dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“. Teismų praktika, 2004, Nr. 23
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 53 patvirtinta apžvalga „dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“. Teismų praktika, 2004, Nr. 23.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 11 d. nutartis Nr. 2K-33/2005.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 25 d. nutartis Nr. 2K-99/2005.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2A - 105/2005.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis Nr. 2K-569/2005.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr. 2K-125/2006.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 11 d. nutartis 2K-120/2006.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis Nr. 2K-810/2007.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 13 d. nutartis Nr. 2A-7/2008
14. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. balandžio 1d. nutartis Nr. 1A-4/2005.
15. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 27 d. nutartis byloje 1N-11/2006.
16. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. balandžio 24 d. nutartis byloje 1N-15/2006.
17. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 17 d. nutartis byloje 1N-17/2006.
18. Lietuvos apeliacinis teismo 2007 m. liepos 4 d. nutartis Nr. 1A-321/2007.
19. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugpjūčio 27 d. nutartis Nr. 1N-45/2008 .
20. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugsėjo 24 d. nutartis Nr. 1N-49/2008.
21. Lietuvos Aukščiausio Teismo plenarinės sesijos 2008 m. gruodžio 16 d. 2K-P-221/2008.
22. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-95/2004.
23. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-20/2005.
24. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-38/2005.
25. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-24/2006.
26. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-48/2006.
27. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-58/2006.
28. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-75/2006.
29. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-109/2006.
30. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-279/2006.
31. Vilniaus m. 2 apylinkės teismas baudžiamoji byla Nr. 1-27-296/2005.
32. Vilniaus m. 2 apylinkės teismas 1-159-480/2005.
33. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-01229-276/2005.
34. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-01267-376/2005.
35. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-438-582/06.
36. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-1175-651/2007.
37. Vilniaus apygardos prokuratūros nutraukto ikiteisminio tyrimo medžiaga Nr. 10-9-065-04.

38. Vilniaus apygardos prokuratūros atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą medžiaga Nr. 1.13-25/2007.

SANTRAUKA

Magistro darbe pagrindinis dėmesys yra skiriamas teismo sprendimų rūšių baudžiamajame procese nagrinėjimo klausimui, glaudžiai susijusiam su teismo sprendimo sąvokos interpretavimu. Prieinama prie išvados, kad nuo to, kaip bus suprantama ši teisinė kategorija, priklauso teismo sprendimų klasifikavimo pagrindai. Neretai teorijoje ir praktikoje sutinkama prieštaringų nuomonių dėl teismo sprendimo ir jo formos santykio. Autoriaus pasirinkta teismo sprendimų rūšių istorinė, lyginamoji, statistinė analizė atsižvelgiant į baudžiamojo proceso stadijas nėra vienintelis, didžiausia dalimi priklausantis nuo teisės metodologijos kriterijus, pagal kurį būtų galima diferencijuoti teismo sprendimus baudžiamajame procese. Pasirinktu kriterijumi analizuojamos teismo sprendimų rūšys, tiesiogiai priklausančios nuo teismo įgaliojimų ribų, baudžiamojo proceso stadijos ypatumų. Nagrinėjant atskiras teismo sprendimų rūšis teoriniu ir praktiniu lygmeniu iškyla klausimas, ar tam tikri teismo sprendimai neprieštarauja teismo įgaliojimų prigimčiai atskirose baudžiamojo procese stadijose. Akcentuojama, kad svarbi vieta turi atitekti ne tik galutiniams teismo sprendimams, kuriais yra užbaigiamas baudžiamasis procesas, tačiau ir tiems sprendimams, kuriais yra sudaromos prielaidos priimti galutinį sprendimą. Kiekviena teismo sprendimų rūšis turi savitą, tik jai būdingą turinį, tačiau būtina neužmiršti, kad jos yra tarpusavyje susijusios ir galima pastebėti tam tikrus dėsningumus.

SUMMARY

The MA thesis mainly analyzes the kinds of court decisions in the criminal procedure. Such analysis is closely interrelated with interpretation of the concept of court decision. It is concluded that the way how this legal category is understood determines the basis of classification of court decisions. There are cases when theory and practice present contradictory views about the relation between the court decision and its form. The author has chosen the historical, comparative and statistical analysis considering the stages of the criminal procedure; this is not the only criterion mainly depending on the law methodology on the grounds of which court decisions in the criminal procedure could be differentiated. On the basis of the chosen criterion, the kinds of court decisions which are directly dependent on the limits of court's powers and characteristics of the stage of criminal procedure are analyzed in the thesis. While analyzing individual kinds of court decision, the question from the theoretical and practical aspect arises whether particular court decisions do not contradict to the nature of the powers of the court in separate stages of the criminal procedure. It is emphasized that in addition to final court decisions which complete the criminal procedure, the decisions providing for prerequisites for making the final decision play an important role too. With having in mind the individual contents of each kind of court decision, it should be remembered that these kinds are interrelated and certain consistent patterns could be observed.

Pirmos instancijos teisme rūšys

metai	Iš viso procesinių dokumentų	nuosprendžiai	Baudžiamieji isakymai	Nutraukta bylų
2005	15646	13837	1131	678
2006	15336	11845	2670	821
2007	14257	10808	2619	830
2008	14189	10829	2568	792

Apeliacinės instancijos teismo sprendimų rūšys 2003-2008 m.

Metai	Iš viso priimta nutarčių išnagrinėjus apeliacinius skundus dėl nuosprendžių	Nutartys atmesti apeliacinius skundus	Nutartys pakeisti nuosprendžiu BPK 328 str. 3 ir 4 p. numatytais pagrindais	Nutartys panaikinti nuosprendžius ir nutraukti bylas BPK 327 str. 1 punkte numatytais pagrindais	nutartys panaikinti nuosprendžius ir bylas perduoti iš naujo nagrinėti teisme	nutartys panaikinti nuosprendžius ir bylas perduoti prokurorui
2003	2322	1806	416	36	45	19
2004	2148	1947	167	12	11	11
2005	2145	1945	129	21	24	26
2006	2203	1991	154	14	26	18
2007	2094	1862	169	16	30	17
2008	2122	1886	162	14	44	16

Metai	Iš viso priimta nuosprendžių išnagrinėjus apeliacinius skundus dėl nuosprendžių	nuosprendžiai pakeisti nuosprendžius BPK 328 str. 1 ir 2 punktuose numatytais pagrindais	nuosprendžiai panaikinti nuosprendžius ir priimti naujus nuosprendžius BPK 329 str. numatytais pagrindais	nuosprendžiai panaikinti nuosprendžius ir nutraukti bylas BPK 327 str. 2 punkte numatytais pagrindais
2003	534	384	144	6
2004	712	558	137	17
2005	647	498	138	11
2006	786	635	135	16
2007	805	616	167	22
2008	771	605	132	34

¹⁴⁷ Informacija remtasi, gauta iš internetinės prieigos: <http://www.teismai.lt/teismai/ataskaitos/statistika.asp> [žiūrėta 2009 03 02].

Priedas Nr.2¹⁴⁸

Kasacinės instancijos teismo sprendimų statistika 2003-2007 m.

metai	Iš viso išnagrinėta kasacinių skundų	Palikti nepakeisti žemesniųjų instancijų teismų sprendimai	Pakeisti žemesniųjų instancijų teismų sprendimai	Panaikinti žemesniųjų instancijų teismų sprendimai
2003	750	515 (68,7 %)	140 (18,7 %)	78 (10,4 %)
2004	717	478 (66,7 %)	123 (17,2 %)	68 (9,5 %)
2005	694	456 (65,7 %)	121(17,4 %)	91 (13,1 %)
2006	700	480 (68,6 %)	93 (13,3 %)	100 (14,27 %)
2007	752	563 (74,9 %)	88 (8,1 %)	101 (9,3 %)

¹⁴⁸ Informacija paimta iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo internetinės svetainės. Prieiga per internetą:

<http://www.lat.lt/IxSitesUpload/Upload_LAT.LT/File/statistika/Baud%20iamosios%20bylos.doc> [žiūrėta 2009 03 04].